Holch Gábor

中国

Mindenki szellemi kalauza

KÍNA

A

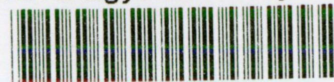
AJÁNLÁSÁVAL

X 134124

Mindenki szellemi kalauza

KÍNA

中国

SZTE Egyetemi Könyvtár
J000893149

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED 3.

A mi Kínánk

A titokzatos

Selyem, puskapor, nyomtatás, porcelán és Petőfi. Ezek közül egyik sem kakukktojás! Kínában számtalan, Európában csak később felfedezett találmány már az ókorban ismert volt. És hogy kerül ide Petőfi? Kínában a költő *Szabadság, szerelem* című verse általános iskolai tananyag… Ilyen számunkra Kína: ősi, titokzatos, monumentális, sokszínű, mégis könnyen szerethető. És persze ne feledkezzünk meg a kínai gazdasági csodáról, amelyet napjainkban is ámulva figyel a világ.

A megkerülhetetlen

Mi itt, az AsiaCenterben nagyon örülünk egy ilyen kínai szellemi kalauznak. Ma már nemcsak a kínaiak népesedési problémáiról hallunk, hanem egyre többen tanulnak hazánkban is kínaiul, gyakoriak a kulturális szokásokat megismertető előadások, az irodalmi élmények. Egyre vonzóbb számunkra Kína.

A monumentális

A Távol-Keleten számos képviseleti irodával – Kínában, Vietnamban és Mongóliában – rendelkező, 2003-ban megnyílt AsiaCenter az Európa és Ázsia közötti kereskedelem fontos szereplője. Földrajzi és logisztikai szempontból is kiváló elhelyezkedése Európában vezető központtá teszi a két kontinens közötti kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokban. Az AsiaCenter Európában már ismert és elismert márkanév, hitelessége a kis- és nagykereskedelem mellett a kereskedelemfejlesztésben is kamatozik.

A sokszínű

Félszáz munkatársunk mellett a kereskedelmi központ tizenkét ázsiai nemzet képviseletében ötszáz bemutatóterem kínálatát ajánlja mintegy 125 ezer négyzetméteren. Az ázsiai nagykövetségekkel és kereskedelemfejlesztő szervezetekkel fennálló együttműködésünk lehetővé teszi a partnerországok gazdaságának és kultúrájának jobb megismerését, és a hatékony együttműködést.

A szerethető

Kulturális missziónk az ázsiai népek rendezvényeinek támogatása, illetve rendezvényhelyszínek biztosítása. Fontosnak tartjuk, hogy a művészetüket, kultúrájukat, továbbá vallásukat is bemutassuk az érdeklődőknek.

Az egyedülálló

Európában az egyetlen kínai két tannyelvű általános iskola Budapest XV. kerületében található, pár száz méterre az AsiaCentertől. Így a több mint harmincezres kínai közösség számára egyszerűbb a beilleszkedés és megismerkedhetnek a magyar kultúrával és szokásokkal is.

Az ősi

Az egyik legősibb civilizáció rengeteg kulturális értékkel rendelkezik; a fennmaradt hagyományok, az építészet, a zene, az orvoslás, a festészet és a csillagászat is rengeteg megismernivalót rejt magában. Magyarországon a kínai kultúra iránt érdeklődők az ELTE Konfuciusz Intézetében sajátíthatják el a világ egyik legnehezebb nyelvét.

A szórakoztató

Reméljük, hogy e Holch Gábor által írt könyv közelebb hozza a magyarokhoz a kínaiakat, szokásaikat, hagyományaikat is.

AsiaCenter Budapest

X 134124

Palócz Eszter díjnyertes képe az AsiaCenterben megrendezett *Kína – ösztöndíjas diákok szemével* című fotókiállításon (készült: Dali, Yunnan tartomány, 2009.)

Kedves Olvasó!

Holch Gábor könyve hiánypótló kiadvány, hiszen más európai népekhez hasonlóan mi is ráeszméltünk, hogy „jön Kína". Kungfuzunk, tajcsizunk, feng shui csecsebecséket veszünk, kipróbáljuk a kínai ételeket és akupunktúrázunk. Aki csak e vonzóan egzotikus dolgokról akarja megtudni, mi az eredetük és szerepük a kínai társadalomban, a kötetből bőséges háttérinformációt szerezhet.

Kína azonban nem jön, ugyanis már itt van. Magyarország Kína egyik legjelentősebb európai bázisa. Térségünkben egyedül nálunk található Bank of China kirendeltség és kínai nyelvű iskola, mivel Magyarországon él Közép- és Kelet-Európa legnépesebb kínai kolóniája. Jelenlétük jelentős hajtóereje a magyar közlekedési, távközlési, kis- és nagykereskedelmi ágazatoknak.

Elsősorban azoknak ajánljuk a könyvet, akik Kínát nem kuriózumai, hanem a világra és mindegyikünkre gyakorolt hatása miatt szeretnék mélyebben megérteni.

A TradeLand Kft. – több mint egy évtizedre visszatekintő tapasztalatának és sikereinek köszönhetően – a magyar-kínai kereskedelmi kapcsolatok meghatározó szereplője. E kötet íróját és fotográfusát sokéves együttműködés fűzi cégünkhöz, és saját tapasztalatból mondhatjuk, Kínát nem könnyű ilyen terjedelemben megérteni és leírni.

Kína nem nyugszik. Állandó változásával, meglepetéseivel folyamatos tanulásra és gondolkodásra késztet minket. Ahogy Konfuciusz mondta: „Tanulni és nem gondolkodni hiábavaló fáradtság, gondolkodni és nem tanulni pedig veszedelmes."

A „Mindenki szellemi kalauza: Kína" igazi utazás, egyszerre megértés és megérzés. Reméljük, hogy valóban mindenki kalauzává válik majd.

Forintos Róbert - Vizi Balázs

Mindenki szellemi kalauza

KÍNA

Írta:
Holch Gábor

Fotó:
Balogh Attila

Layout, borítóterv:
Gábor Enikő, Fóti Lázár

Szerkesztette:
Hungler Tímea

jószöveg
műhely kiadó

8	Férfiak és nők
14	Család
20	Nyelv
26	Oktatás
32	Táj - és időjárás
38	Természet
44	Háziállatok
50	Egészség
54	Kung fu és tajcsi
58	Sport
64	Pártállam
68	Társadalom
72	Luxus
76	Belső útlevelek
80	Kisebbségek
88	Arc
92	Vallás
100	Cég
106	Elektronika
110	Közlekedés
116	Étkek
124	Tea
128	Kortárs írók
132	Kortárs képzőművészet
136	Koncessziók
140	Külföldiek
144	Álomváros
150	Kalandorhősök
154	Építészet
158	Misztika és babonák
164	Szerencsejátékok
170	Holdújév

Férfiak és nők

Szerelem nélkül

A kínai társadalom alapvetően konzervatív, nem szívesen vitatja meg nyilvánosan a legszemélyesebb magánügyeit. Pedig lenne mit megbeszélni, hiszen az elmúlt ötven évben Kína a világtörténelem leszélesebb körű emancipációs programját hajtotta végre, több százmillió nőt emelve ki a feudális rendszerből: egyenlősítve a nemeket mind jogilag, mind gazdaságilag. Ezzel ugyanakkor minden idők legnagyobb kísérletezésébe is kezdett, amelynek ma sem biztos még a végkimenetele.

Az elmúlt években komoly elismerést kapott a *Sanghaji szépség* című táncelőadás, amely jól példázza egy nép gazdasági, társadalmi és morális útkeresését. A táncosok az előadáson végigvezetik a nézőt a változó kínai nőideálokon a konfucianizmus és taoizmus gyermekien engedelmes szépségétől a századforduló kokottján és a Kulturális Forradalom munkaruhás proletárlányán át, egy futurisztikus nő képéig, kinek esetében már nem lehet a nemek közötti különbséget észrevenni. Az alkotó Csin Hszing Kína egyik első transzszexuálisa, aki a Vörös Hadsereg művészeként őrnagyi rangban az ország vezető férfitáncosa volt, majd a műtéte után táncosnőként és rendezőként futott be nemzetközi karriert.

Míg a modern Kína számos más, például vallási vagy morális kérdésekben a hagyományok újrafelfedezésében talál önmagára, a férfi-női együttélésben ez aligha lehetséges. Bár a taoizmus a férfi és női (jin és jang) princípiumok egyensúlyát, a konfucianizmus pedig az összes családi szerep

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED 3.

fontosságát hangsúlyozza, a valóságban Kínában a nemek évszázadokig teljes egyenlőtlenségben éltek. Konfuciusz felemelte ugyan hangját az olyan hagyományok ellen, mint a feleség élve eltemetése az elhunyt férjjel együtt, kialakította viszont a női kötelesség „három generációs" szabályát: a nő élete folyamán előbb apjának, később férjének, majd pedig a fiának tartozik engedelmességgel.

A nők funkciója évszázadokig annyi volt csupán, hogy fiúgyermeket szüljenek, és ezzel továbbörökítsék a család nevét és vagyonát. Sokak szerint az utódlás kézbentartásával a nők a feudális családban hatalmas befolyást szereztek, ez azonban csak a kiszabott szerepet engedelmesen vagy ravaszul alakító asszonyokra volt igaz. A császárkor törvényei szerint a nőknek nem lehetett saját tulajdonuk, nem vállalhattak közhivatalt, sőt a leánygyermekeket sokszor számon sem tartották. Az egyes társadalmi osztályok között ugyan jelentős különbségek mutatkoztak, de ez nem jelentette, hogy egy magasabb rangú nőnek könnyebb lett volna a helyzete. A lábelkötözés ezer éve meghonosodott barbár szokása például (amikor is a lányok lábtőcsontjait eltörték és a lábfejből apró, ökölformájú végtagot formáztak) jellemzően a magasabb osztályok tagjait nyomorította meg. Az elkötözött lábú nő a beavatkozás után már nem végezhetett mezőgazdasági munkát, sőt sokszor csak segítővel tudott járni, így a szegény családok nem engedhették meg maguknak, hogy e kegyetlen szépségideálnak hódoljanak.

A lánygyermek iskolába nem járhatott, és a felemelkedés más útjai sem voltak nyitottak a számára. A császárkori nőket – társadalmi rangtól függetlenül – kétezer éven át adták-vették. A konfuciánus jog háromféle házasságot különböztetett meg: a lányrablással, az adásvétellel és a közvetítő útján létrejötteket. A közvetítés hosszadalmas és költséges eljárás volt, ráadásul a közvetítőnek teljes felelősséget kellett vállalnia az aráért (vagy újat kellett biztosítania), ezért a legtöbb házasság

a másik két módon jött létre. Maga a házasság sem jelentett feltétlenül státuszt, hiszen elfogadott volt a többnejűség: ha egy feleség nem felelt meg férje elvárásainak, a ház egy félreeső szobájában tengődve, vagy valamelyik rokon gondjára bízva, kegyvesztettként élte le hátralévő életét. Az sem volt ritkaság, hogy a nem kívánt leánygyermeket vagy a megunt feleséget emberkereskedők vásárolták meg, és prostituáltként, rabszolgaként adták tovább. Sok család a lánygyermekkel való bajlódás helyett a legdrasztikusabb „megoldást" választotta – a gazdasági okokból csecsemő- vagy gyermekkorukban meggyilkolt lányok számát még a XX. század derekán is évi egy-kétszázezerre becsülték.

Már a XVII. század kezdetétől 1912-ig uralkodó Csing diansztia utolsó éveiben felbukkantak értelmiségiek, akik a nemek közötti egyenlőbb bánásmódban az ország felzárkózásának egyik feltételét látták. A császári intézményrendszer azonban a status quo és a hagyományok fenntartását tekintette fő feladatának, mellyel nem fért össze a nők széleskörű iskoláztatása. A nemek egyenlőségét tekintve nem is nagyon találhattak követendő példát – a császárkori történelem kiemelkedő nőalakjai híres férfiak feleségei, ágyasai vagy szülei, gyámjai voltak, és túl sok olyan elrettentő példa akadt közöttük, mint a véres zsarnokságáról hírhedt Vu császárnő.

A császárság bukása után a köztársaság megtiltotta ugyan a lábelkötözést, az átfogó reformoktól azonban távol tartotta magát, hiszen a konfuciánus hagyományokat az ő filozófiájuk sem kérdőjelezte meg. A köztársasági korszak hősnői, a Szung nővérek története is a régi sémát erősítette: a három nővér egyike a köztársaságot létrehozó Szun Jat-szen, a másik a hatalmat magához ragadó Csiang Kaj-sek, a harmadik pedig a kor leggazdagabb emberének a felesége volt.

A Mao Ce-tung vezette kommunista forradalom radikalizmusa kellett ahhoz, hogy Kína szakítson a hagyományokkal. Mao elsősorban nem

morális indíttatásból szállt szembe a hagyományos nőideállal, hanem mert az ő szemében a nő helye a férfi mellett a földeken, a bányában és a hadseregben volt. „Az égbolt felét a nők tartják a helyén", hangzott a Kommunista Párt jelmondata, amelynek gyakorlati alkalmazásához alapvető tradíciókat kellett felrúgni. Az 1950-es házassági törvény eltörölte a feudális házasság három formáját, tulajdonjogot biztosított a nőknek és kimondta a válás lehetőségét is. Felismerve, hogy a nők iskolázatlansága az egyenlőtlenség forrása, az általános oktatás a népi kormányzat egyik kulcsprogramja lett. Míg a század elején a nőknek csak a húsz százaléka tudott írni-olvasni, a Népköztársaság az írástudatlanság teljes felszámolását tűzte ki céljául. Eltűnt a megkülönböztetés a munkások között is: az új Kínában nem voltak nemi megkötések egyetlen szakmában sem, és a nőknek a férfiakkal egyenlő bért kellett kapniuk.

Így a hatvanas évek végére Kína munkaerejének harmincnyolc százalékát már a nők adták, szemben a húszas évek hét százalékával. Hogy Kína ma nem a világ egyik legemancipáltabb országa, annak oka nem az elgondolás, hanem azt útjára indító maoista rendszer válsága volt (a kortárs író, Csin világszerte ismert regényei betekintést engednek az új rendszerben is továbbélő előítéletek világába, ahol a házasságok és válások a Kommunista Párt gyámságától függtek, sok nő pedig a családi zsarnokságtól megszabadulva a pártkáderek, felettesek kényének-kedvének kiszolgáltatva élte az életét).

A pártapparátus a császári nomenklatúrához hasonlóan ma is a férfiak világa. Az ország legfontosabb ügyeiben döntő Központi Bizottság nőtagjai mind a Nagy Menetelés veteránjainak feleségei; Kínának (Szun Jat-szen tiszteletbeli elnöknek megtett özvegyén kívül) soha nem volt női elnöke vagy akár minisztere).

A ma Kínájának modernizálódó társadalma mind a munkásmozgalmi ideált, mind az évezredes hagyományokat megpróbálja az új összefüggésekhez igazítani. A konfuciánus erkölcsöknek megfelelően (és ezeket hatvan évi kommunizmus sem tudta kikezdeni) a kínai házasságok nagy része gazdasági alapú, a családdal szembeni kötelességre épül, és nincs benne helye szerelemnek. A kínaiak legtöbbje ma is családi nyomásra házasodik, és a férj és feleség kapcsolata a család közügye. A romantika csak kamaszkori fellángolásokban vagy házasságon kívüli kapcsolatokban létezik. Ezzel azonban a modern Kína városi lakossága egyre nehezebben tud megbékélni, márpedig tíz éven belül ők teszik majd ki a lakosság felét, és ők állítják elő a nemzeti össztermék háromnegyedét.

Hogy a nők ambíciói, munkaerőpiaci szabadsága mekkora lökést ad az ország gazdaságának, ma már nem kérdéses: az elmúlt évtizedek gazdasági csodáját végrehajtó pudongi és sencseni gyárövezetek dolgozóinak hetven-nyolcvan százaléka fiatal nő. Természetes, hogy (ahogyan az USA-ban a második világháborút követően történt) ezek a lányok-asszonyok az élet minden területén mind nagyobb befolyást szereznek majd. Az egyedüli kenyérkereső és döntéshozó szerepével az urbánus férfiak sem elégedettek az egyre gyorsuló, bonyolódó világban: az önállóságra és kreativitásra épülő modern emberideál egyenlő társat kíván.

Az önmagát kereső társadalomban azonban mintha minden megoldott kérdéssel két újabb vetődne fel. Kína városi lakossága válási statisztikák tekintetében hamar behozza a nyugatot, és ez a szám ötévenként megduplázódik. A válással járó előítéletektől még a modern kínai is tart, így sokszor a gyermek és néha a nagyszülők sem tudnak a hivatalos különélésről, mivel az egykori házastársak továbbra is egy fedél alatt laknak. Ugyanakkor a közvélemény meghökkenéssel veszi tudomásul azt is, hogy a naiv, fogyasztásalapú férfi- és nőideálok miként gyűrűznek be az országba a nyugati sajtótermékekkel, és hogy a tehetős férfiak esetében az ágyas-kultúra is újjáéledt Kínában.

Család

Karriertanácsos nagymamák

Ha megértjük a kínai család működését és felépítését, tulajdonképpen mindent megtudunk erről az országról. E tudás megszerzése azonban nem könnyű. Külföldiként érthetetlen, hogy a család hol feltétel nélkül támogatja kínai ismerőseinket, hol pedig zsarnokoskodik felettük. A család gondoskodása, pénze, összeköttetései gyors sikerekhez segíthetik a pályakezdőt, aki élete fordulópontjainál a legellentmondásosabb tanácsokat is megfogadja a család véneitől, és engedelmesen elviseli a dorgálását, ha az eredmény mégsem kielégítő. Az állásinterjúra szüleikkel érkező fiatalok, vagy a multinacionális cégnél dolgozó rokonnak karriertanácsot osztogató hetvenéves nagymamák furcsa világának megértéséhez nem szabad elfelejtenünk, hogy Kína csak a XX. század közepén szánta rá magát, hogy szakítson a feudális családi hagyományok évezredes rendszerével.

A hagyományos kínai családmodell mindig is az ősök tiszteletén, a család hírnevének és befolyásának növelésén, és a fiatalabb generációk engedelmességén alapult. A család iránti kötelességre mindenkit az ősök házi oltára emlékeztetett, a legidősebb generáció vagy családtag pedig gondoskodott is arról, hogy mindenki eleget tegyen az elvárásoknak. A struktúra ideológiai alapja a konfucianizmus volt, amely a világot egyetlen hierarchikus rendként képzelte el, ahol minden szint engedelmességgel tartozik a fölötte lévőnek. Maga a birodalom is ugyanezen az elven, egy családként funkcionált, amelynek feje a császár volt. A kínai nyelvben a nép egyik neve a „laobajhszing", vagyis „a száz családnév" szerint száz családnéven osztozik az ország egy és negyedmilliárdos lakossága. Bár ez szó szerint nem igaz, de az ősi eszme évezredeken át a családok és ezzel a családi vagyon széttagolódását igyekezett meggátolni, hiszen a császárkorban a tulajdonnak, a karriernek, de még a jognak is csak a családdal összefüggésben volt értelme.

A hagyományos családfelfogás ma is jelentős befolyású, ezt azonban több oldalról is kikezdte a modern világ. A feudális rend felszámolása azzal kezdődött, hogy a családi tulajdont felváltotta a magántulajdon, amelyet a modern állam a nőkre is kiterjesztett. Bár még ma is előfordul, hogy a termelőszövetkezet csak úgy alkalmaz egy szüretelőmunkást, ha a felesége is vele dolgozik, a Kínai Népköztársaság jogrendjében az alapegység: az egyén. Ehhez azonban a század elején a republikánus mozgalmaknak, majd az ötvenes évektől a kommunista kormányzatnak hatalmas ellenállással kellett megküzdeniük, és ez a harc még ma is tart.

Mao Ce-tung Kulturális Forradalma a konfuciánus családmodellben a gazdasági fejlődés és ideológiai haladás kerékkötőjét látta, így a generációkat a hétköznapokban elválasztotta egymástól: a felnőtteket az országban szétszórva foglalkoztatták, a fiatalok kommunális iskolákba jártak. A családdal együtt azonban a Vörös Kína embere az ambícióit és a támaszát is elveszítette: ha nem a családért, akkor miért is iparkodjon?

Az állam nem adta fel, hogy törekedjék a családi élet szabályozására. A nyolcvanas évektől a kínai családok legtöbbjének csak egy gyerek születését engedélyezték, hiszen a XX. század elején a legtöbb gondot a túlnépesedés és a visszatérő éhínségek okozták. Ám a gazdasági előnyök ellenére az „egy-gyerek-politika" gondokkal is jár: elöregedő lakossággal, a nemek arányának felborulásával és az egykék elkényeztetésével.

A kínai család alapja tehát a kötelesség. Ez veszi rá az iskolást a jobb tanulásra, a kamaszt ez tartja vissza attól, hogy randizzon, ám amint eléri a huszonéves kort, pont ez ösztökéli arra is, hogy párt találjon magának. Ha nem igyekszik eléggé, akkor a család kezébe veszi a dolgokat: a fiatalnak vadidegen, de jó házból való jelöltekkel kell randikra járnia. A sanghaji Renmin-parkban hétvégenként valóságos embervásárt tartanak: nagymamák, nagypapák, szülők lobogtatják szép reményű csemetéik képeit, önéletrajzát és az öröklakásuk tulajdonlapjának másolatát. Az ingatlan ugyanis a kínai család „szent tehene": amelyik fiúnak nincs saját lakása, az nemigen szerezhet jó partit magának, épp ezért a család tesz arról, hogy legalább egy saját kis garzonja legyen a csemetének. Az idősek állják a lagzi tetemes költségeit is (egy átlagos kínai lakodalom több tízezer euróba kerül), és gyakran az első autót is ők veszik meg az ifjú párnak.

Az idősebb generáció így leveszi ugyan a fiatalok válláról a költségek nagy részét, cserébe viszont teljes a beleszólásuk a házasságba. A kínai após-anyós szívesen megszabja, hogy a fiatal pár hol lakjon, milyen munkát vállaljon, kivel barátkozzon, hogyan öltözködjön, mit egyen-igyon, mikor, hogyan és miért éljen szexuális életet. A gyerekvállalással kapcsolatos nyomás néhány év után hatalmas teher lehet a fiatalokon. Ha megvan a gyerek, az idősebb generáció rendszerint elvárja, hogy a fiatalok a munkájukkal törődjenek, az unokát pedig hagyják a nagyszülőkre. Ahogy a következő nemzedék az iskola, a diploma, a párválasztás és a karrier felé vezető, kitaposott úton lépked előre, a kör bezárul. A gyerekből apa, a szülőből nagyszülő lesz, az öregek példáján okulva a fiatal pedig tudja már, hogy mit várnak tőle.

Az öregkor Kínában különösen fontos, hiszen az ázsiai ember ekkor élhet neki tetsző, kötelességektől mentes életet. Amikor már az unokák is felnőttek, az idős ember elvárja, hogy a fiatalok gondoskodjanak róla, ő pedig nekiáll, hogy úgy élvezze az életet, ahogy addig elképzelni sem tudta. Van, aki buddhista, taoista vagy konfuciánus in-

tézményekbe megy, és elmélyül az ősi bölcsességekben, mások visszatérnek szülőföldjükre, hogy ott a helyi közösség megbecsült tagjai legyenek. A tanulás mellett Kínában nem nagyon van idő igazi gyerekkorra, így az idős ember végre a hobbijának élhet. A festegetés, a sárkányeregetés, a kirándulás jellemzően az idősek időtöltése. A kínai tőzsde egyéni befektetőinek is aránytalanul nagy százaléka nyugdíjas, a tőzsdézés ugyanis a kártya és a madzsong mellett az idősek kedvelt hazárdjátéka.

A világ legdinamikusabb gazdaságában a városi nők is nehezen döntenek, hogy az anyaságot vagy a karriert válasszák. Kínai házaspárokat ma még nemigen látunk kézen fogva vagy összeölelkezve sétálni, a kínai szülő pedig ritkán és csak nagyon kis korban becézi, babusgatja a gyermekét. A nemzetközi médián és példaképeken felnövő urbánus tini generáció azonban már meg fogja kérdőjelezni ezt a visszafogott ideált is, és ki tudja, hogy így milyen új ötvözet születik. A szinglik és a gyermektelen házasságok száma emelkedik ugyan, megítélésük azonban akár a munkahelyi előmenetel rovására is mehet, mivel a döntéshozók jelentős része az idősebb korosztályhoz tartozik. Hatalmas dilemma ez, hiszen az ember, ha döntéshelyzetbe kényszerül, vagy a modern élet kínálta lehetőségektől, vagy a család nyújtotta biztonságtól vágja el magát.

Kerülhet azonban bárhová is egy kínai ember, a tradícióktól végleg sosem szakad el. A hagyomány szerint élete végén minden kínainak végig kell mennie „a hazavezető úton”, vagyis szülőföldjén kell, hogy eltemessék. A kínaiakat a világ legtávolabbi pontjáról is hazaszállítatja a család, hogy az elhunyt lelke csatlakozhasson az ősökéhez. Az igazán lelkiismeretes kínai, ha érzi, hogy közeleg halála órája, inkább saját költségén hazautazik, hogy a sok gondtól és kiadástól megkímélje a fiatalabb generációt.

Nyelv

Az idegrendszer tanulja

A kínai a nyelvek mumusa. Sok külföldinek beletörik a nyelve és/vagy a bicskája, ennek azonban inkább pszichológiai, mint nyelvészeti okai vannak. Kínaiul tanulni ugyanis szemléletváltást követel és bizonyíthatóan kognitív változásokat okoz az idegrendszerben. Ha az ember nem állítja át az agyát, esélye sincs megbirkózni a négy jelentés-megkülönböztető hanglejtéssel, a több ezer írott karakterrel és ezek számtalan kombinációjával. Pedig a kínainál sokkal nehezebb nyelven is elboldogulnak az emberek: a vietnámiak tizenkét hanglejtéssel szólnak, a japánok a kínai karakterek és két szótagírás kombinációját használják, hogy a magyartanulást különösen megnehezítő alanyi és tárgyas ragozásról most ne is beszéljünk.

Ha azonban túl vagyunk az első ijedtségen, és megnézzük a statisztikákat, el kell ismerjük, hogy a kínai nyelv valójában nem is olyan bonyolult. Földünkön majd egymilliárd embernek ez az anyanyelve, ami több, mint az angol- és spanyolajkúak száma együttvéve. De nemcsak az anyanyelvi statisztikáik bámulatosak, évente több millióan tanulnak világszerte kínaiul, és ez az Egyesült Nemzetek Szervezetének is az egyik hivatalos nyelve. A kínai nyelv sikerének nemcsak politikaiak az okai. A nyelv ugyanúgy túlélte a mongol, arab, török behatásokat, mint ahogyan kiválóan alkalmazkodik a legújabb kor olyan kihívásaihoz is, mint a digitális adatközlés és az elektronikus média.

A beszélt kínai nagyon logikus és praktikus nyelv, és már a tanulás korai szakaszában is képesek vagyunk rajta megszólalni. Ehhez persze túl kell jutni az első akadályokon, például a hanglejtések elsajátításán. A beszélt kínai alapegységei a szótagok, amelyeket hangsúlyozással különböztetünk meg. Ezekből ötféle létezik: emelkedő; ereszkedő; ereszkedő majd emelkedő; lapos és hangsúlytalan. Próbáljuk csak ki! A „bá" szótag emelkedő hangsúllyal (mintha kérdeznénk) a *kihúzni* igét jelenti, ereszkedővel (magyarul a kijelentő mód hanglejtése) az *apát*, ereszkedő-emelkedővel (egy kicsit affektálva, trillázva) a *megfogni, megragadni* igéket, lapos hangsúllyal (személytelen géphangon) a *nyolc* számnevet, hangsúly nélkül viszont a *felszólító mód jelét*.

Az írás már nagyobb gond a nyugati ember számára, hiszen több évtizednyi ábécé-írás után egy olyan rendszerhez kell hozzászoknunk, amelyben csak szótagok és a hozzájuk rendelt karakterek léteznek, és nincs kiejtés szerinti írásmód, nincs ragozás. Sokan úgy hiszik, hogy a kínai képírás, de ez nem igaz. Az eredetileg hegyet, embert, napot, fát, állatokat formázó képecskékből körülbelül kétezer éven és száz változaton át alakult ki a mai kínai írás. Az ősi kínaiban egy karakter mindig egy szót jelölt, így egyszótagosak voltak a főnevek, a melléknevek, az igék és a nyelvtani elemek is. Körülbelül ezer éve azonban a nyelv és az írás jelentősen változott. Az intenzív külföldi hatások differenciáltabb nyelvtant tettek szükségessé és mára a kínai főnevek jelentős része két szótagból (és karakterből) áll, amelyek így sokkal rugalmasabban variálhatók.

A kínai nyelvet eredetileg fentről lefelé, jobbról balra haladva írták, később azonban elterjedt a vízszintes irányú írás is, szintén jobbról balra. A császárság bukása után a köztársaság mint sok mindent, így az írást is a visszájára fordította, és bevezette a nyugati nyelvekhez hasonló, balról jobbra írást. Ennek fő indoka a nyomtatás szabványosítása volt, ám következménye az lett, hogy a

lentről felfelé íráson kívül az összes variációt végigpróbáltatták a kínai néppel, így ma is mindegyik fellelhető. Kalligráfiákon, festményeken a pecsét helye jelzi, merről kezdjünk olvasni: ahol a pecsét, ott a sor vége. Ha tudjuk az irányt, a kínait el lehet olvasni, mivel csak karakterek vannak, végződések nincsenek. Ezt használják ki a reklámgrafikusok, amikor az autóbuszok egyik oldalára balról jobbra, a másikra jobbról balra írják fel ugyanazt a szöveget, így akárhol is állunk, a busz haladásának irányába olvasunk. A karaktereket viszont még ma is szigorú szabályok szerint kell írni, ezért annak, aki kínaiul tanul, egyenként kell elsajátítania a vonások helyes irányát és számát.

Illetve hadd javítsam ki magam! Tulajdonképpen eddig sem a kínairól beszéltünk, hanem a mandarin nyelvről, Kínában ugyanis ezt írják és tanulják. Sokak szerint kínai nyelv nem is létezik, hiszen az ország tíz nebulójából legalább hét az iskolából hazatérve nem mandarinul mondja el a nagymamának, hogy milyen napja volt, hanem hunaniul, sanghajiul, vencsóiul, kantoniul, vagy esetleg ujgurul, tibetiül, mongolul, huj, miao, ji nyelven vagy a számtalan más kínai és kisebbségi nyelvjárás valamelyikén. Ezek nagy része (a középázsiai nyelveket kivéve) ugyanabból a nyelvcsaládból származik. A mai Kínában használatos nyelvjárásokat, a vu nyelvet például a keleti partvidéken, a min-t pedig Fucsian tartományban és Tajvanon is beszélik, de nem nagyon írják, mert ezeknek a helyi nyelveknek nem alakult ki írásos változata: sok nyelvjárásnak nincs is egyezményes írott formája a mandarin karakterekkel. Sok kínai jobban tudja a zöldségek neveit tájnyelven, de a matematikát, földrajzot és Teng Hsziao-ping tanait mindenki mandarinul tanulja. És a nyelvjárást beszélőknek is egyszerűbb mandarinul írniuk. A mandarinon felnőtt, szórakozni vágyó ifjak a karaoke-bárokban azonban még ma is a hagyományos karakterekkel feliratozott dalokat éneklik együtt a hongkongi és tajvani sztárokkal. Nyelvészeti szempontból ezek

a nyelvjárások külön nyelvek is lehetnének, hiszen nagyobb köztük a különbség, mint mondjuk a francia és a portugál között.

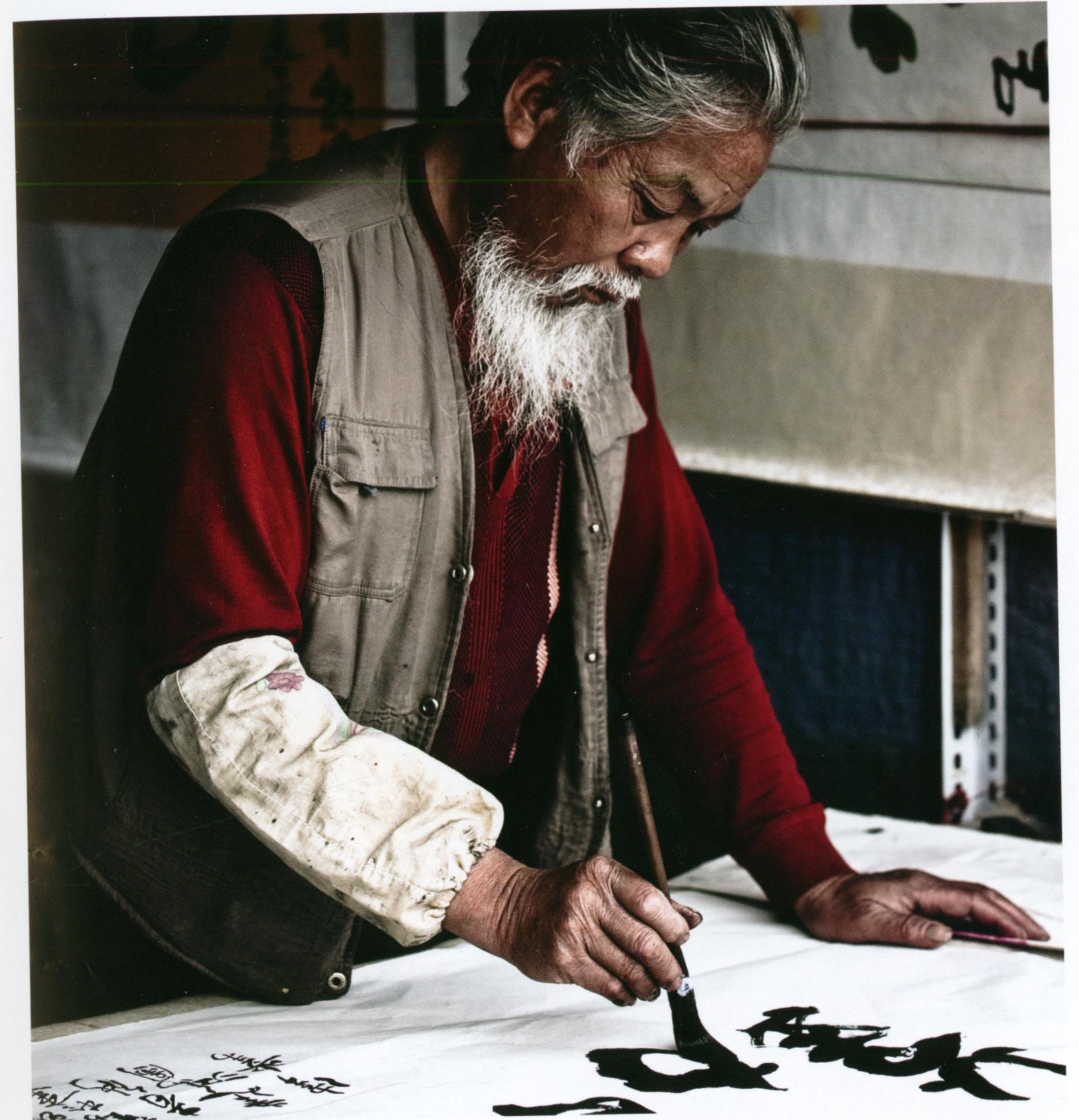
A régi mondás szerint a nyelv egy olyan dialektus, amelynek saját hadserege van, és ez a kiváltság Kínában a mandarin nyelvjárást illeti. A dialektus nevét a császárkor hivatalnokairól, a mandarinokról kapta, akiket karrierjük során a mai kommunista kormányhivatalnokokhoz hasonlóan a birodalom egyik sarkából a másikba küldözgettek. Szerepe az volt tehát, hogy a más-más nyelvjárást beszélő hivatalnokok zavartalanul

kommunikálhassanak egymással. Az országszerte egy nyelvet beszélő és írástudó hivatalnok-elit kezébe ez jelentős hatalmat adott, hiszen a közember egészen a huszadik századig képtelen volt magát megértetni a szomszédos tartományok szintén kínai lakosságával, írni-olvasni pedig csak kevés közember tudott.

Ahogy a huszadik században az oktatás a kiváltságosok privilégiumából egyre inkább közkinccsé lett, úgy terjedt el a mandarin nyelv is. Egységesítésébe és egyszerűsítésébe a császárság bukása után a köztársasági kormány kezdett bele. Az 1949-es forradalom azután a mandarint tette meg hivatalos nyelvvé, és azóta is ez az oktatás, a sajtó, a politika és a művészetek nyelve. Ahhoz, hogy a mandarin mindenki számára hozzáférhető legyen, folyamatosan szabványosítják és egyszerűsítik: legutóbb az ötvenes években esett át radikális modernizáción, amikor a ma Hongkongban és Tajvanon használt hagyományos (és jóval több vonást tartalmazó) írásból létrehozták az egyszerűsített, népköztársasági változatot.

A kínai nyelv mindig az igényekkel együtt változott és fejlődött. Az egyszótagos nyelvből bonyolultabb nyelvtan alakult ki, a megállíthatatlanul beözönlő új fogalmak kifejezésére rugalmasabb szóképzés a válasz. A japánoktól eltérően a kínaiak nem szeretnek jövevény- vagy mozaikszavakat szúrni a karakterekkel leírt mondatok közepébe: az új kifejezésekre azt a pár ezer karaktert használják, amit ismernek már. A traktor *húzógép*, a mobiltelefon *kézigép*, a szerver *szolgáltatógép*. Ötletes megoldásokban nincs hiány – a kínai kifejezések sokszor visszanyúlnak egy-egy szó már elfelejtett, eredeti jelentéséhez is: a Volkswagen itt *népautó* (da-csung), a kóla „ke-le", ami azt jelenti, hogy *vidámak leszünk*, a kóser fordítása „ke-si", vagyis *ehető*. Fejlődésével és az anyaország gazdasági térnyerésével a mandarin nyelv egyre divatosabb: Tajvanon és Szingapúrban máris a hivatalos nyelvek egyike, Hongkongban és Délkelet-Ázsiában pedig gyorsan terjed.

A kínai karaktereket vésték már kőbe, karcolták bambuszra vagy csontra, tussal-ecsettel, tollal. Mobiltelefonba, számítógépbe vagy más digitális kütyübe ugyanazzal a billentyűzettel ízlés szerint begépelhetjük kiejtés szerint (pinyin), vonásonként (wubi), az alapkarakterekből összerakva vagy akár érintőképernyőn megrajzolva: utóbbi esetben választhatunk a vonalankénti (lassabb, de biztosabb) és a kalligrafikus (gyorsabb, de több hibalehetőséget rejtő) írásmód között is. A felső határ a csillagos ég, amelynek kifejezésére szintén több karakter létezik.

Oktatás

Mandarin magolás

Kína városaiban minden évben egyszer, valamikor kora nyáron, megáll az élet. Az iskolák közelében egész napos útlezárások, a televízióban az alkalomnak megfelelő műsorok zökkentik ki az országot a megszokott kerékvágásból. A különleges alkalom nem más, mint a középiskolai tanulmányok végét jelentő és egyben felvételiként is funkcionáló országos vizsga, amelyen évi tízmillió diák teszi próbára tudását.

Nagy a tét, hiszen a kínai általános iskola eseménytelen, magolással töltött évei csak akkor érnek valamit, ha a nebuló bekerül egy jobb középiskolába, onnan pedig egy jó főiskolára, egyetemre. Bár a kínai elemi és középiskolai oktatás kiváló alapokat ad közismereti tárgyakból, a túlnépesedett országban középfokú végzettséggel lehetetlen valamirevaló munkát kapni. A siker pedig nemzeti ügy, hiszen a modern Kína szinte mindent egy lapra, a folyamatos gazdasági növekedésre tett fel. A fejlett világ nagyhatalmaihoz való felzárkózás csak csúcsminőségű oktatással valósítható meg. A gazdasági csodához oktatási csoda kell.

A modern Kína azonban siralmas iskolarendszert örökölt. Az egységes oktatás a nyolcvanas évek közepén, egy átfogó modernizációs program kulcsfontosságú elemeként indult újra, addigra azonban a kínai iskolarendszer fél évszázados megpróbáltatásokon volt túl. A Kommunista Párt Mao elnök 1949-es hatalomra jutását követően gőzerővel fogott neki, hogy régi álmát, a széles tömegek iskoláztatását megvalósítsa. Bár az ideológiai alapú oktatási rendszerről sok rosszat lehet mondani, az új hatalom vitathatatlan érdeme volt, hogy a késő császárkor és a Kuomintang-időszak húsz százalékos elemi iskolázottsági rátáját nyolcvan százalék fölé emelte, és gyakorlatilag visszaszorította az írástudatlanságot. Ennek egyik eszköze az általános nyelvreform volt, amelynek keretében a Kínai Népköztársaság a mandarin nyelvet a nemzeti oktatás nyelvévé tette, véget vetve ezzel a birodalom területeit évszázadokig szétszabdaló bábeli zűrzavarnak.

A kínai oktatáspolitika fricskája, hogy az a Mao Ce-tung, aki pályafutását könyvtárosként kezdte, és Kínában ma is elismerik irodalmi és kalligráfusi képességeit, a nemzeti oktatási rendszer legnagyobb tragédiáját idézte elő. A Mao által a hatvanas években útjára indított Kulturális Forradalmat szinte csak az elemi oktatás vészelte át – a hetvenes évek első éveiben egy egész generációnak szakadtak félbe mérnöki, orvosi, jogi és szellemtudományi tanulmányai, hogy tanulás helyett vidékre vezényeljék őket „átnevelésre", vagyis hogy a parasztoktól sajátítsák el a forradalom vezérelveit. A városban maradt ifjúság nagy része önként vagy félelemből csatlakozott a forradalom hírhedt vörös gárdáinak egyikéhez, ahol legfeljebb a Nagy Vezér régi forrásokból, főként Szun-ce *A háború művészete* című művéből átköltött bölcsességeinek vörös könyvét tanulmányozhatta.

A nyolcvanas évek elején útjára indított új oktatáspolitika célja az volt, hogy az országot huszonöt év alatt a katasztrófa széléről az oktatás nemzetközi élmezőnyébe repítse. A nemzetgazdaság újjáépítéséhez hasonlóan a kormányzat az oktatásban is hosszútávú és ambiciózus célokat tűzött maga elé. Az oktatási költségvetést megduplázta, nemzeti tantervet vezetett be, a hatékonyabb munka érdekében az oktatási rendszer kiépítésének jó részét a tartományi kormányokra bízta. Az 1986-ban érvénybe lépett oktatási törvény tizenöt éven belül még a legelmaradottabb tartományokban is kilencven százalék körüli általános iskolai lá-

togatottságot írt elő, a nemzet számára pedig azt, hogy a kilencvenes évek végére a lakosság öt százaléka rendelkezzen felsőfokú végzettséggel.

A jól funkcionáló oktatási rendszerhez az új oktatáspolitika két mintát vett alapul: a hagyományos konfuciánus oktatást, valamint a nemzetközileg bevált oktatási modelleket. Az alapoktatási rendszer továbbra is magán viselte Mao elnök kézjegyét, aki a hagyományos kínai műveltség nagy rajongója volt, és az oktatás egyik legfontosabb eszközének a klasszikus szövegek biflázását tekintette. Az általános iskolások Kínában a mai napig hosszú szövegek karakterenkénti megtanulásán, másolásán keresztül tréningeztetik az elméjüket. A modern korhoz felzárkózó társadalomnak azonban másra is szüksége volt, ezért az új nemzeti tanterv fontos része a természettudományok, valamint a kínai nyelv fonetikájához és a digitalizálásához is elengedhetetlen latin betűs „pinyin" elsajátítása. Az oktatás általánossá válását segítette az a szintén nyolcvanas évek közepén hozott törvény is, amely szerint a Kínai Népköztársaságban tilos olyan fiatalt alkalmazni, aki nem végezte el a hatosztályos általános iskolát és legalább három évig nem folytatott középfokú tanulmányokat.

A konfuciánus hagyományokhoz nyúlik vissza az érettségi-felvételi vizsga, amelynek kultusza csak történelmi összefüggésekbe ágyazva érthető meg. Egykor a császári hivatalnokok oktatására jogosító felvételi vizsgák szó szerint életút-meghatározóak voltak. A vizsgákon akkoriban a jelöltnek a konfuciánus klasszikusokat szó, helyesebben betű szerint kellett ismernie. Aki nem ment át a vizsgán, nem lehetett része a hatalmi apparátusnak – hivatalnokvizsga nélkül még egy befolyásos mandarin fia is csak lóti-futiként érvényesülhetett az egész birodalomra kiterjedő hivatalnokhálózatban. A vizsgára való felkészülés évekig tartott, és rendezett, nyugodt környezetet igényelt, nem beszélve az értékes kéziratokról, így az alacsonyabb osztályoknak vajmi kevés esélyük lehetett a sikerre. Aki azonban ennek ellenére polgári- vagy akár szolgasorból beverekedte magát a vizsgát sikeresen teljesítők közé, hihetetlen gyorsasággal a hatalom legmagasabb köreiben találhatta magát. Mao Ce-tung a klasszikus vizsgákhoz hasonló, de mindenki számára hozzáférhető vizsgarendszerről álmodott, ez azonban csak a nyolcvanas évek modernizációjával válhatott valósággá.

A hat év elemi és három év középiskolai oktatás során a vizsgára készülő diák élete ma is sokban hasonlít az egykori mandarinjelöltekére. A tanulók napja nagyon korán kezdődik és későn ér véget. A hatalmas országban a verseny már gyerekkorban elkezdődik a kimagasló eredményekért, a család pedig a jobb jövő reményében hatalmas nyomást gyakorol a nebulókra. Amikor a diák nem az iskolapadban ül, a parkban magol, otthon írja a házi feladatot vagy különórákra jár. A hétvége sem kivétel: szépírás, angol nyelv és matematika-korrepetálások követik egymást. A klasszikus kort

példaképül vevő oktatásból a zene sem hiányozhat – a kínai diák legfeljebb abban kap némi szabadságot, hogy hegedülni vagy zongorázni tanul, esetleg a hagyományos kínai hangszerek valamelyikét, például az egyhúrú erhu-t vagy a citerára emlékeztető pipa-t sajátítja el.

Az államilag finanszírozott felsőoktatás helyett az országban ösztöndíjak, tandíjkölcsönök és magáncégek pénzelte tanulmányi lehetőségek bonyolult rendszerét hozták létre. Egy kimagaslóan éles eszű diák választhat például, hogy állami ösztöndíjat vesz-e igénybe, vagy az öt legnagyobb kínai bank, az egyik kínai állami vállalat, esetleg egy nemzetközi cég, vagy akár a Néphadsereg finanszírozza-e a tanulmányait. Igaz ezekért a helyekért legalább tízezer hasonlóan tehetséges diákkal kell megmérkőznie. A jövő generációjának támogatása nem ér véget a tandíj megszerzésével. A legjobb egyetemeken a telekommunikációs, vegyipari vagy energiaipari cégek laboratóriumokat finanszíroznak, ahol a technikai tanulmányokat folytató diákok „élesben" kísérletezhetnek, hogy aztán mire az egyetemet elvégzik, számonkérhető tapasztalattal rendelkezzenek.

A Kínai Népköztársaság elit egyetemei, mint a Pekingi Egyetem, a sanghaji Fudan Egyetem vagy a Jiao Tong Egyetem mindig is az értelmiség elitjének fellegvárai voltak, és még a fundamentalista kommunizmus időszakának tudományellenességét is meglepően jól átvészelték. Az ország olyan vezetői, mint Teng Hsziao-ping, Csiang Ce-min és Hu Csin-tao rendszerint ezen egyetemek mérnöki karairól kerültek ki, és ezek az intézmények járnak a mai modernizáció élén is.

A rohamléptekben fejlődő ország oktatási rendszere azonban még így sem képes kielégíteni az ország fiatalságának tudásszomját, így az új évezred elején Kína a tandíjas magániskolák új generációját hozta létre: a méregdrága elitképzőtől a neves egyetemekről kimaradt diákok számára szervezett szerényebb felsőoktatási intézményekig minden megtalálható. Sajnos az oktatás üzleti alapokra helyezése esetenként a minőség rovására megy: nem múlik el év, hogy a színvonallal elégedetlen vagy valamilyen akkreditációs csalásra fényt derítő diákok ne követelnék vissza a pénzüket valamelyik magániskolától. Ennek ellenére a szektor dinamikusan fejlődik, és mára az ország vagy háromezer felsőoktatási intézményének körülbelül egyharmada magánintézmény.

Kína gazdasági nyitottsága, a hazai felsőoktatásban dúló hatalmas verseny és a tehetős kínai középosztály gyors kialakulása évről évre növeli azok számát is, akik külföldi egyetemeken gyarapítják tudásukat. Számukat egymillió körülire becsülik. Ez a teljes kínai felsőoktatásban részt vevő diákság alig öt százaléka, a nemzetközi oktatási piacon azonban hatalmas szám. A jövő a kínaiak szemében mégsem a külföldi tanulmányokban, hanem a külföldi csúcsoktatás Kínába importálásában rejlik. Az európai és amerikai piacok beszűkülése növekvő számban vonzza az országba a világ vezető oktatási intézményeit. Az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, Ausztrália és más oktatási nagyhatalmak egyetemei, főiskolái sorra nyitják közös programjaikat jeles kínai egyetemekkel, ahol a kínai diákok oxfordi vagy harvardi professzorokat hallgathatnak, és kettős diplomát szerezhetnek a külföldi és a hazai egyetem színeiben. Az új évezred első évtizedének végére Sanghaj az ázsiai régió legerősebb MBA-iskolájával (egyetemi szintű menedzsment képzés), Peking pedig sok más mellett Ázsia első európai uniós jogra szakosodott jogi egyetemével büszkélkedhet.

A kínai oktatási rendszer leginkább a szellemtudományokban maradt le: az újkori történelmet övező ideológiai tabuk gátat szabnak a fejlődésnek, aminek olyan tudományok is kárát látják, mint a pszichológia, a szociológia, a közgazdaság és az antropológia, melyeknek lételeme a történelmi tények alternatív ütköztetése.

Táj- és időjárás

Harcban a természettel

A kínai ember természethez való viszonya szögesen ellentétes azzal, amit idilli tusfestményeik, filmjeik vagy a természet és az ember harmóniáját hirdető természetgyógyászatuk sugall. Sok külföldi megdöbbenéssel veszi tudomásul, hogy a városi ember irtózik a naptól (Kínában nem láthatunk a tengerparton sütkérezőket, nyáron is napernyővel járnak), iszonyodik a széltől és mindentől, ami mászik vagy repül. A vidéki ember közelebb él ugyan a természethez, de valósággal menekül a városba, alig várja, hogy légkondicionált lakásban élhessen, és a bőre kivilágosodjon (nyári vakációm után pár héttel a bejárónőm elismerően jegyezte meg, hogy milyen szépen kivilágosodott megint a bőröm).

Egyfelől az orvoslás alapjául szolgáló taoizmus arra tanította az embereket, hogy a természettel harmóniában éljenek, másrészről azonban a kínai civilizáció a természettel való szembenállás, a természet meghódítása és civilizálása árán épülhetett csak fel, e kettősségnek komoly hatása volt és van az itteniek világlátására.

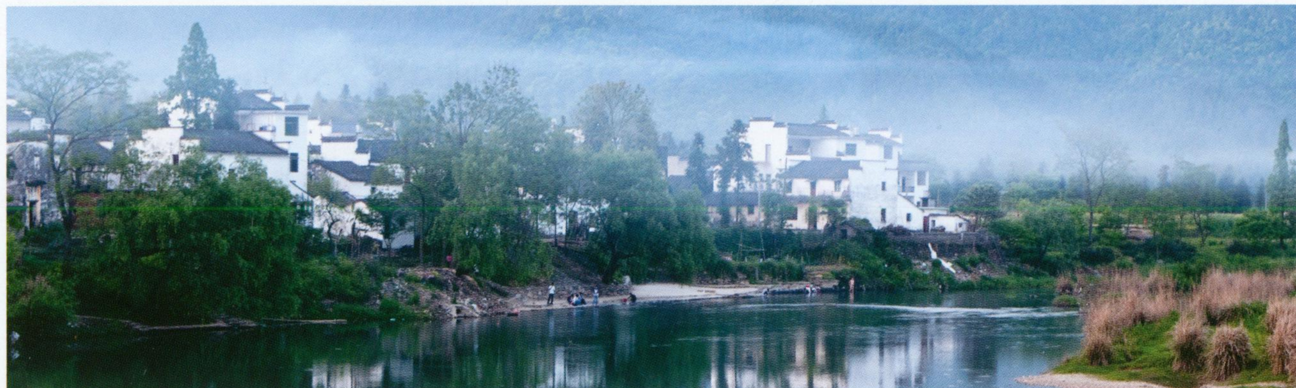
A csillagok és az időjárás több ezer éves megfigyelése bámulatra méltó hagyomány Kínában. A japán irodalom legkorábbról megmaradt művében, a tizenegyedik századi *Gendzsi történetében* már ősi bölcsességként tekintenek arra a kínai naptárra, amely az évet kéthetes ciklusokra osztva ad útmutatást arra nézve, hogy mikor, mely mezőgazdasági munkát kell elvégezni. A civilizáció Kínában gyakorlatilag egyenlő a vad területek termőfölddé alakításával. A mai Kelet-Kína területén már hétezer évvel ezelőtt bizonyíthatóan termesztették a rizs egy kezdetlegesebb fajtáját, ebben az időben azonban a gabona vízigényes volta miatt csak a két nagy folyó, a Sárga-folyó és a Jangce környékén. Ha lehunyjuk a szemünket, és kies rizsföldeket képzelünk magunk elé, általában gondosan körbekerített és elárasztott hegyi teraszocskákat látunk: ez a kép azonban már következetes, kemény munka eredménye. A kínai népesség azért növekedhetett ilyen gyorsan, mert a lapos, természetesen elárasztott területekről az emberi találékonyság a rizstermesztést először a domboldalakon, később a hegyeken is meghonosította. A legenda szerint Dá Jü, egy időszámításunk szerint 2000 körül élt uralkodó a veszélyesen áradó folyók vizét az ország belsejébe vezettette, megteremtve ezzel a modern civilizáció alapjait (munkájában egy sárkány és egy teknős, a bölcsesség és a halhatatlanság jelképei segítették). Az i.e. VI-V. századi Kínában tevékenykedő mérnökök már bizonyíthatóan víz- és ökörhajtású szivattyúkat használtak a megáradó folyók vizének elvezetésére. Ahogy terjedt az öntözés, úgy válhattak lakhatóvá az addig zord vidékek is.

Kína összterületének ma mindössze a tizenöt százaléka alkalmas mezőgazdasági termelésre. Dá Jü óta folyamatosan hullámvasúton van az ország élelmezése: hol volt mit enni, hol nem, attól függően, hogyan alakult Kína keleti pereme és a belseje közötti munkamegosztás, a partmenti gazdag települések mennyire tudták vízzel ellátni a belső hegyvidéket, és így a hegyvidék mennyi élelmet tudott biztosítani a városoknak.

Az élet Kínában tehát egyet jelent azzal, hogy folyamatosan meg kell küzdeni a természettel, amit tovább nehezítenek a szélsőségek is. Északon

sivatagok, nyugaton kopár hegyek, keleten áradások, délen tájfunok tizedelik rendszeresen a termést és sokszor a lakosságot is. A hibás politikát kegyetlenül megbünteti a termőföld: a forradalmak, háborúk során elpusztított termés rendszerint egykétéves éhínségeket okozott; Mao Nagy Ugrásként ismert gazdasági tömegmozgalma idején tavakat alakítottak át termőfölddé, erdőket vágtak ki és ültettek be haszonnövényekkel, a talajerózió azonban több millió hektár területet tett tönkre.

A kínai köztudatban a természeti katasztrófák és az aktuális uralkodóház jövőbeni kilátásai szorosan összefonódnak. Árvizek, szárazságok, sokak életét követelő földrengések idején a dinasztia bukását jósolják. Nem ok nélkül, hiszen ha a vezetők nem is felelősek a természeti jelenségekért, azok kimenetelét nagyban képesek befolyásolni.

A jelenlegi vezetés kaotikus állapotokat örökölt, amelyeket nagy erőket mozgósítva próbál normalizálni. Mint írtuk, a Mao-korszak fejetlen pusztítása, a vidéki káderek közötti általános korrupció és a kínai gazdaság erőltetett menete katasztrofális hatást fejt ki a környezetre. Árvizek, földrengések idején derül ki, hogy a fejlesztésre kapott összegek ellenére milyen silány épületeket, utakat, gátakat is építtettek az önkormányzatok: a 2008-as szecsuáni földrengést követő közfelháborodás a Kommunista Párt egyik legjelentősebb krízise volt az utóbbi évtizedben (az elsíbolt közpénzekből rosszul megépített épületek romjai alatt sok ember veszítette életét – az országos megbotránkozást csak milliárdos ráfordítással és átfogó politikai propagandával sikerült orvosolni).

A gazdasági növekedés minden eszközzel való fenntartása a környezeti károk kezelésének elodázásával is jár. Mára Kína termőföldjeinek egytizede és természetes édesvizeinek harmada erősen szennyezett, itt van a világ tíz legszennyezettebb városából hét, köztük Linfen, amely majd tíz éve a városi légszennyezés világrekordere.

A Kommunista Párt a szakadék felé rohanást minden erejével próbálja lelassítani. Az elkövetkezendő években több milliárd dollárt szánnak megújuló energiaforrások fejlesztésére, így vizierőművek, naperőművek és tengerre telepített szélkerekek építésére. A kormányzat hozzákezdett a gépjárművek és a szolgáltatóipar károsanyag-kibocsátásának szabályozásához is (2008-tól nem adnak ingyen nylonszatyrot a boltokban), vidéken pedig a tisztítás és az elpusztult ökoszisztéma visszatelepítése a cél. Az elmúlt száz évben a természettől elidegenedett lakosságot oktatási és életmód-kampányokkal (szemetelés megelőzése, jótékonysági faültetések) próbálják környezettudatosabbá tenni. Az országban azért is helyeznek olyan komoly hangsúlyt a fenntartható technológiák elsajátítására, mert Kína – olcsó gyártási és rohamosan gyarapodó kutatás-fejlesztési kapacitásával – a következő tíz évben a zöld technológia első számú exportőrévé kíván válni.

Természet

Kertek égi tökélye

A kertek és parkok kitüntetett helyet foglalnak el a kínai kultúrában. A látogató a kert kapuján belépve olyan műalkotásban találja magát, amely egyszerre szólítja meg mind az öt érzékszervét. Az ösvény kanyargása, a növények kiválasztása, a kert egészének tájolása megannyi utalással ér fel a hagyományok ismerőinek. A hangok elandalítják vagy stimulálják érzékeinket, de még az olyan részletek sem véletlenek, mint az egyes helyek hőmérséklete vagy a víz, a sziklák és a fák testünkre gyakorolt hatása. A kert nyelve hol az elmúló szerelemről, hol a kozmosz pusztulásának és megújulásának titkairól mesél (a kínai regényekben, filmekben – miként az életben is – a kulcsfontosságú események jelentős része kertekben zajlik).

A kertművészet és Kína egyéb művészeti ágainak intim kölcsönhatásából lehetetlen megmondani, hogy melyik gyakorolt nagyobb befolyást a másikra. A természetes táj egy-egy tökéletes pillanatát megőrző ősi tusrajzok ihlették meg a kertművészeket, vagy az első kertművészek a rajzolókat? Legpontosabban mindenesetre úgy érthetjük meg a kínai kertek üzenetét, ha ellátogatunk egybe, például Peking, Hszian vagy más városok Ming dinasztia korabeli császári sírkertjeibe.

Az uralkodó nyughelyét jelző hegy, valamint a köréje épített miniatűr birodalom elrendezése több ezer évre meghatározta a parképítészetet. Az elhunytat mitikus rend vette körül – környezetében a jin és jang energiák hibátlanul kiegyensúlyozottak, a táj elemei pedig nyugalmat, bölcsességet és bőséget biztosítanak a másvilágon. Az ég és föld olyan harmóniába kerül itt egymással, amelyet a természet önmaga nem képes ilyen tökéllyel létrehozni. Ezért a kínai kertművészetben tabu érintetlenül hagyni a természetes környezetet. A vad erők formálta elrendezést primitívnek és céltalannak tartják – az egyes sziklák, növények, állatok véletlen alkotta szépségét csak az emberi bölcsesség és erőfeszítés állíthatja egy magasabb cél szolgálatába.

Az évszázadok múlásával az ősi funkció elveszett, a kifejezés eszközei megváltoztak, de megmaradt a kertek alapüzenete. A kompozíció közepén a világ tengelyéül szolgáló hegy valamilyen megjelenítése áll, amely a nagyobb parkokban mesterségesen felhordott domb, a kisebbekben sziklakert. A sziklakert kövei nem üthetnek el túlságosan a hely természetes környezetétől, de nem is maradhatnak eredeti helyükön. Az is számít, honnan származnak, mert egyes helyeket a tradíció (például egy ott született bölcs miatt) különös jelentőséggel ruház fel.

A kő után a kert legfontosabb eleme a víz, mivel ez a jin-jang-egyensúly kulcsa. Mint az egykori síroknak, a jól tervezett kertnek is rendelkeznie kell álló- és folyóvízzel, a vízesés pedig – a víz legmagasabb energiaszintjét képviselve – szinte kötelező. A vízesés mellett gyakran található egy elmélkedésre kialakított hely, például pagoda vagy stég. A szimmetriát a kínai parképítészet egésze kerüli. Az egyenes folyók elvezetik, a kerek tavak pedig körkörös mozgásra kényszerítik az energiát. A girbegurba partok, holtágak és szigetecskék viszont teret adnak az erőknek, ami kőpadok, pavilonok, merengő helyek sokaságát eredményezi. A patakokon átívelő hidak vagy kanyarognak, vagy éles ívben meghajolnak, hogy vízben tükröződő képükkel együtt kört formázzanak.

A kínai ember szemében a park lelke a kő és a víz, a növények és állatok csak a végső „simítások" rajta. Ezeket viszont a tervezők művészi gonddal választják ki aszerint, hogy a táj egyes pontjain

mit akarnak üzenni a látogatóknak. Az esztétikai összhatás, ha nem is mellékes, háttérbe szorul a szimbolikus jelentés mellett. A bambusz például a kínai kertek „alapanyaga": a szélben elhajlik, sőt erős szélben le is fekszik, de soha nem törik el, ezért az állhatatosság és a kihívásokkal szembeni kitartás jelképe. A szélfútta bambusz hangját, a növény közelségét az emberi szervezetre gyakorolt tisztító hatása miatt is nagyra becsülik. Az örökzöldek a halhatatlanságra, a Buddha ülőpárnájául szolgáló lótusz a tisztaságra utal. A későn virágzó szilvafa az örök megújulást, a krizantém a magasztos szándék és önfeláldozás konfuciánus erényeit testesíti meg. A fák koronáinak zúgását sok parkban gondosan komponált mesterséges háttérzajok egészítik ki. A szélben megszólaló csengők az isteni jelenlétre, a víz hajtotta bambuszkoppantók pedig az idő múlására emlékeztetnek.

Állatot keveset találunk a klasszikus kínai kertben, egyrészt mert mozgékonyságuk megnehezíti az összharmóniába való beilleszkedésüket, másrészt mert – mint a következő fejezetben olvasható – nem állnak olyan becsben, mint a világ más tájain. Kivételek a vizi állatok, amelyeket helyhez köt az adott tó vagy patak. Az aranyhalak és számos helyi halfaj is a hosszú élet és a bőség megtestesítői, a teknős pedig az örök élet és bölcsesség régi kínai jelképe. A kacsa, elsősorban a nálunk mandarin kacsaként ismert faj, az összetartozás és a családért vállalt áldozatok szimbóluma.

A kertek jelképrendszere a kínai civilizáció hajnaláig visszavezethető, és már a X. században olyan összetett művészet volt, amelynek minden jelentésárnyalatát csak kevesen látták át. A tudós kertészek több évtizednyi munkát igénylő miniatűr univerzumainak egész Ázsiában híre ment, ami útjára indította többek között a japán bonszajművészetet. A későbbi dinasztiák soha nem érték utol a Szung-korszak színvonalát: e kor remekeit a mai napig másolják. Ha a Szung kor a kínai reneszánsz, a Csing a kínai rokokó: ekkor jött divatba,

hogy a parkok szirtjeire hatalmasságok nagyméretű feliratokat írtak. Csian Long császár és Ci Hszi anyacsászárné nevéhez Kína szerte több híres felirat is fűződik – az utóbbiak értékéből azonban sokat levon, hogy a császárné egyes feljegyzések szerint írástudatlan volt.

A kertek a modern korban nemcsak az égi tökély, hanem a politika tükrévé is váltak: az összeomlóban lévő császári birodalom urai a Peking melletti Nyári Palota kertjében egy miniatűr, ám tökéletes birodalom igazgatásába menekültek (a mandzsu uralom ellen fellázadt Tibetet itt az operett kolostorok békéje helyettesítette, a vasút iránt érdeklődő fiatal császárnak pedig a park tava körül kisvasutat építtettek indóházakkal).

A Népköztársaság az egykori *parkerdő* (jüanlin) szót a *közpark* (kungjüan) szóra cserélte, a pekingi császárok parkjai a pártvezetés otthonává váltak. A turizmus fellendülésével az ősi kertek azonban új életet kezdtek: a Nyári Palota, a Tiltott Várostól északra fekvő Csongsan park, Hangcsó és a világörökség részét képező Szucsó kertjei ma a legnépszerűbb nevezetességek közé tartoznak.

Háziállatok

Tücsök és énekesmadár

A kínai alapvetően nem állatbarát nép. A vidéki gazdaságokat kivéve kevés ember él olyan közvetlen közelségben az állatokkal, mint a mi kutya- és macskarajongóink. Az ország városaiban járva nem kell attól tartanunk, hogy kutyagumiba lépünk, de a parkban ugrándozó kiskutyák és a galambot etető nénik látványára is várni kell, amíg vissza nem érünk Európába. Az idelátogató külföldiek elcsépelt vicce, hogy az ország kutyái-macskái a park helyett inkább a levesben keresendők, amiben (mint minden viccben) van némi igazság, ha nem is ez a fő indok. A házi kedvencek hiánya a kínai ember természethez fűződő viszonyáról árulkodik. Ha megkérdezzük kínai ismerősünket, hogy miért nem tart kutyát, főleg a félelmeit fogja okként megnevezni: betegséget terjeszt, büdös és megharapja a gyereket.

A legnépszerűbb háziállatok ezért itt azok, amelyek kis helyen elférnek, igénytelenek, és főleg dekorációs célt szolgálnak. A hagyományos kínai kedvenc az aranyhal, a tücsök és az énekesmadár. Az aranyhal, valamint egy-két további halfaj a feng shui kultúra fontos elemei – nem szeretetből tartják őket, hanem a lakóhelyre, az irodára gyakorolt kedvező hatásuk miatt. Ne várjuk el egy pompás akvárium vagy kerti halastó tulajdonosától, hogy órákig csevegjen velünk kedvencei szokásairól vagy egészségi állapotáról. A gondozást valószínűleg fizetett alkalmazottakra bízza, és nem fűzik különösebb érzelmek a halaihoz. Sanghaji irodámba cégtársam szerencsehozó akváriumot helyezett, amelyből egyik reggel kiugrott egy félméteres hal és elpusztult. Cégtársam utasítására a takarító néni azon nyomban meg is főzte ebédre.

A tücsök nyugati szemmel nézve a legvalószínűtlenebb kedvenc a háziállatok sorában, hagyománya azonban mégis meglepően sokrétű errefelé. Már ősidőktől tartottak kis bambusz- vagy rézketrecekben tücsköket Kínában, mert ciripelésüknek nyugtató hatást tulajdonítottak – a mai lakótelepi lakások felső emeletén ciripelő tücskök is a természet közelségére emlékeztetik az ott élőket. (Némi kiábrándulással jár, ha kiderül, hogy egy elemes géptücsök muzsikáját dicsértük a vendéglátóinknak). A régi időkben a tücsök a betolakodókat is jelezte: a háziak jövés-menéséhez hamar hozzászokik a kis lény, idegen érkezésekor azonban rögtön elhallgat. Az igazi különlegesség a tücsökviadal, amely a dél-kínai sikátorok kedvelt esti szórakozása. Egy-egy tücsökbajnok helyi hírességgé válhat, és a fogadások révén sok pénzt is hozhat a házhoz.

Persze lehet, hogy Kína a közeljövőben a háziállat-tartásban is megváltozik. A XX. század első felében a polgárháború, majd az ötvenes-hatvanas évek éhínsége leírhatatlan ökológiai katasztrófát okozott, és ennek során az emberrel kapcsolatba kerülő állatvilág zöme elpusztult (megsemmisültek a természetes élőhelyek, az állatokat pedig megették az emberek). A helyzetet súlyosbították az olyan értelmetlen kampányok, mint a Mao kezdeményezte kártevőirtás, amikor is a legyek, szúnyogok és patkányok mellett az ország fecske- és verébállományát is kipusztították, felborítva ezzel a biológiai egyensúlyt.

Az állatirtási kampányok persze nemcsak az állatokról szólnak. Kínában a lakosság évszázadok óta politikai elnyomás alatt él, elfojtott indulatait csak a rezsim kijelölte „ellenségeken”

tudja valamelyest kiélni. Ezért is vonzottak olyan nagy tömegeket a Kulturális Forradalom kártevőirtásai, melyeknek mai formája az időről időre fellángoló kutyapusztítási kampány: egy veszett kutyáról szóló (valós vagy téves) tudósítást követően kutyák ezreit verik agyon, függetlenül attól, hogy az utcán kóborolnak vagy a gazdi udvarában hűsölnek-e.

A városi elit kutyatartása ma a nyugatimádat biztos jele, és nem mentes a szélsőségektől. Kínában hagyományosan csak az arisztokrácia tartott kutyát, ennek a tradíciónak a megtestesülése a palotapincsi. Mivel a kínaiak nagy része kis lakásban él, a kutyák többsége is kistestű. Az amerikai filmek hatására azonban sok divatozni kívánó kutyás választ nagytestű ebet, sokszor olyat is, amelynek egészségére nézve veszélyesek a helyi körülmények. Sanghaj húszmilliós szubtrópusi metropoliszában például divatkutya a skót juhász és a husky. Az előbbi a zaj és a forgalom, az utóbbi a párás, meleg klíma miatt nem talál nyugalomra, nem beszélve a juhász és szánhúzó fajták hely- és mozgásigényéről, aminek itt megfelelelni nem igazán egyszerű.

A kistestű kutyák nemcsak méretüknél, de természetüknél fogva is jobban illenek a kínai városi környezethez. A minden kocsit megugató terrierek vagy a hűséges dakszlik sok család kedvencei. Szeretetüket a gazdik a kutyaeledelek, kellékek, bútorok garmadájának vásárlásával fejezik ki az erre szakosodott cégek nagy örömére. A lakóparkok kertjeiben és a közparkokban lehet kutyát látni kapucnis esőkabátban, bokavédős tornacipőben, színesre festett és fazonra vágott bundával, de nem ritka a babakocsiban tologatott kedvenc sem.

SZTE Egyetemi Könyvtár SZEGED 3.

Egészség

Ki kúrálja a vezért?

Mai szemmel nézve a modern Kína hihetetlen állapotokat örökölt, amikor 1949. októberében Mao Ce-tung Pekingben kikiáltotta a Kínai Népköztársaságot. Az ország egészségügye katasztrofális volt: a harmincas években a félmilliárdos lakosságra harmincezer kórház és ötezer orvos jutott. A tétlen kormányzat hanyagsága miatt Kínát évtizedekig árvizek, szárazságok és más természeti katasztrófák sújtották, a kevés megtermelt élelmet pedig vagy a polgárháború számtalan hadseregének egyike rekvirálta, vagy felégették, hogy ellehetetlenítsék az ellenség ellátását. A mezőkön heverő és vízben úszó holttestek, elhullott állatok a vérhas- és pestisjárványok tömegét okozták, amelyeknek az alultáplált és legyengült emberek százezrei estek áldozatául. A kor visszaemlékezései között nem ritkák az élelem- és víztartalékokért folytatott gyilkosságokról és a kannibalizmusról szóló beszámolók sem.

Az új kormányzat elsődleges feladata tehát a helyzet normalizálása volt, amelyet azonban nehezített a győzelem kivívásában fő fegyvernek kikiáltott ideológia. A hagyományos kínai társadalomban az orvosok hatalmas tiszteletnek örvendtek, és gyakran viseltek közjogi méltóságot. A Mao mögött álló Kínai Kommunista Párt azonban antiburzsoá forradalmi retorikát hangoztatván az orvosokban ellenséget látott és láttatott. A politikai tisztogatások olyan alapossággal szabadították meg az országot a képzett egészségügyi dolgozóktól, hogy Mao személyes orvosát, a később memoáríróként ismertté lett Li Csü-szüjt is külföldi emigrációjából kellett visszahozni, hogy kúrálja a vezért.

A tömegek azonban nem részesülhettek ilyen kiváltságokban. A helyi ellátást képzetlen önkéntesekre bízták, a megyei kórházak pedig az általános eszközhiány és a politikai tisztogatások közepette gyakran nem adhattak többet egy fekvőhelynél.

Bár a vezetők ambiciózus tervekkel álltak elő, végrehajtásukat az ötvenes-hatvanas évek fejetlensége megakadályozta. Az olcsó és mindenhol elérhető hagyományos kínai gyógyászat elterjesztése a szakemberek száműzése vagy likvidálása miatt, a Szovjetunió segítségével kiépítendő modern kórházrendszer pedig Hruscsov és Mao ideológiai ellentéteinek következtében futott zátonyra. A hatvanas évek elejéig az általános éhínség, a hatvanas évek közepétől a Kulturális Forradalom volt az érdemi változás akadálya.

A hetvenes években a reformkommunista vezetésnek szinte a semmiből kellett létrehoznia az egészségügyet. Teng Hsziao-ping vezetése mellett a rendszer alapvető szerkezete megmaradt ugyan, ám a helyi ellátást végző önkéntesek működését bizonyos szakmai feltételekhez kötötték, városi és megyei szinten pedig megkezdték a nyugati típusú orvosképzés és egészségügyi ellátás megszervezését. Az új rendszer piaci alapokra kívánta helyezni a gyógyítást, ami viszont azzal járt, hogy az egészségügy számos szereplője, a fogorvostól a nőgyógyászon át a természetgyógyászig, csak díjazás ellenében volt hajlandó diagnózist felállítni vagy kezelést folytatni. Az ezredfordulóra a struktúra összeomlóban volt, a közegészségügy már csak nevében létezett.

Pedig a számok tükrében az ezredforduló Kínája nem festett rosszul, hiszen a képzett orvosok száma meghaladta a kétmilliót és a közkiadások majd' negyven százalékát az egészségügyben használták fel. Pekingben, Sanghajban és más nagyvárosokban a kórházak, klinikák és rendelők

nemzetközi viszonylatban is elfogadható rendszerét hozták létre, ideértve a városi lakosság egészségbiztosítását is. Az alapellátás költségének kilencven százalékát az állam, a helyi önkormányzat és a munkáltató fedezte. A kórházakban a hagyományos kínai és a nyugati gyógymódokban egyaránt jártas orvosok és tiszta, nyugati technológiával felszerelt műtők versenyeztek a páciensekért, akik meglehetősen rugalmasan választhatták meg, hogy hol kezeltetik magukat.

Az egészségügyi fejlesztések négyötödét azonban a városok kapták, azaz a népgazdaság és a társadalmi rend szempontjából kulcsfontosságú vidék elfogadhatatlan gyógyítási körülmények közé került. A lakosság nagyobbik felét kitevő földművesek nyolcvan százaléka nem részesült rendszeres orvosi ellátásban, és elérhető közelségben orvosi ügyelet sem állt rendelkezésükre. 2005-ben ezért a kormány átfogó, a vidék alapellátásának javítását célzó programba kezdett, amelynek költségeit (a városlakók ellátásához hasonlóan) kilencven százalékban Peking és a helyi önkormányzatok állják. A megfelelő infrastruktúra kiépítéséhez azonban még sok év és csillagászati összegek szükségeltetnek.

A világ tíz legszennyezettebb városa közül hét Kínában található, lakosaik a légúti és daganatos betegségek sokaságával jelzik a helyzet tarthatatlanságát. Az ország a világ egyik legriasztóbb dohányzási statisztikáját mutatja, márpedig ez az állapot sem fog jelentősen változni addig, amíg a dohányáruk kormánymonopóliumok, és jelentős bevételt jelentenek Peking számára.

A nemiséget övező tabuk a nemi úton terjedő betegségek felmérését és kezelését is ellehetetlenítik, a pártpropaganda pedig ezeket a problémákat rendre a kapitalista nyugathoz társítja. A Nemzetközi Vöröskereszt egy AIDS-ellenes, óvszerhasználatot népszerűsítő kampányát azzal utasította vissza egy pekingi egyetem vezetése, hogy nem kívánják népszerűsíteni a házasság előtti nemi életet. A hazai sajtó a Kínába érkező külföldiek HIV-szűrésével és a prostitúció kampányszerű megregulázásával nyugtatja meg a kedélyeket. Pedig az ország több mint egymillió HIV-fertőzöttjének jelentős része nem közösülés útján, hanem a nem megfelelő vérvétel és vérkészítmények miatt fertőződhetett meg.

Ugyanez az oka annak is, hogy az ország egészségügyi helyzetéről hiányosak az információink. Peking minden nagyobb járványt presztízsveszteségként él meg, igyekszik véka alá rejteni valódi elterjedését, és csak a visszafordíthatatlan következmények láttán kezdeményezi a nemzetközi együttműködést, ahogyan tette azt a 2003-as SARS-járvány és az utóbbi évek madárinfluenza-megbetegedései idején.

Hiszen a betegség nem ismer határokat...

Kung fu és tajcsi

Bruce Lee felmenői és örökösei

A levegőben pörgő-forgó hősök vagy a tó vizén gyakorló szakállas mesterek képe majd mindenki előtt felsejlik, ha Kínáról van szó, függetlenül attól, hogy Bruce Lee klasszikusain, Jackie Chan börleszkjein, a *Kung-fu sorozat* Cain-jén vagy a *Tigris és sárkányon* nőtt-e fel. Annak, hogy ez a lenyűgöző hagyomány Kínában ma is realitás, a parkokban gyakorló emberek és a Kína-szerte virágzó harcművészeti iskolák az ékes bizonyítékai. Az ideérkező számos külföldi tanuló láttán pedig elmondható: a harcművészetek valóban nem ismernek határokat.

A magyarok többsége általában más harcművészetek, így például a karate vagy a kick-box gyakorlásán keresztül jut el a kínai önvédelmi sportokhoz. A tanulni vágyókat lenyűgözik a könnyed, de mégis energikus mozdulatok és az, hogy a harcos összpontosítással és kevés izommunkával nagy fizikai erőt képes kifejteni. A kínai harcművészetek az izületeket is jobban kímélik, mint európai vagy japán társaik, így akár idős korban vagy betegen is űzhetők.

A középkorig csak szórványos feljegyzésekből értesülhetünk a kung furól, az viszont ezekből is kitetszik, hogy Kínában már a kezdetektől virágzott egy olyan kultúra, mely a test ellenállóképességét és a pusztakezes küzdelmet egyetlen művészetben egyesítette. Már Konfuciusz javasolta tanítványainak, hogy elméjüket harcművészetek gyakorlásával tartsák frissen; egy i.sz. I. században született történeti munkában pedig az ütés- és rúgástechnikák részletes leírására találunk példát.

A kung fu eredetét ma is legendák övezik. Nincs közvetlen bizonyíték arra, hogy létezett volna a Sárga Császár, a kínai gyógyászat és a harcművészetek atyja, vagy Bódhidharma, a Csan (Zen) buddhizmus és a Saolin kolostor megalapítója. Arra azonban igen, hogy a harcművészetek története szorosan összefonódott a Henan tartománybeli Saolin kolostor történetével, ahol a ma ismert stílusok jelentős része megszületett. Az ott élő buddhista szerzetesek térítőútjaik során módszeresen gyűjtötték össze a Kína-szerte fellelhető küzdőstílusokat, és ebből igyekeztek olyan módszert megalkotni, amelynek segítségével fegyvertelen közösségük megvédheti magát a kor belharcaival szemben. A birodalom északi pereméről a mongol birkózók titkait, a déliről a billegő csónakokon küzdő kistestű népek technikáit hozták magukkal. Ennek nyomát őrzik még ma is az északi stílusú kung fu magas (tehát kinyújtott térdű) állásai és testi erőre építő támadásai, valamint a déli stílusok mély állásai és ravasz közelharc-technikái. A Saolin papok elsajátították a taoista gyógyítás harci alkalmazásait is: kidolgozták az idegpont-támadást (az akupunktúrás pontokra mért ütéseket) és az úgynevezett belső stílusokat (laza izomzat és a pszichikai energia összpontosítása). A kor úgynevezett lejtaj-versenyein, ahol a küzdő feleknek egy dobogóról kellett letaszítaniuk egymást, a papok eldönthették, hogy melyik (jobbára egy-egy család nevét viselő) stílus a leghatékonyabb. A XVII. században hatalomra kerülő Csing dinasztia idejére a kolostor repertoárja kiegészült öt, állatokról elnevezett stílussal, amelyek a tigris, a kígyó, a daru, a sárkány és a leopárd mozgását vették alapul. A számos stíluselem végül egyetlen rendszerben egyesült.

A Saolin titkai mindaddig a kolostor falain belül maradtak, amíg a papok be nem avatkoztak a politikába. A kolostor a XVII-XVIII. században egy sereg

császárellenes felkelést segített leverni, így számos titkukról lehullt a lepel (a kempót például egy kínai tábornok azt követően írta le, hogy együtt harcolt a szerzetesekkel). A XVII. században mandzsu uralkodó lépett a császári trónra. Az így kirobbant polgárháborúban az udvar több ezer fős sereggel támadt a lázadóknak menedéket nyújtó kolostorra, és földig rombolta azt. A menekülő papok válaszlépésként a titkos harctechnikáikat az idegen uralom elleni küzdelem szolgálatába állították, így a történelem folyamán először már nem csak Saolin papok tanulhattak a mesterektől. A kung fu neve így – a japán karatéhoz és a koreai taekwon-dohoz hasonlóan – összefonódott a nemzeti büszkeség és az elnyomás elleni igazságos küzdelem fogalmával.

Kína újkori történelme során számos felkelés mögött álltak titkos harcművészeti csoportok. Közülük a legismertebbek az úgynevezett boxerek, akik a századfordulón több ezer külföldit mészároltak le a Csing kormányzat beleegyezésével. A felkelők a Saolin eredetű bottechnikákat és a ma már nyugaton is ismert aranyharang-módszert alkalmazták (a test hosszas edzéssel történő hozzászoktatása az ütésekhez és a szúrásokhoz; alapját képezi az olyan bemutatóknak, melyek során a harcos fején követ törnek el vagy dárdát hajítanak a torkába). A megszállók puskagolyói ellen azonban nem használt az aranyharang: a császári udvar békét kötött az idegenekkel, és tétlenül nézte, ahogy leverik a boxereket.

A császárság bukásával új lendületet kapott a kung fu. Japán mintára a húszas-harmincas években Kínában is harcművészeti iskolákat nyitottak, versenyeket rendeztek, egységes vizsgarendszert vezettek be és kézikönyveket nyomtattak. Az 1936-os berlini olimpián egy kínai kung fu csoport is bemutatót tartott.

Az 1949-ben hatalomra kerülő kommunista kormányzat először azt fontolgatta, hogy a kung fut, mint burzsoá csökevényt betiltja, népegészségügyi megfontolásból azonban inkább létrehozták a vusu nevű kevert harcművészetet, és csupán a többi stílust száműzték az országból. A hagyományos harcművészetek legnevesebb mesterei a következő évtizedekben ezért Tajvanra, Hongkongba és az USA-ba emigráltak, ahol tanítani kezdtek, és újjáélesztették a kung fu – a nyolcvanas években Bruce Lee-vel és Jackie Chan-nel tetőpontjára ért – hagyományát. Az ekkorra már a külföld felé ismét nyitott Kína farkasétvággyal vetette rá magát a kínálkozó üzleti lehetőségre, így mára mind a kung fura szakosodott filmipar, mind az olyan versenysporttá alakított ősi harcművészetek, mint a szanda (xanda) a Népköztársaság dicsőségét zengik.

A valódi harci hagyomány azonban kerüli a feltűnést. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a kung fu taoista ágának, a tajcsi csüannak csendes, de töretlen népszerűsége. A Csen, Jang és Vu családok titkos harcművészete a Saolin kung fu közkinccsé válásával egy időben, ugyanazon indíttatásból vált tömegmozgalommá. A tajcsi egy császári beszámolónak köszönheti a nevét – egy mandarin legyőzhetetlennek tartotta a stílust, ezért a „felsőbbrendű öklözés", „taj csi csüan" nevet aggatta rá. A számos családi stílusból a XX. századra születtek meg a szabvány formagyakorlatok, melyeket a mozdulatok száma (24, 42, 48) alapján ismerünk. A stílus békés filozófiáját követve a legtöbben ma is lassítva és az egészség megőrzése érdekében tajcsiznak: az egyenes hát és a mély állásokban végzett lassú gyakorlás során az idegrendszer ellazul, a szervezet pedig önszuggesztióval gyógyítja magát. A tajcsi harci eredete tagadhatatlan, ám ennek elsajátítása rengeteg tanulást igényel, ráadásul modern körülmények között nehéz is gyakorolni. A legtöbb hagyománytisztelő mestert ez nem különösebben zavarja: szívesebben tanítanak verekedés helyett meditációt.

Sport

„Szemtornával a forradalomért!”

A kínai sportról kinek a hongkongi filmek kungfusai, kinek a pingpong-diplomácia, legtöbbünknek viszont a 2008-as pekingi nyári olimpia jut az eszébe. E „sokféleség” sokat elmond a sport ellentmondásos helyzetéről: lenyűgöző hagyományai és egetverő ambíciói ellenére a kínai sport egyelőre gyenge lábakon áll. Igaz, az utóbbi egy-két évtizedben e tekintetben is javult a helyzet, köszönhetően az életszínvonal emelkedésének, az utazási tilalom megszűnésének és a külföldi szokások meghonosodásának.

A sport szerte a világon rituális játékokból fejlődött ki, Kínában viszont a legutóbbi időkig is megőrizte kultikus kötődéseit. A harcművészeteket egészen a XX. század elejéig családok, szerzetesrendek és bizalmas szövetségek titkaként őrizték. Labdajátékokról és vizisportokról vannak ugyan feljegyzések, ezek azonban soha sem váltak széleskörű mozgalommá, aminek egyik oka az utóbbi kétszáz év folyamatos harca a túlélésért, a másik, hogy a hagyományos kínai orvoslás nem javasolja a megerőltető testedzést.

Valójában a sport története Kínában a huszas években kezdődött, amikor a Kuomintang-kormány japán, német és szovjet mintára modernizációs programja részévé tette a testedzést. A harcművészetek ekkor szakítottak titkos jellegükkel, és terjedni kezdtek a tajcsival, a csikunggal és a meditatív hagyományok számos egyszerűsített gyakorlatával együtt. A köztársasági kormány aktív erőfeszítéseket tett, hogy a kínai lakosság átvegye az olyan, addig csak külföldiek által űzött sportokat, mint a labdarúgás, a tenisz és az evezés. A nemzeti sikerek erősítésére Kuomintang-barát üzletemberek sportklubokat finanszíroztak; a Kínai Köztársaság számos nemzetközi versenyen, köztük három olimpián is elindult, bár versenyzői ekkor még érmek nélkül tértek haza.

A szárnyát bontogató sportélet csak lassan izmosodott meg az országban. A polgárháború a túlélésre fordította a kínaiak figyelmét, a japán megszállás pedig éppen azokat a városokat sújtotta leginkább, ahol a testedzéssel kapcsolatos mozgalmak a legerősebbek voltak. A hatalmat magához ragadó Kommunista Párt sportbarát volt ugyan, az ötvenes-hetvenes évek elmaradottsága és politikai környezete azonban sem a lehetőségeket, sem a kedvet nem teremtette meg a testedzéshez. Az iskolákban és munkahelyeken ekkor lett kötelező a reggeli könnyű gimnasztika és a szem akupresszúra-pontjainak masszírozása. A kötelező jelleg és a politikai körítés azonban a legtöbbekben visszatetszést keltett. A gyakorlatok kezdetét jelző „Szemtornával a forradalomért!” kiáltásra, amelyet napi két-három alkalommal hangosbeszélőn játszottak be, még ma is sokan bosszankodva emlékeznek vissza.

A sportélet kibontakozását nemcsak az idő- és eszközhiány, hanem az effajta időtöltés hivatalos megítélése is ellehetetlenítette. A Párt burzsoá csökevénynek titulált minden olyan szokást, amelyet az imperialista elnyomók életformájával azonosított. Volt mire hivatkozni, hiszen a Népköztársaság kikiáltását megelőző száz évben a nagyvárosok élénk tenisz-, golf-, vizisport- és lovassport-életében az átlag kínai legfeljebb labdaszedőként vagy kertészként vehetett részt. A külföldiek és a pénzükért megtűrt gazdag kínaiak számára fenntartott klubok a városok legillusztrisabb helyein működtek. A játékos kedvű külföldiek nem egy

vallásos épületet alakíttattak át fallabda- vagy teniszpályává: a század elején például egy pekingi német diplomata indítványozta, hogy a Mennyek Templomából golfklub legyen. Nem csoda, hogy a Sanghaj közepén álló lóversenypálya lerombolása és Néptérré (zsenmin kuangcsang) való átnevezése szimbólumértékű volt.

A sport a határok átjárhatóbbá tételéhez is nagyban hozzájárult. Nixon amerikai elnök 1972-es látogatását megelőzően az első hivatalos civil amerikai látogatók Kínában az USA nemzeti asztalitenisz-válogatottjának tagjai voltak. Bár az egyhetes látogatás csupán edzéssel és városnézéssel telt, a „pingpong-diplomácia" még így is az enyhülés első jele volt. A Párt számára ekkor lett nyilvánvalóvá, hogy milyen komoly nemzetközi figyelem kíséri a sporteseményeket és a sportolókat. A gazdasági reformmal egy időben ezért a sportolók egy új, nemzetközileg is versenyképes generációját kezdték felnevelni. 1979-ben Kína megújította tagságát a Nemzetközi Olimpiai Bizottságban, elfogadva ezzel a világszerte használatos szabályzatot is. A nyolcvanas években az ország vendégül láthatta a neves Ázsiai Játékokat, ami azért nevezhető jelentős fordulatnak, mert ez volt az első Kínában rendezett fontos nemzetközi sportesemény.

A gazdasághoz hasonlóan azonban a sportban is sokáig ideológiai engedményekre kényszerültek a siker érdekében. 1994-ben először a labdarúgás szabadult meg a szocialista amatőrsport-koncepciótól és alapított profi ligát, amit aztán hamarosan a kosárlabda, az asztalitenisz és más sportok is követtek.

A presztízs fenntartása azóta is elsőrendű fontosságú Kínában. Az ország a siker mámorában sokszor esik túlzásokba. Erre volt példa a 2005-ös strandröplabda világbajnokságra épített Sanghaj melletti operett-tengerpart, amelynek arany homokja és kék vize csupán a kamerák látóteréig ért, vagy a 2007-es sanghaji női labdarúgó világkupa

taktikai megbeszéléseinek lehallgatása.

Ezek a visszásságok azonban eltörpülnek a Kínában rendszeresen megrendezett jeles események, a beléjük ölt gigantikus energia és a versenyek vitathatatlanul javuló színvonala mellett. Az évente lebonyolított sanghaji HSBC Kupa a golf világának egyik legjelentősebb rangadója lett, 2004-ben Kína a világ legdrágább F1-es pályáját avatta fel, a 2008-as olimpiai játékok pedig a szkepszis és a politikai áthallások ellenére is a szervezés és a sportesemények sikerével végződtek. Reményeihez híven Kína e játékokon összesen száz medállal (ebből ötvenegy arannyal) megdöntötte addigi éremrekordját.

Az élsport nemzeti hősei, így Jao Ming kosárlabdázó vagy Ma Long asztaliteniszező fiatalok tömegeit inspirálják arra, hogy valamelyik sportágban kipróbálják magukat. A kialakulóban lévő középosztály számára már elérhető a tömegsport, és egyre nagyobb kedvet is éreznek ahhoz, hogy az egészségükre költsenek.

Huszonöt éve szinte elképzelhetetlen lett volna, hogy egy Kínába látogató üzletember vagy turista együtt sportoljon újdonsült ismerőseivel. Ma a tenisz és a golf itt is a nemzetközihez hasonló helyet foglal el az üzletelésben, társasági életben, de nem lehetetlen könnyűbúvárkodó vagy sziklamászó barátot sem találni. És a divat nemcsak a külföldiek kedvelte sportokat kapja fel, de megelevenít számos olyan helyi, hagyományos testedzési formát is, mint a sárkányhajó-evezés vagy a harcművészetek.

A testnevelés még nem kötelező tananyag Kínában, az eljövendő generációk azonban már ebben is csatlakozhatnak amerikai vagy japán társaikhoz.

党 Pártállam

Parancsuralmi kapitalizmus

Kína a világ tíz legnagyobb gazdasága közül az egyetlen, amely nem pluralista demokrácia: egy maroknyi országgal (Észak-Korea, Vietnám, Laosz) közösen osztozik a szocialista népköztársaságok politikai berendezkedésén.

Az egyetlen jelentős politikai erőként funkcionáló Kínai Kommunista Párt (KKP) már történetének kezdetén megkezdte saját ideológiájának kidolgozását, amelyben jelentős szerephez jutott a császári idők birodalmi apparátusa, valamint azok a hatalmi alkuk, amelyek a XX. század elejét meghatározó polgárháborúkat jellemezték.

A KKP tulajdonképpen a császárság 1912-es bukását követő polgárháború szülötte. A Kuomintang, vagyis a nacionalista párt azzal a céllal jött létre, hogy a császárság utáni hatalmi űrt kitöltse, a húszas évek elejére azonban az alapító Csang kaj-sek és a párt szélsőbaloldali szárnya között szakadék keletkezett: Mao Ce-tunggal az élen létrejött a Kínai Kommunista Párt. Az egykori bajtársak testvérháborújából 1949-ben a kommunisták kerültek ki győztesen; maradék serege és pártja élén Csang Kaj-sek Tajvan szigetére menekült, amely ma is a Kínai Köztársaság nevet viseli.

A Kommunista Párt a nép szemében a császári trónért vívott polgárháború győztese lett. Ötmilliós tagságának többségét a mozgalom veteránjai adták, Mao követői mellett azonban a Kuomintangból átpártolt vagy befolyásuk miatt nélkülözhetetlen politikusok, tisztek és feudális urak is a tagok számát gyarapították. Az új vezetés a hatalom gyakorlásában radikális fordulatot hirdetett, ám az egykori dinasztiákat vette alapul: a Tiltott Város bejáratára Csang Kaj-sek portréjának helyére Mao képe került.

A tartományok vezetőinek Tibettől Mandzsúriáig a több mint egymillió főt számláló kínai Vörös Hadsereggel kellett szembenézniük, ha megkérdőjelezik az új felállást. A császári adminisztrációból köztársasági mintára újjászervezett állami intézmények megmaradtak, mellettük azonban felálltak a Komintern útmutatása szerint létrehozott pártszervek is.

A Kínai Népköztársaság politikai berendezkedése még ma is ezt a logikát tükrözi. Parlamentje az Országos Népi Gyűlés (tagjait a tartományi gyűlések választják), az Államtanács pedig a kormány szerepét tölti be. A tartományi szervek meglehetős függetlenséggel rendelkeznek (pl: meghatározhatják költségvetésüket, oktatás- és egészségpolitikájukat), a hatalom csúcsa felé tartva azonban a Párt és az állam mindinkább összemosódik.

A pártszervek már a tartományi képviselők jelölésében és megválasztásában is döntő befolyásúak (a képviselők jelentős többsége párttag), a Népi Gyűlés elé terjesztett beadványok nagy része pedig a Párt igazi hatalmi centrumától, a huszonkét fős Politikai Bizottságától származik. A Politikai Bizottság állandó tagjainak szűk (jelenleg kilenc fős) csoportja a Párt felsővezetése, a gyakorlatban az állami vezetést, így az államfőt, a kormányfőt és az Országos Népi Gyűlés elnökét is magában foglalja.

A párt- és állami szervek közötti egyensúly 1949 óta többször is változott. Mao a Nagy Ugrás néven ismertté lett tragikus gazdasági reformpróbálkozás, majd a Kulturális Forradalom idején elsősorban a pártszerveket használta akarata érvényesítésére, háttérbe szorítva az államigazgatást.

A nyolcvanas években Teng Hsziao-ping megkísérelt egy, a Párt és állam munkamegosztásán alapuló rendszert kiépíteni, amelyben a Párt a

hosszútávú tervezésről, az állami szervek pedig a végrehajtásról gondoskodtak volna. Országos szinten azonban a reform nem hozott radikális változást, megmaradt a párt- és állami vezetés összefonódása. Maga Teng annak ellenére volt majd két évtizedig Kína elsőszámú döntéshozója, hogy sem államfői, sem kormányfői címet nem viselt, hatalmát a Politikai Bizottságon, valamint a Központi Katonai Bizottság, vagyis a Néphadsereg és a Fegyveres Rendőrség főparancsnokának pozícióján keresztül gyakorolta.

Ez utóbbi pozíció különleges fontosságú a pártfunkciók között, hiszen a több mint kétmilliós hadsereg és hatszázötvenezres fegyveres rendőrség nemcsak az ország, de a pártvezetés biztonságáról is gondoskodik. Bár a fegyveres erők hivatalosan a Párt fennhatósága alatt állnak, a rendszerből még nem tűnt el a katonai vezetők 1949-ig élvezett önállósága. A pártvezetés a vörös gárdisták egykori túlkapásai vagy az 1989-es felkelés idején megtanulták, hogy a hadseregen politikai dinasztiák jövője múlhat. Az, hogy 1989-ben a néphadsereg a Párttal az élen levert egy népfelkelést, Kína népe és a külföld számára is évtizedekre meghatározta az ország politikai arculatát. Érthető hát, hogy a leköszönő pártvezérek a Központi Katonai Bizottság vezetői pozíciójáról mondanak le legutoljára.

Nemzetközi befolyásához képest nagyon keveset tudunk Kína valódi működéséről. A legfontosabb döntések zárt ajtók mögött születnek, a szigorúan ellenőrzött sajtó csak a megengedett mennyiségű háttérinformációt publikálja, a hatalmi utódlásáról pedig a legbeavatottabb szakértők is csak a valószínűsíthető forgatókönyveket ismerik. Az eligazodást a rendszerint ötévente megrendezett Pártkongresszus segítheti, amely időszerű problémákra adott válaszokat fogalmaz meg: a 2005-ben meghirdetett „harmonikus társadalom" program például a városok és a vidék életszínvonala közötti szakadék szűkítését, valamint a Párton belüli korrupció visszaszorítását tűzte ki céljául.

A Párt azonban tudatosan távol tartja magát a rendszer lényegét érintő politikai liberalizációtól. Az egypártrendszer a Kínai Népköztársaság alkotmányának egyik alapelve, és a hivatalos álláspont szerint az ország jelenlegi helyzete a szocializmus fejlődésének korai szakaszát képviseli. A pártvezetés nem rejti véka alá, hogy a stabilitás és a gazdasági növekedés fenntartásának érdekében elzárkózik a néppel folytatott érdemi dialógustól. A túlságosan kritikus hangokat, legyenek azok egyéniek vagy tömegesek, egy Teng Hsziao-pingtől származó fordulattal „hátsó szándéktól vezérelt szűk kisebbségnek" bélyegzik.

A kritika, valamint az egypártrendszer elvetésének gondolata között azonban veszélyesen keskeny a határ, nem csoda, hogy a vezetés első számú félelme: a káosz. A birodalom története során többször hullott már részeire, ennek vélt vagy valós veszélye máig kísért, és a rendszer konzerválásának egyik fő indoka. A parancsuralmi rendszer olyan jegyei, mint a cenzúra, a személyiségi jogok korlátozása és a politika elit körüli titkolózás vitathatatlanul jelen vannak Kínában. A rendszerellenes tevékenység ma is a legsúlyosabb vádak egyike. A bűnösökre baljós árnyként vetül a halálbüntetés, amelyből Kínában évente többet hajtanak végre, mint a világ többi országában együttvéve. Kétségtelen azonban, hogy a tartományok önrendelkezését, a gazdaság modernizálását, vagy akár a sajtó alapvető funkcióit tekintve az elmúlt három évtizedben az ország jelentős eredményeket ért el. A Párt jövőbeni szerepe mégis ellentmondásos: helyi szinten demokratikus képviselőválasztást, Hongkongnak tíz éven belül általános választásokat ígérnek; a pártkongresszusban viszont a vállalkozók testülete mára nagyobb befolyású, mint a parasztoké vagy az ipari munkásoké.

A vezetés fő célja, a gazdasági növekedés fenntartása akár hosszú távon is összeegyeztethető az egypártrendszerrel. Fő ígéretét, a javak igazságosabb elosztását és egy harmonikus társadalom megteremtését a Párt azonban csak jelentős reformok árán lesz képes megvalósítani. A vezetés hamarosan hatalomra kerülő ötödik generációjában befolyásos személyiségek szorgalmazzák egy pluralisztikusabb rendszer létrehozását. Hogy ezek a hangok elég erősek lesznek-e, nemcsak a Párt vezető szerepének, hanem annak az iránynak a fenntarthatóságát is meghatározza majd, amely felé Kína elindult.

Társadalom

Pártburzsujok és hulladékszegények

A nyári hőségben rongyos bácsi hűsöl a sanghaji felhőkarcoló márványtalapzatán, mellette hulladékfémmel megpúpozott tricikli. Odébb a félmillió eurós luxusautót egy euróért négy szorgos ember mossa tisztára. A triciklis bácsi és a kocsimosók a vidéki élet reménytelenségéből jöttek a városba, és megtalálták a szerencséjüket: a hazaküldött havi ötven-száz euróból több generáció is elél a szülőfaluban. A kínai gazdaság növekedése az utóbbi fél évszázad során hatszázmillió embert emelt ki a szegénységből, de ezzel együtt a gazdagok és szegények között soha nem tapasztalt szakadékot hasított. A nagyvárosok végleteiről maguk a kínaiak sem tudják, hogy országuk múltját vagy jövőjét látják-e.

Mao Ce-tung forradalma a XX. század közepén a szegények felemelése, a gazdagok letaszítása és a javak igazságosabb elosztása nevében ragadta magához a hatalmat. A maoizmus sajátossága az volt, hogy a marxi proletárforradalommal ellentétben a vidéki parasztok osztályöntudatára támaszkodott, hiszen míg az iparosodó nyugaton a proletárok, Kínában a parasztok termelték a javakat.

Kína történelme során több mozgalom is zászlajára tűzte a társadalmi különbségek kiegyenlítését, a mozgalmak vezetői azonban hamarosan maguk is csatlakoztak a népnyúzókhoz. A XIX. század második felének Tajping forradalma is egyenlőségi mozgalomként indult, bukása előtt azonban Hong Hsziu-csüan Tajping vezér már arany gyaloghintón közlekedett és háremet tartott. Mao kommunista elitje egyszer és mindenkorra meg akart szabadulni a falu és a város, a gazdagok és a szegények közötti gazdasági ellentéttől.

Az új vezetés a törvény előtti egyenlőség és az általános oktatás bevezetésével szándékozott megteremteni a javak elosztásának igazságosabb rendszerét. Az ideológiai alapokra helyezett gazdaság azonban hamar kimerítette tartalékait, és rövidesen nem volt mit elosztania: biztosat nem tudhatunk arról, mennyi áldozatot követelt az ötvenes évek végétől a hatvanas évek elejéig tartó Nagy Éhínség, de a kutatók húsz- és negyvenmillió közötti számokról szólnak.

A hetvenes években, az ország gazdasági nyitásakor Kínának egyetlen kéznél lévő erőforrása horribilis számú lakossága volt. Úgy tűnt, a teljes egyenlőtlenség és a nincstelenség után Teng Hsziao-ping reformjaival sikerült megtalálni a megfelelő módszert: az újjáépített városok gyáraiba özönlő olcsó munkaerő megjelenése a hetvenes évek végétől máig hatvannégyről tíz százalékra csökkentette a napi egy dollár alatt élők arányát.

A vezetés azonban minden érdeme ellenére sem szabadult meg a városi és vidéki életszínvonal közötti aggasztó különbségtől, sem az egyenlőségi harc vezetőire leselkedő kísértésektől. A nemzetközi tőke beáramlása elsősorban az ország déli és keleti részének kedvezett, ami a gazdag partvidék és a szegényebb belső részek között többszörösére növelte a különbségeket. Míg Kínában több mint száz dollármilliárdos él, az elmaradottabb tartományoknak Afrika legszegényebb országaihoz hasonlóak a gazdasági mutatói.

Nem javít a helyzeten, hogy a központi tervgazdaság a Kommunista Párt vezetőiből a befektetések kedvezményezettjeinek elitjét teremtette meg. Helyi és országos szintű közhivatalnokok jelentős személyes hasznot fölöznek le a mezőgaz-

dasági földek urbanizálásából, a közműépítésből, az ingatlanbefektetésekből, a konténerkikötők és utak forgalmából és a gazdaság növekedéséhez kötődő számos más tevékenységből. Abból is jelentős haszonra tudnak szert tenni, hogy elsőként jutnak hozzá az ország számos, piacot befolyásoló tervével kapcsolatos információhoz, amit jó pénzért adnak tovább. Az állami hivatalnokok tőzsdei befektetéseiről néhány éve új szabályozást kellett alkotni, mert sok közhivatalban már az irodából tőzsdéztek a káderek. A gazdasági elit gyakran a családtagokon keresztül is profitál: az ötven legnagyobb kínai vállalat vezetőinek többsége a kivételes helyzetben lévő párttagok leszármazottja.

A Párt az utóbbi években számos kampányt indított a soraiban jelentkező korrupció visszaszorítására. A helyzet kényes egyensúlyon alapul: a nemzeti össztermék éves növekedését hét százalék fölött kell tartani a széleskörű társadalmi elégedetlenség elkerüléséhez, a korrupció felszámolását azonban éppen a gazdasági növekedésre hivatkozva odázzák el a vezetők. A megoldás egyre sürgetőbb, hiszen évente hetvenezer rendbontásról számolnak be a hatóságok, melyeknek jelentős részét az urbanizáció nevében termőföldjüktől megfosztott, kártalanítást követelő földművesek kezdeményezik.

A fejlődés csúcsán és legalján lévők közötti különbségek – az igazságosság és stabilitás dilemmáján túl – a kínai gazdasági modell fenntarthatóságával kapcsolatban is számtalan problémát vetnek fel. Ahogy a városok életszínvonala növekszik, úgy romlik a vidék helyzete. A kormány a városok befogadóképességének növelésével és a belső vándorlás korlátozásával próbálja elkerülni, hogy Kínában Rióéhoz vagy Johannesburgéhoz hasonló nyomortelepek jöjjenek létre. A szegények jelentős része azonban már így is nem hivatalosan lakik a városban, és abból él, amit a városiak nem hajlandók elvégezni.

A Recycling International nemzetközi szervezet szerint Kína városi szegényei a világ egyik leghatékonyabb hulladék-visszaforgatási rendszerét hozták létre. A Sanghajban vagy Sencsenben eldobott szemétből huszonnégy órán belül visszakerül a gyártásba a fémhulladék, pillepalackok és papírhulladék nagy része, amit kilóra vesznek meg a gyűjtőhelyek. Ilyen átfutás mellett nem csodálkozhatunk az öt méter magasra tornyozott ószeres-triciklik látványán.

A hivatalos gazdasági program szerint Kína 2020-ra fogja elérni az ötven százalékos urbanizációt, addigra a lakosság fele városokban él majd. A tervek szerint ezután a városi és vidéki lakosság jövedelemkülönbsége is csökkenni kezd. A fehérgalléros szolgáltatási ágazatok azonban nem teremtenek annyi munkahelyet, mint egykor a betanított munkára épülő gyártósorok, a kínai munkaerő pedig máris drágább, mint az indiai, a vietnámi, a pakisztáni vagy a bangladesi. Egyelőre kérdés, hogy ki gondoskodik majd azokról, akik lemaradtak a gazdasági fellendülés gyorsvonatáról.

Luxus

Mao-zubbony alatt Cerruti ing

Az országról kialakult felületes és elavult kép következtében gyakran éri meglepetés a Kínába látogató európait. Sok külföldi rácsodálkozik a kínai nagyvárosok bevásárlóközpontjaiban sorakozó luxusüzletekre: mégis ki vesz itt Prada táskát, Glashütte órát vagy Bvlgari ékszert? Számos oka van annak, hogy a luxus brandek a kontinensnyi országban meglepetésként hatnak ránk. Európában sokan még mindig szegény országnak látják Kínát, olyan térségnek, amelyről elsőre mindenkinek a Mao-zubbonyban kerékpározó tömegek látványa ugrik be. A kommunizmus nagyon is szemmel látható jelenlétével nem fér össze a méregdrága órák, ruhák, autók világa.

Valójában azonban az volna a furcsa, ha a világ legdrágább termékeit nem kínálnák itt, hiszen Kínáé (mérési módszertől függően) a világ harmadik-ötödik legnagyobb gazdasága, amely még a 2009-es válság évében is hét százalék fölötti növekedést produkált. Az ország a külföldi tőkebefektetők első számú célpontja, valamint itt az egyik legmagasabb a jövedelem-megtakarítások mértéke is. Pénz tehát van. Olyannyira, hogy a nemzetközi felmérések 2010-ben száznegyven kínai dollármilliárdost tartottak számon, olyan magánszemélyből pedig, aki bevallottan legalább egymillió dollárnak megfelelő mozgótőkével rendelkezik, egymilliónál is több akad. Hangsúlyozom, hogy bevallottan, hiszen a kínai gazdaság nem az átláthatóságáról híres, így a valódi helyzetet csak találgathatjuk.

Persze az országban – mint már említettük – jelen van a szegénység is, és iparággá nőtte ki magát a hamisítás, amely becslések szerint tízmillió embert foglalkoztat, ráadásul a világ hamis árukészletének hatvan-hetven százalékát állítja elő. Kína azonban olyan hely, ahol az ellentétek remekül megférnek egymással. Valójában éppen

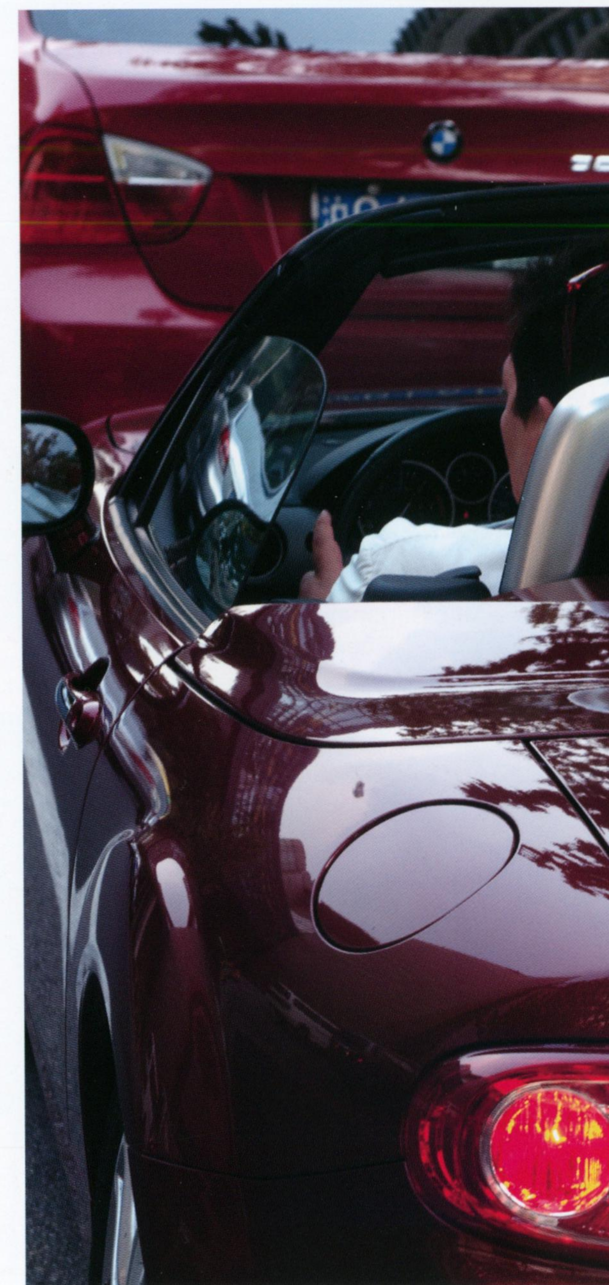
a szegénység a hatalmas luxuspiac egyik hajtóereje – Kínában az elmúlt száz évben nagyon nehéz volt meggazdagodni, márpedig a luxus jó befektetés. Évezredes bölcsesség, hogy minden vagyon mögött felhalmozott értékek és kapcsolatok állnak – a mai kínaiak nagyon is jól tudják, mit vásároljanak saját értékéért és mit a presztízsértéke miatt. Ennek megfelelően divatáruban és gépkocsiban például a minőséggel szemben a brand, ékszerben és órában viszont az érték a meghatározó szempont a kínai luxusvásárló gondolkodásában.

A brandek értékét és minőségét a kínaiak hamar kitanulták, annak ellenére, hogy húsz éve gyakorlatilag minden márka új volt az országban. Mára itt található a világ elsőszámú gyémánt- és svájci óra piaca, és számos divatmárka vásárlásában is az élen járnak. Egy jó évben olyan cégek, mint a Louis Vuitton vagy a Gucci harminc-negyven százalékkal növelik a forgalmukat. És még mindig lehet hová fejlődni, hiszen a kínai luxuspiac így is „csak" a harmada a Japánénak, és kevesebb, mint ötöde az Egyesült Államokénak.

Míg a nyolcvanas években nagyon szűk volt a luxustermékek választéka (a Rado és a Rolex az elsők között, a Coca-Colával egy időben jelent meg), addig a mai elit borkülönlegességeket vásárol, műalkotásokra licitál, és még a tízezer eurós Dunhill öltöny vagy a húszezer eurós ginzeng-különlegesség is elkel. E könyv írásakor épp a híres londoni luxusáruház, a Harrods sanghaji nagyáruházának megnyitásáról folynak tárgyalások a híres promenád, a Bund egy impozáns történelmi épületében. Az egyik ügyfelem egy angol cég munkatársaként pincemestereket közvetített borgyűjtők számára, és nagy meglepetésemre még erre is volt igény. Az ár itt másodlagos szempont: annak ellenére nagy a kereslet, hogy az igen magas védővámok és luxusadó miatt számos nagy értékű cikket Sanghajban másfél-kétszeres áron kínálnak, mint Hongkongban vagy Párizsban. Kínából manapság már egyre könnyebb külföldre utazni, és ott megvásárolni a márkás termékeket. A londoni, tokiói és párizsi üzletekben nagyobb a választék és alacsonyabb az ár, ráadásul jobban is hangzik, ha ott lőtték a legújabb trófeát. A világ öt leghíresebb bevásárló városában költekező kínaiak máris maguk mögé utasították a legtöbb nyugati nemzetet, csak az orosz és az emirátusi vásárlók költenek többet náluk.

A mai pénzes réteg Kínában jórészt az egykori pártelitből fejlődött ki, így a luxusfogyasztáshoz – bár csökkenő mértékben, de – mostanság is társul bizonyos rejtőzködés. Harminc éve a magasrangú pártfunkcionáriusok még a Mao-zubbony alatt hordták a Rolex órát és a Cerruti inget. Ma már ez szükségtelen, de a Peking utcáin száguldozó Lamborghinit jellemzően nem az vezeti, aki a nagy vagyont annak idején összeszedte. Az egymillió euró közeli luxusautók kategóriájában az átlagos kínai vásárló tíz évvel fiatalabb európai társánál – itt a másodgeneráció az, amely kiélvezi a vagyonosodás előnyeit.

A belföldi fogyasztás elősegítése érdekében a kormányzat folyamatosan csökkenti a luxusadó

mértékét, és támogatja a luxusbrandeket abban, hogy kifejezetten a kínai piacra tervezett ruhákkal, ékszerekkel, autócsodákkal rukkoljanak elő, motiválva ezzel a vásárlást. A remények szerint az Ázsiában tapasztalható dinamikus gazdasági növekedés mellett ez azt jelenti, hogy 2020-ra a jelenlegi hat százalékról húsz százalékra növekedhet Kína részesedése a világ luxuspiacából.

Belső útlevelek

A klánrendszer továbbél

A Népköztársaság megalkulásától a nyolcvanas évekig Kína lakosságának nyolctizede a fejletlen vidéken, középkori viszonyok között küzdött a megélhetésért. Viszonylagos kényelmet csak a városok élvezhettek, hiszen a pártvezetés itt demonstrálta a maoista rendszer állítólagos sikereit, és a vezetők maguk is itt éltek. A Pekingben és Sanghajban jegyre adott húsért, étolajért, kerékpárokért, téli ruháért a vidék földművesei kemény árat fizettek. A városi lakosság személyenként minimum ezerötszáz kalóriás napi étkezési kvótáját teljesíteni kellett, ha áradás, ha szárazság vitte is el a termést. A városlakók szegényes, de állandó egészségügyi ellátásához szükséges import eszközöket, a gyógyszereket szintén a mezőgazdasági termények exportjából teremtették elő.

Gondolhatnánk, hogy ilyen körülmények között reményvesztett parasztok milliói vándoroltak a városokba szerencsét próbálni, a rendszer azonban mindenkit a kijelölt helyén tartott. Kína minden lakosa, pontosabban minden családja mindenből a bejelentett lakóhelyén kapta meg a fejadagját, a rizstől és zöldségektől kezdve a vegyiárun keresztül a szénig. Hiába voltak a fejadagok nagyobbak a városban, a lakóhelyüket elhagyók kockára tették már meglévő kvótájukat. A nyolcvanas évek gazdasági nyitása a mezőgazdasági termények adásvételét is piaci alapokra helyezte, a regisztrációs rendszert azonban mégis érintetlenül hagyta.

Kínában a lakosság háztartásonkénti bejegyzésének rendszere hukou néven vált ismertté, és az egykori klánrendszerre vezethető vissza. A császárkorban a háztartás élén a családfő állt, az ő nevén jegyezték be az ott élőket. A családtagok a családdal együtt mozoghattak; amennyiben kiházasították vagy nemritkán pénzért eladtak egy családtagot, az attól kezdve másik család tagja lett. A konfuciánus hierarchia-tiszteletnek megfelelően a családokat felmenőik szerint tartották számon, így minden család egy nagyobb közösség része volt (innen a közkeletű hiedelem, hogy az azonos családnevűek háromszáz éve egy családot alkottak). A klánokon alapuló struktúrát a Köztársaság idején a Kuomintang hivatalnokai alakították átfogó rendszerré, amelyben vidéken az egy háztartásban, a városokban az egy háztömbben élők alkottak egy egységet, amelynek a Párt nevezte ki a képviselőjét, aki sokszor besúgó is volt egy személyben. A Népköztársaság a hukou rendszert a városokban a lakosság megfigyelésére és szabályozására használta. A városokban csak a lakóközösségek vezetőinek az engedélyével lehetett költözni, házasodni, elválni vagy munkahelyet változtatni. A városi státusz elvesztése (kínaiul hsziafang, vagyis lefokozás) az engedetlenség vagy rendszerellenes tevékenység egyik gyakori büntetése lett. A lefokozott családnak valós vagy vélt bűneiért egy számukra kiszemelt idegen helyen, szegényesebb kvótával kellett beérnie.

A kínai gazdaság rohamos fejlődésének egyik kulcsa a nagyobb mobilitás, hiszen a kilencvenes évek gyárforradalma nem lett volna elképzelhető a délkeleti régióba vándorló több tízmillió munkavállaló nélkül. A folyamatos vándorlás a növekedés fenntartásának is fontos eleme, a kínai munkaerőpiac árait ugyanis éppen a vidékről beáramló vendégmunkások tartják alacsonyan. A hukou körül mégis nő a társadalmi feszültség, mivel az elmúlt

száz év reformjai a városi hukouval rendelkezőket kiváltságos elitté változtatták, miközben a városok terjeszkedése évről évre tízmilliókat megfoszt a földjeiktől.

Nem csoda, ha ilyen körülmények között az engedélyek kiadásáról döntő önkormányzatok gondosan válogatnak. Sanghaj, Tiencsin vagy Csongcsing vezetése nem akar nyomornegyedeket látni, pedig a helyi lakosok és a vendégmunkások közötti feszültség már most is a városi bűnözés egyik fő oka. A nagyvárosokból időnként visszatoloncolnak a bejelentett lakóhelyükre néhány ezer munkást, az olcsó, illegális munkaerőre azonban szükség van. A kínai építőipar, gyárak, feldolgozó- és vendéglátóipar tízmillió számra foglalkoztatja a tartózkodási engedély nélküli vendégmunkásokat, akik az országos és helyi vezetés számára hatalmas dilemmát okoznak. A jövevények hukou hiányában nem rendelkeznek egészségbiztosítással, nyugdíj- és lakástámogatással és nehéz gyermekeik oktatásáról is gondoskodni.

Bár Peking az ország városi lakosságának arányát 2020-ig ötven százalékra növeli majd, a városiasodás folyamatát a vezetés saját grandiózus tervei szerint akarja véghezvinni. A mára harmincmilliós Csongcsingot például az duzzasztotta fel, hogy ide vezényelték a közeli Három Szurdok gátrendszer útjából kitelepített lakosság jelentős részét.

A nemzeti össztermék kiszámításában hatalmás torzító tényező az a több tízmillió ember, akik a városokban termelnek, viszont statisztikailag vidéken élnek, így a városok mutatóit javítják bejegyzett lakóhelyük kárára. A fogyatkozó és elszegényedő vidéken rekedt, és egyre elégedetlenebb földművesek, s a nem hivatalos városi szegények munkájából gyorsuló ütemben gazdagodó városok ördögi köréből a jelenlegi rendszer fenntartása mellett rendkívül nehéz lesz kitörni.

A 2006-ban elfogadott tizenegyedik ötéves tervében Peking számos intézkedést hozott az ország belsejének felzárkóztatására. A vidéki lakosság elvándorlását rövid távon a helyi fogyasztás ösztönzésével, például vásárlási kedvezményekkel és támogatással próbálják megakadályozni. A vállalkozásokat adókedvezményekkel és az infrastruktúra fejlesztésével ösztökélik arra, hogy gyártási kapacitásuk egy részét a délkeleti partvidékről az ország belsejébe költöztessék. Ezzel egy időben kísérletek történnek a hukou rendszer igazságosabbá tételére is úgy, hogy a városi hukou megszerzését jól meghatározott feltételekhez kötik, a megszerzett engedély pedig örökölhető. A Világkereskedelmi Szövetség (WTO) folyamatos nyomása ellenére is kérdéses azonban, hogy mikor áll Kína készen arra, hogy a belső útlevélrendszer végleges eltörlésével feladja a lakosság ellenőrzésének régi, jól bevált módját, és a munkaerő mobilitását tekintve is csatlakozzon a piacgazdaságokhoz.

Kisebbségek

Százezrek kardélen

A Kínai Népköztársaságot a külvilág és az ország lakosságának jelentős része egyetlen összefüggő egységnek látja. A valóságban azonban Kína vezetésének egyik fő aggodalma, hogy az ország részeire hullik, és ez a félelem egyáltalán nem alaptalan. A Kínai Kommunista Párt 1949-es győzelme után megpróbált Kínából nemzetállamot formálni, a Han nemzetiség többségére, a Párt megkérdőjelezhetetlen vezetésére, a belügyekbe való be nem avatkozás elvére alapozva. Tudták, hogy az új vezetésnek rendre meg kell majd reguláznia a renegát tartományokat – erre a több mint ötven etnikai kisebbség ma is állandóan emlékezti őket.

Az egykori birodalom területének majd a fele, így Hszincsiang, Mandzsúria, Mongólia, Jünnan, Tibet és Hajnan mindig is önálló egységként tekintett magára, olyan térségként, amely egyességet kötött a császárral. A feltételeket azonban gyakran muszáj volt felülbírálni, és ilyenkor az udvar katonai erővel is megtámogatta diplomáciai érveit. A mandzsu Csing dinasztia például különös vehemenciával szerzett érvényt a hatalmának, amikor az 1800-as években százezreket hányt kardélre az udvartól szabadulni próbáló Tibet zendüléseire adott válaszként. A Csing udvar számára a területi egység és a rendszeres jövedelem volt a legfontosabb; a Kommunista Párt viszont ideológiailag sem tűrte a másságot, s az ötvenes évek végére felmorzsolták a tartományi hatalmi rendszereket.

A trónfosztott helyi hatalmasságok helyére a Párt káderei kerültek, akik kivétel nélkül Han kínaiak voltak, és gyanakvást ébresztett bennük az adott hely szokásrendszere és nyelve. A gazdasági és politikai struktúra újjászervezésekor így természetesen előnyben részesítették a megtizedelt lakosság helyébe települő Han kínaiakat, újabb okot szolgáltatva az ottaniak gyűlöletéhez és a rendszerrel szembeni ellenállásához. Az ellentmondást nem tűrő vezetés elszakadási szándékot gyanítva egyre erőszakosabbá vált: a kisebbségi nyelvek beszélőit, a helyi vallások gyakorlóit sorozatos attrocitások érték a hatóságok részéről. Még azoknak is lett félnivalójuk, akiknek a neve nem követte a Han kínai hagyományokat, például egyszótagos kínai vezetéknév helyett többszótagos mongol vagy ujgúr családnevük volt.

A feltétlen asszimiláció politikája a nyolcvanas években, az ország gazdasági nyitásakor kezdett enyhülni. Az ok egyrészt Teng Hsziao-ping pragmatikus politikája, mely az ideológiai hűségről a hatékonyságra helyezte át a hangsúlyt. Másrészt a befektetéseket hozó külfölddel való konstruktívabb együttműködés érdekében Kínának fel kellett mutatnia bizonyos engedményeket az emberi jogok területén is. Az elmúlt két évtizedben így például Peking nem ellenezte az iszlám gyakorlását, amelyet az öt hivatalos vallás egyikének ismert el; teret nyertek a sokáig üldözött kisebbségi nyelvjárások (bár sok csoport esetében a beszélők száma már a reménytelenségig megfogyatkozott); és a kisebbségek kivételt alkottak a Hanok többségére nézve kötelező egykepolitika alól is, minek következtében a nemzetiségi csoportok népszaporulata az országos átlag többszöröse lett.

A Népköztársaság területén százharmincmillió ember vallja magát az ötvenöt nem Han népcsoporthoz tartozónak, amelyek közül a legnagyobbak a tizenhatmilliós csuang, a tízmilliós mandzsu, a kilencmilliós huj, a nyolcmilliós miao, a hétmilliós ujgúr, a négymilliós mongol, valamint az ötmilliós tibeti etnikum. Az ország lakosságának így nagyjából kilenc százaléka tartozik valamely kisebbséghez.

Szinte hihetetlen, hogy a több mint egymilliárdos országban az öltözékek, szokások, nyelvek ilyen változatossága nemcsak a külföldről idelátogatók, de még a kínaiak nagy részének szemében is majdhogynem ismeretlen. Az egyes népcsoportok kulturantropológiai azonosítása és rendszerezése azért is fontos lenne, mert éppen hivatalos hovatartozásuk az elégedetlenségek egyik fő oka: sok kisebbség tiltakozik ugyanis a felületes vagy téves hivatalos besorolás ellen. Az ellentétek elsimítása — különösen az ország határain, több esetben történelmileg vitatott területeken, így Belső-Mongóliában, Hszincsianban, Tibetben, Mandzsúriában vagy Jünnanban élő kisebbségek esetében — a vezetők kiemelt érdeke. Bíztató, hogy a Kína parlamentjeként funkcionáló Néptanácsban a kisebbségi tagok száma növekszik, még ha némileg operetti hátteret is ad ennek az a javaslat, hogy a képviselők népviseletben vegyenek részt az üléseken.

Peking azonban szigorú megálljt parancsol, ha a politikai autonómiára törekvés vagy a külföldi beavatkozás legcsekélyebb jelét is látja. Mandzsúriában és Belső-Mongóliában Oroszország, Hszincsiangban a közép-ázsiai iszlám országok, Tibetben India és a nyugati nagyhatalmak, Jünnanban Burma és Délkelet-Ázsia intervenciója él még fájó emlékként az emberek emlékezetében (ezek a tartományok történelmük egy részét a birodalmon kívül vagy azzal háborúzva töltötték). Sokak szerint egy konstruktívabb autonómiapolitika a kisebbségi mozgalmak radikalizmusát is enyhítené, Peking azonban jelenleg nem lát alternatívát. Elméletben Tibet és Hszincsiang is autonóm terület, valójában azonban pártfőtitkáraik a helyi etnikumhoz tartózó területi kormányzó feje felett igazgatják a közügyeket. Az elégedetlenség olyan jeleiért, mint a Kelet-Türkmenisztán Mozgalom

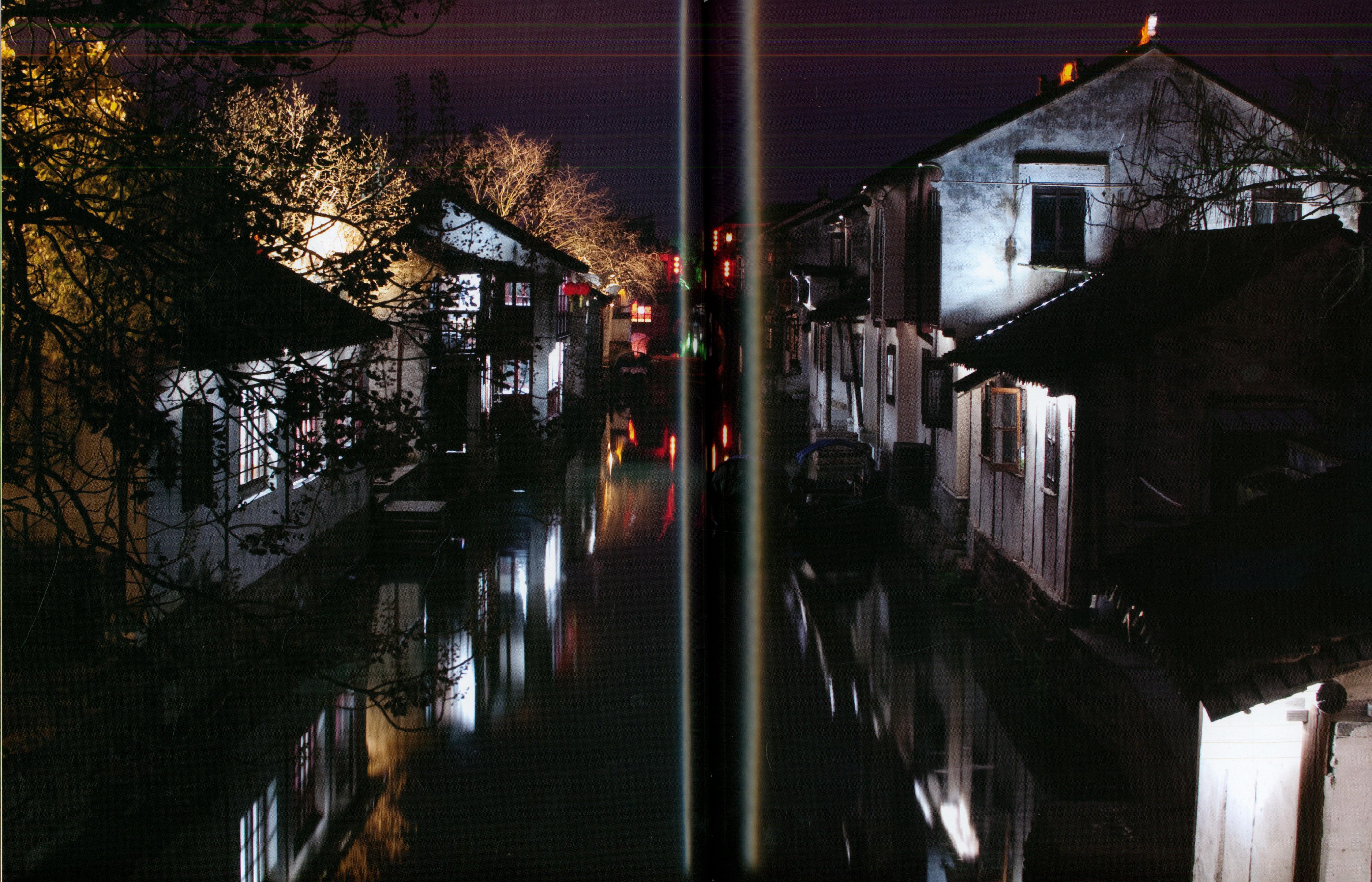
felelősségvállalása két autóbusz felrobbantásáért vagy a több tibeti városban kirobbant utcai zavargásokért (mindkettő az olimpia évében) a hivatalos álláspont szerint a külföldön élő felbujtók a felelősek. Az indiai száműzetésben élő Dalai Láma vagy az Egyesült Államokból szervezkedő hszincsiani Rebiya Kadeer valóban befolyásos személyiségek, viszont Peking részéről jelentős túlzás a nemzeti mozgalmak egészét az ő számlájukra írni.

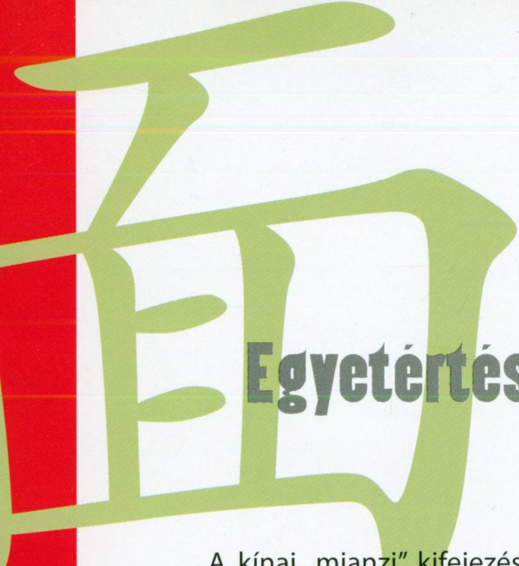
A peremtartományok önállósodását szorgalmazóknak mostanság kevés az esélyük Kínával szemben. A világ egyik legnagyobb gazdasági és katonai hatalmává felnövő ország területi integritását a befolyásos országok egyikének sem áll érdekében megkérdőjelezni. Peking viszont sokat tehet azért, hogy a kisebbségek helyzete a Köztársaságon belül normalizálódjék, és a xenofób félelem ne öröklődjön generációról generációra.

Elsősorban a nem Han etnikumok általános megítélésének kell megváltoznia. Az új évezred első éveiben a sajtóban is nagy nyilvánosságot kapott az a híresztelés, mely szerint ujgúrok Sanghajban és Kantonban AIDS-szel fertőzött injekciós tűkkel szurkálják egyes bevásárlóközpontok vásárlóit. Egyetlen hivatalosan megerősített eset sem támasztja azonban alá ezt a mendemondát. Annak, hogy 2009-ben Kanton egyik gyárában egy rasszista incidens Hszincsiangban több száz ezres lázadássá fajulhatott, szintén az egyik fő előidézője a hivatalos sajtó és a médiumok elfogultan ujgúr-ellenes állásfoglalása volt.

Belső-mongóliai sámándobossal, törzsi szokás szerint hosszú szarvat viselő miao asszonnyal vagy a Polinéz-szigeteket idéző hajnani táncosokkal a mai turista szinte csak skanzenekben találkozhat. A modern Kína azonban a társadalmi harmónia fontosságát hangsúlyozza, s ehhez pedig a kisebbségi hagyományok elfogadásán át vezet az út.

Arc

Egyetértési verseny

A kínai „mianzi" kifejezést a legtöbb európai nyelvben arcnak fordítják. Az arc az ember külvilág felé mutatott képe, megítélésének alapja, lényegében az arculata – nem csupán saját identitásának, de szociális státuszának is kifejeződése. A konfuciánus társadalomban a külső megítélés mindennél fontosabb volt: ha ezt nem találták megfelelőnek, az az egész családra vagy klánra rossz fényt vetett. Kínában ugyanis könnyen kiterjesztik az egyik emberről alkotott véleményt annak családjára, barátaira vagy akár az egész országára is, épp ezért irtózik attól egy kínai, ha szavahihetőségét kétségbe vonják.

Arcot, vagyis arculatot, imágót veszíteni sokféleképpen lehet. Nehéz például megállapítani, ha valaki itt nem mond igazat, hiszen ha a gyanús állításra többször is rákérdeznénk, a másikat ezzel arcvesztésnek tennénk ki. Hasonlóan sértő az is, ha valakinek nem adjuk meg a társadalmi rangjának kijáró tiszteletet, vagyis nyilvánosan leteremtjük, megalázzuk. A felek közti tisztelet és harmónia látszatát mindenáron meg kell őrizni Kínában, a kínos kérdéseket vagy kijelentéseket pedig segítő szándékkal vagy a helyzet nem-ismeretével kell palástolni. A másik fél úgyis megérti a valódi akaratot, még ha ezt egy szemvillanása sem árulja el.

Ez a játszma az évszázadok alatt a „sorok között olvasás" mestereivé tette a kínaiakat. A nyugati ember még akkor is hátrányos helyzetben van, ha tökéletesen beszéli a nyelvet, mert a rejtett üzenetek megértéséhez a körülmények rendkívül alapos ismerete szükséges. Tanácsadóként azt

tapasztalom, hogy a legtöbb meghiúsult üzlet hátterében a nyugati ember becsületről és összetartozásról alkotott másféle nézetei állnak. Egyes szakemberek, például a kultúrantropológusok szerint a távol-keleti kultúrákban (így a kínaiban is) külső elbírálás alapján működik a lelkiismeret. Az országban az emberek különbséget tesznek a ballépéseik között aszerint, hogy azok „Buddha előtt" vagy „Buddha háta mögött" estek-e meg, vagyis hogy tudnak-e róla mások (a Buddha előtt megesett vétkeket sokkal nehezebb jóvá tenni).

Mivel a kínaiak ettől tartanak a leginkább, az elítélendő viselkedést itt gyakran nyilvános megszégyenítéssel büntetik. Az iskolában az irigy gyereket kiközösítik, a családban a rossz tanulót a rokonok előtt engedetlenséggel vádolják. A szégyentábla a kínai igazságszolgáltatás több évszázados hagyománya (az ötvenes-hatvanas években a rendszer ellenségeire aggatták), és ma is általa szégyenítik meg a kábítószer-kereskedelemmel, prostitúcióval vádoltakat vagy a sikkasztásért elítélt funkcionáriusokat.

Az ember önmagát is büntetheti arcvesztéssel a megbocsátás reményében: egy kínai rendőrrel például sokkal eredményesebben alkudozhatunk, ha megbánást mutatunk. A 2008-as szecsuáni földrengések után a legtöbb kárt szenvedett város polgármestere a rosszul épített iskolák romjai alatt szörnyethalt gyerekek szülei előtt térden csúszva kért bocsánatot, miközben a szülők több órán át köpködtek és átkozódtak. A megalázó procedúrát senki sem szabta ki a városatyára, a hivatalos felelősségre vonáskor azonban enyhítő körülményként vették figyelembe.

A mi szemünkben gyakran ellentmondásos vagy akár idegesítő ennek a hagyománynak számos megjelenési formája. A metrón egymás lábára lépve a kínaiak például rendszerint nem kérnek elnézést, mert ha már ügyetlenek voltak, legalább a méltóságukat meg akarják őrizni. Szívességeket ugyanebből az okból gyakran nem köszönnek meg, barátok között pedig kifejezetten udvariatlanság túl sokat hálálkodni, hiszen egyik fél sem akarja a másikat alárendelt helyzetűnek feltüntetni. Az arckultusz az oka annak is, hogy a kínai ember megpróbálja a nézeteltéréseket a csoporton belül, a külvilág elől rejtve megoldani. A családi gondokról csak a családban tudhatnak, a cég befektetői a világért sem kérik ki a vezetőség tanácsát. A Mao Ce-tung és Liu Sao-csi vagy a Teng Hsziao-ping és Csao Ce-jang között elharapózó politikai ellentétekről egészen addig nem tudott sem a külföldi, sem a kínai közvélemény, amíg azok nyílt töréshez, az utóbbi esetben 1989 tragikus pekingi eseményeihez nem vezettek.

A Hu Csin-tao megálmodta új politika sarkköve, az úgynevezett „harmonikus társadalom" tulajdonképpen az arc kultuszának országos méretűvé tágított, hivatali rangra emelt változata. Ennek az irányelvnek a szólásszabadság és az emberi jogok terén számos kedvezőtlen következménye volt és lesz is, sok területen azonban pozitív irányba befolyásolja majd a belső ellentétekkel dúsan átszőtt kínai társadalmat. Az igazságszolgáltatási rendszerben megszületett például már az egyeztető bíróságok rendszere, ahol a peres felek képzett egyeztetőbíró jelenlétében kísérelhetik meg rendezni a vitájukat. A valódi törvényszékkel szemben az egyeztetőbíróság javaslata nem kötelező érvényű, a jogvitáknak mégis majd kétharmadát sikerül ezen a szinten megoldani.

Külföldiként hasznos megismerni azokat a helyzeteket, amelyek könnyen arcvesztéshez vezetnek. Beidegződéseink és kíváncsiságunk ellenére eleinte kerüljünk minden, Kína nemzeti büszkeségét és kommunista múltját sértő megjegyzést. Ezt megállni nehezebb, mint gondolnánk, hiszen a Mao Ce-tung arcképét viselő bankjegyeket, vagy a tévében és tömegközlekedési eszközökön futó, az ötvenes éveket megidéző propagandafilmeket látva sokszor kibukna belőlünk egy-egy epés megjegyzés. Érdemes azonban inkább hallgatni

és figyelni, így hamarabb megtanuljuk a határokat, és a jó viszonyt is fenntartjuk.

Hasonlóan tabu a szegénység is, és jobb, ha a szexualitást is így kezeljük, mert ez a téma sok kellemetlenség forrása lehet. Érdemes elkerülni az olyan tréfás, ugrató, ironikus kijelentéseket is, amelyek komolyan véve sértődéshez vezethetnek – az európai és a kínai ember kölcsönösen félreértelmezi egymás humorát.

A végső cél úgyis az arc, vagyis a jó viszony megőrzése, hiszen a társas kapcsolatok mindennél többet érnek Kínában. Ideológiák jöhetnek-mehetnek, ebből a szempontból itt újabb ezer évig nem lesz változás.

Vallás

A Krisztus-reinkarnáció forradalma

Az átlag európainak Kínáról és a vallásokról ellentmondásos dolgok jutnak az eszébe. Egyrészt a taoizmus és buddhizmus hagyományrendszere, másfelől a kínai kormányzat vallásellenessége, elsősorban a tibeti buddhizmussal és a Falun Kung szektával szemben. A helyzet azonban bonyolultabb: a vallás átpolitizálása Kínában nagy múltra tekint vissza, a Népköztársaság kormánya pedig korántsem olyan barátságtalan a hitélettel kapcsolatban, mint azt gondolnánk.

Lényeges, hogy az ázsiai ember valláshoz való hozzáállása más, mint a miénk. A távol-keleti eredetű vallásokban az ember nem kommunikál Istennel, a hitrendszer alapja nem az a fajta vágyódás a transzcendentális létezés megértése és átélése iránt, mint amely a zsidó-keresztény egyisten-hitet életre hívta. Ennek megfelelően a taoizmus és buddhizmus sem tart igényt egyeduralomra sem a közösségeken belül, sem az emberek szívében, meggyőződésében. A nagy ázsiai vallások legtöbbször párhuzamosan léteztek egymás mellett, és számos ősi hiedelmet is magukba foglaltak. Ennek köszönhetően nézőpont kérdése, hogy Kínában melyek voltak és melyek ma a főbb vallások. Hivatalosan jelenleg öt vallást tartanak számon: a taoizmust, a buddhizmust, az iszlámot, valamint a kereszténység katolikus és protestáns ágát.

A mostani helyzet azonban kétezer-ötszáz év viharos történetének következménye.

Kínában a taoizmus lépett fel elsőként az intézményesített vallás igényével. Az I. századi Han dinasztia idején már hivatalos vallássá avatták, a kínai kultúra virágkorának számító X. századi Szung dinasztia idejére pedig az egész birodalom kultúráját, esztétikáját és hiedelemrendszerét meghatározta

Az ősi hagyományokon alapuló taoizmussal szemben a buddhizmus kívülről, az indiai szubkontinensről érkezett Kínába. A buddhizmus egyéni megvilágosodás-keresése viszont nehezen fért össze az ősök és a család tiszteletén alapuló kínai erkölcsökkel.

Az új tan ennek ellenére Ázsia-szerte gyorsan terjedt, és ebben az sem akadályozta meg, hogy a kilenc-tizedik században a császári kegyelt taoizmus védelmében buddhista ellenes megmozdulások söpörtek végig az országon. A buddhizmus széles körben végül csak úgy tudott gyökeret verni, hogy magába olvasztotta az ősök, a család és a császárság tiszteletének elemeit.

Nem vallásként tartjuk számon a konfucianizmust, mégis majd kétezer éven át meghatározta a birodalom vallási gondolkodását. Az i.e. ötödik században élt bölcs, Konfuciusz tanai a Han dinasztia idején birodalmi ideológiának számítottak, bár a hivatalos vallás a taoizmus volt. A két rendszer jól megfért egymás mellett: míg a tao a kozmikus rend megértésén és elfogadásán alapszik, Konfuciusz az ember célját a társadalmi rend megértésében és fenntartásában határozza meg. Lényege: felül a császár, alatta a vezetők, a családfők majd a családtagok jönnek, akik mind a közösség boldogulásán fáradoznak. A generációk úgy követik egymást a nagy rendben, ahogyan az évszakok vagy a csillagképek a kozmikus körforgásban.

A keleti vallások mellett Kínában a kereszténységnek, az iszlámnak és számos más spirituális eszmének is hódolnak, de ezek soha sem versenyezhettek a tősgyökeres hitekkel. A három Ábrahám-vallás közül az iszlám tett szert a legnagyobb befolyásra. A híres Selyemúton

érkező perzsa, mongol és arab kereskedőkkel a legenda szerint Mohamed egyik rokona is ellátogatott Kínába; a középkorra pedig már a császári udvar sok befolyásos embere (többek között a földet körülhajózó Cseng He admirális) is muzulmán lett. A kereszténység ezzel szemben főleg hittérítők útján került Kínába, és bár a császári udvar nagy lelkesedéssel tanulta el a tudós papok természettudományokkal kapcsolatos ismereteit, a megtértek száma elmaradt a várttól. Pedig a térítők mindent megtettek a siker érdekében: a szent könyveket kínaira fordították (egy olyan korban, amikor Európa legtöbb országában nem imádkozhattak saját nyelvükön az emberek), és próbálták megnyerni a társadalom befolyásos rétegeit is.

Az újkor hajnalán az addig jobbára toleráns birodalomban egyre inkább politikai üggyé vált a vallás. A XVII. században hatalomra kerülő Mandzsu, tehát idegen eredetű Csing dinasztia az óriásországot a hagyományos ideológiák, a taoizmus, konfucianizmus és a már asszimilálódott buddhizmus segítségével kívánta összetartani. Az idegen vallásokban a külföldi invázió eszközét látták, és sokszor véres eszközökkel próbálták őket elfojtani. Ezzel viszont az iszlám és a kereszténység a mandzsuellenes harc fegyvereivé váltak – a XIX. század második felében a császárellenes Tajping-forradalmárok egyfajta hibrid kínai kereszténység zászlaja alatt (vezérük Krisztus reinkarnációjának vallotta magát) támadtak az ország külföldi lakosaira.

Nem csoda hát, hogy a császárság bukását követően minden kormányzat gyanakvással szemlélte a vallást. 1912-től a Kínai Köztársaság csak szétválasztotta az állami és vallási funkciókat, az 1949-es Népköztársaság élére álló Kommunista Párt azonban már nem tűrt meg semmilyen ideológiai riválist. A hatvanas-hetvenes években a Kulturális Forradalom idején a vallásos épületek több mint fele vandalizmus áldozatává vált, a vallásgyakorlást pedig üldözések és megtorlások kísérték.

A nyolcvanas években hatalomra kerülő reformkommunista vezetés csak abban volt biztos, hogy a bigott konfucianizmustól, a harcos külföldi hittérítőktől, a félőrült szektáktól és a templomrombolásoktól szabadulni szeretne. Az elmúlt harminc évben a vallásgyakorlást Kínában lassú és óvatos, de folyamatos enyhülés jellemzi. A Kínai Népköztársaság alkotmányában elismeri a szabad vallásgyakorlatot, igaz csak az öt hivatalos vallás követői számára. Folyamatosan zajlik a kulturális identitás szempontjából fontos vallási épületek felújítása, legyen szó a pekingi lámakolostorról vagy a sanghaji Hszü Gyia Hui katedrálisról. 2005-ben a Hajnan-szigeti óriás Buddha szobrot avatták újra több, mint száz szerzetessel, 2006-ban a buddhizmus világtalálkozóját, 2007-ben pedig a nemzetközi taoista konferenciát szervezték meg. A múlt és jelen együttélése azonban néha egészen váratlan, talán egyenesen bizarr kombinációkban jelenik meg. A római pápát egyházfőként el nem ismerő kínai katolikus egyház püspöki kinevezéseihez a Kommunista Párt jóváhagyása szükséges, egy 2007-ben hozott törvény szerint pedig a Dalai Láma nem születhet újjá a Népköztársaság kormányának engedélye nélkül.

A 2007-es népszavazáson (amikor erre először kérdeztek rá) háromszázmillió ember vallotta magát vallásosnak. Az adatok persze megkérdőjelezhetők a népszámlálások itteni nagyobb hibaszázaléka miatt, és azért is, mert sok kínai egyszerre több hitnek is a követője. A hagyományokhoz híven a mai Kína embere buddhista templomba jár jó szerencséért imádkozni, a taoistába azért, hogy jósoltasson vagy pihenjen, a konfuciánusba pedig hogy művelődjön.

A kormány az olyan elfeledett jeles napok felelevenítésével, mint a pár éve munkaszüneti nappá nyilvánított tavaszi sírseprés ünnepe, maga is hozzájárul a vallási reneszánszhoz, hiszen ezzel is képes helyreállítani a kínaiaknak a XX. században erősen megtépázott énképét.

Cég

Amikor nem alszanak, dolgoznak

A huszonegyedik századot szokás „Ázsia századának" is nevezni. Szerintem ennek egyik fő indoka a technológiai fejlődés európai elképzelésének és az ázsiai kontinens szorgalmának találkozásában keresendő. Japánok, kínaiak, koreaiak között dolgozva az európai emberre is hamar átragad a lelkesedés, a feszített tempó. Ázsiában az emberek zöme úgy keres párt, úgy házasodik, úgy szerez barátokat, választ hobbit és tölti a szabadidejét, hogy ezzel is hatékonyabban, okosabban, kellemesebben tudjon pénzt keresni. A kelet-ázsiai ember – szemben egy európaival – nem szívesen ismerkedik spontán módon. Ha viszont egy esküvőn, vacsorán, parkbeli séta alkalmával új ismerősöket szerez, azokra rögtön potenciális vevőként, alkalmazottként vagy üzletfélként tekint.

Kelet-Ázsiában a legtöbben keményen dolgoznak. A kínai bolt éjjel-nappal nyitva, még a Londonban, Barcelonában vagy Budapesten működő kínai üzletek is kijátsszák a helyi rendelkezéseket, és huszonnégy óráznak. Kínában nincs olyan előírás, mely megszabná, hogy hány órát lehet dolgozni vagy dolgoztatni, legalábbis, amíg a munkáltató megfizeti a munkaórákat. A boltosok, szolgáltatók nagy része vállalkozó, akik magukra nézve sem tartják érvényesnek a limitet: amikor nem alszanak, akkor dolgoznak. Éjjel kettőkor a kínai nagyvárosokban vásárolhatunk cipőt, könyvet, repülőjegyet, lehet nadrágot felhajtatni és szemüveget csináltatni, sürgés-forgás mindenütt:

a szecsuáni hegyekben a családi vendéglős ugyanolyan sietősen tálalja fel a reggelit, mint kantoni társa a többmilliós nagyvárosban.

A profit, a cég, a karrier azonban nem önmagukért való célok. A munka a kínai ember szemében bár elsőrangú fontosságú, mégiscsak eszköz: a cél a család jövője és hosszútávú tervei. A kisvendéglőkből, éjszakai műszakokból, irodai állásokból, magánvállalkozásokból birodalmak épülnek. A szegény parasztcsalád háztáji gazdaságot alapít vagy kifőzdét nyit, hogy a gyereket a városba küldhesse tanulni. Ott aztán, ha ő jó állást talál, akár három falusi generációt is eltarthat, saját gyereke pedig még jobb iskolában tanulhat, és még előkelőbb helyen dolgozhat. A család több generáció munkáját halmozza fel, így alapozva meg a dinasztia jövőjét.

Így persze minden döntés a családé. A legtöbb kínai a család tervei alapján választ magának hivatást. Az első generációban a mérnöki, a másodikban a pénzügyi tanulmányok a legkézenfekvőbbek. Ha a család felhalmozott már némi tőkét, és meg is tanult vele bánni, a későbbi nemzedékek szabadabban válogathatnak olyan szakmák között is, amelyekhez több idő- és pénzbefektetés szükséges: jogászok, orvosok vagy építészek lehetnek.

A családi szellem a munkahelyeket is áthatja. A cég a kínai ember szemében a család kiterjesztése, annak minden jó és rossz oldalával együtt. A munkatársak közötti viszony itt sokkal hierarchikusabb, mint amit Európában megszokhattunk: az emberek egyaránt hisznek az egymásrautaltságban és a szigorú alá- és fölérendeltségben. A kínai vezető sokkal tágabb értelemben vállal felelősséget a beosztottakért, mint nyugati társa. Egy főnök a munka kiosztásán, szervezésén, vagy a számonkérésén kívül magánéleti tanácsokat is ad, közvetít családi válságok idején, kölcsönnel szolgál, dorgál, és számon tartja, hogy ki, miként tölti a szabadidejét. Esküvők alkalmával egy magára adó főnök bő kézzel adakozik az ifjú párnak. A hagyományok a jogrendszerbe is utat törtek: a kínai munkáltató bajba kerülhet, ha a bejelentett alkalmazottja összeütközésbe kerül a törvénnyel. Ennek megfelelően a kínai alkalmazott engedelmességgel tartozik a feljebbvalójának, cserébe viszont a felelősség jelentős része is lekerül a válláról. A Kínában dolgozó nyugati emberből általában az váltja ki a legnagyobb értetlenséget, hogy bármi történik, nehéz megtalálni a felelősöket. Ennek oka: a meghozott döntések mögött annyi kötelezettség és érdek húzódik meg, hogy ezeket külföldiként nagyon nehéz átlátni, megérteni és elfogadni.

A feltétlen engedelmesség sok külföldi elemző szerint a kínai gazdaság rákfenéje, és sokszor valóban ennek jegyében vittek végbe gőzerővel teljesen értelmetlen célokat – Mao Ce-tung 1958-as úgynevezett „Nagy Ugrása" idején például a vezér felszólítására egész Kína a vetéseket dézsmáló verebeket kezdte irtani, amíg ki nem derült, hogy a termés sáskajárásoknak esik áldozatul. (Igaz ez azt is bizonyítja, hogy a kínaiak, ha valamit a fejükbe vesznek és összefognak, még rossz vezetés mellett is igen hatékonyak.)

A Mao halálát követő két évtized is ezt példázza. A hetvenes évektől Teng Hsziao-ping alapvetően nem tett mást a gazdasági összeomlás szélére került országgal, mint hogy a munkáért járó bérezést a hatékonyságtól tette függővé. Az így motivált lakosság – mint írtuk – a reformok kezdete óta gyakorlatilag tízévenként megduplázza Kína éves nemzeti össztermékét.

Teng Hsziao-ping és a pragmatikus politikai elit jól látta, hogy miután az ország mezőgazdasága megroppant, az ipar elavult, a pénzforrások pedig kiapadtak, csak egyetlen jelentős erőforrás emelheti Kínát a gazdasági nagyhatalmak sorába: a töretetlen munkabírás. A vezetés tehát véget vetett a szocialista ideológia jegyében meghirdetett, és Kínában csak „vas rizses tál" néven emlegetett feltétlen állami gondoskodásnak, a szorgalmas de elszegényedett lakosságnak pedig a külföldi, első-

sorban hongkongi tőke bevonásával adta meg a felemelkedés lehetőségét. Kína ekkor lett a világ sorozatgyártója, felülmúlva a multinacionális vállalatok minden elképzelését. A gyári munkásoknak pihenésre, kikapcsolódásra sem idejük, sem lehetőségük nem volt a két műszakban, a megkeresett bérek viszont az ország belsejébe visszavándorolva újraindították a gazdaságot.

A modern Kínának azonban nem érdeke, hogy lakossága a végtelenségig munkaigényes, kis haszonnal járó és környezetre káros tömeggyártással tartsa el magát. A 2010-ben az ország délkeleti partvidékének elektronikai gyárain végigsöprő öngyilkossági hullám arra is felhívta a figyelmet, hogy a gyártósoron dolgozó fiatalok már nem a semmiből való felemelkedés lehetőségeként, hanem lélekpusztító robotként tekintenek a könnyen elsajátítható, de egyhangú munkára. Kína a jövőben magasabb képzést igénylő, kifizetődőbb és környezetkímélőbb iparágakból akar megélni.

Mivel az országban több generáció lakik egy fedél alatt, az otthon semmivel sem nyugodtabb környezet, mint a munkahely. A legtöbb kínai alkalmazott így vagy útközben, vagy a munkahelyen reggelizik, rövid ebédszünet után visszamegy az irodába és sokszor munkaidő után is bent marad pihenni vagy a barátaival levelezni, csevegni. A kínai munkás jól tudja, hogy egy olyan országban, ahol évente több százezer vidéki ember érkezik a nagyvárosba szerencsét próbálni, hatalmas a verseny a jó munkahelyekért: amit ő nem csinál meg, azt majd elvégzi más. A végső cél egy kínai számára a saját, lehetőleg családi vállalkozás megteremtése.

És erre minden adott is a számára. Hihetetlen vállalkozószellem szorult ebbe a népbe, és az okos kínai e szerepben érzi igazán elemében magát. A kínai vállalkozó jellemzően ravasz, gyors észjárású, gyakorlatias, lenyűgöző tárgyalókészségű, szeret kockáztatni és a legreménytelenebb helyzetben is felveszi a kesztyűt. Ami nem is csoda, hiszen a kínai vállalkozóréteg egy nagyon kemény és kockázatos világban tanult meg vállalkozni és nyereséget szerezni.

A kilencvenes évek elejétől a Kommunista Párt is felismerte a vállalkozók befolyását és a Párt „harmadik oszlopává” tette őket: a munkások és a parasztok mellett ma már vállalkozók is lehetnek párttagok. A Párt ezzel a gazdasági-politikai reform egy újabb lépcsőfokára lépett, hiszen a kínai kis- és középvállalatoknál annyian dolgoznak, mint az Egyesült Államok teljes munkaképes lakossága. A pénz és az egypártrendszer hivatalos társításával ugyanakkor túlságosan könnyű visszaélni. A jéghegy csúcsát olyan rémtörténetek jelzik, mint a 2007-ben kipattant rabszolgabotrány: mint kiderült, Sanhszi tartománybeli pártkáderek éveken keresztül elrabolt gyerekeket és kamaszokat vásároltak (fejenként ötszáz jüanért), majd dolgoztatták őket téglagyáraikban borzalmas körülmények között.

Kína azonban elhatározta, hogy a világ jól képzett, technológiailag fejlett elitjének része lesz, és ebben a vidéki paraszt és a nagyvárosi vállalkozó között nincs is vita.

Elektronika

Mobilok és kütyük

A hetvenes években a falu egyetlen telefonja előtt sorban álltak a Mao-ruhás családok, ma viszont Kínában a városi tinilánytól a földművesig mindenki mobiltelefont használ. Kína húsz év alatt jutott el a Japán és Dél-Korea meghatározta kibervilág kellős közepére, miközben lépcsőfokokat ugrott át a technikai fejlődésben. Mobiltelefonnal, laptoppal, DVD lejátszóval még a szerényebb hajlékok is rendelkeznek, keveseknek van viszont kazettás magnója vagy VHS videó lejátszója: Kína a tangóharmonikáról rögtön az MP3-ra váltott.

A technológiai ugrást több tényező is elősegítette. A kilencvenes években például könnyebb, gyorsabb és olcsóbb volt vezeték nélküli mobiltelefon-hálózatot kiépíteni, mint az elmaradott településekre bevezetni a vezetékes szolgáltatást. A városokban azért siettették a mobilrendszer kiépítését, mert a kis lakásokban, zsúfolt körülmények között előknek a hordozható telefon függetlenséget, és zavartalan magánéletet tett lehetővé; vidéken viszont a hiányos egészségügyi és logisztikai hálózat miatt vált létfontosságúvá. Ráadásul ebben az időben egymást érték a fejlettebb országok együttműködési javaslatai: Japánnak, Dél-Koreának, Németországnak vagy az USA-nak egyaránt érdekében állt, hogy az ébredő óriás az ő technológiájukat válassza.

Aki az elektronikai forradalom hajnalán már járt Hongkongban, Tajvanon vagy Szingapúrban, sejthette, hogy fel fog virágozni a kínai piac. Sanghaj, Kanton és Nanking a század elején is hasonló étvággyal vetette rá magát az elektromosság és telefon kínálta lehetőségekre (Sanghajba vezetett Ázsia első interkontinentális telefon- és telexvezetéke, de a világelsők között voltak irodai berendezések gyártásában is). A dél-kínai ember életeleme a gyors és rugalmas ügyintézés, az a fajta intenzív életmód, amely lehetővé teszi, hogy minden ébren töltött percét az üzlet és a társasági élet szolgálatába állítsa. A mobiltelefon ennek az életformának lett a Szent Grálja, amely egyszerre kínált megoldást mindenre – mára Kína több mint félmilliárd mobilozója eltanulta az amerikai üzletemberek BlackBerry-kultúráját csakúgy, mint a japánok intenzív sms-ezési szokásait. Ahogy feltűnnek a mobilok egyre fejlettebb generációi, úgy kötődik egyre több szolgáltatás is a készülékekhez. A tíz-húszmilliós nagyvárosokban egyre fontosabbá válnak például a mobil GPS-rendszerek, de ha még ezekkel is elkavarodnánk, a keresett épület vagy étterem nevét a megfelelő SMS-számra küldve, persze megfelelő díjazás ellenében, az útirányt is megkaphatjuk.

Fokozatosan a telefonokba sűrűsödnek számos olyan, korábban külön berendezést igénylő funkciók is, mint az ázsiai nyelvekhez kötődő fordító- és helyesíró-programok. Mivel a kínai és japán karakterekből nem lehet kiolvasni a szó kiejtését, az írni-olvasni tanuló gyerekek már négy-ötéves koruktól rászoknak az elektronikus „hangos szótárak" használatára. Később a karakterek helyes írásmódjának ellenőrzéséhez és az idegennyelvtanuláshoz nyújtanak segítséget a nyelvi berendezések, amelyeknek a világon több mint kétharmada Kínában készül.

A mobil persze nemcsak használati cikk, életforma is. Sanghaj vagy Peking metrómegállóiban a hangosbeszélőn harsogó biztonsági utasítások és reklámok mellé sok utas is hozzáteszi a magáét, amikor mobilján teljes hangerőn zenét hallgat, vagy büszkén lesi a hatást, amint kislánya énekhangja kijelzi a bejövő hívást. A mobil Kínában

kultikus tárgy, amelyre lehet a tulajdonos személyiségét hűen tükröző borítólemezt vagy „ruhácskát" venni; matricákkal ékesíteni, vagy teleaggatni a váltakozó térerő függvényében villogó és csiripelő műanyagfityegőkkel (ez utóbbiak gyártásában Kína piaci részesedése gyakorlatilag száz százalékos).

Az olyan kínai márkák, mint a Dopod vagy a Lenovo ma már globális babérokra törnek. Az idő is nekik dolgozik, hiszen a hatalmas hazai piac és a kutatás-fejlesztés óriási lépéselőnyt biztosít a kínai termékeknek. Mire egy helyi cég kilép a világpiacra, már a világelsők között is lehet (a China Mobile a mobilszolgáltatás, a China Telecom pedig a vezetékes szolgáltatás területén tartozik a világ legnagyobb vállalatai közé). A csak kínai nyelven létező QZone közösségi oldal pedig – negyedmilliárd regisztrált felhasználóval – a világ öt leglátogatottabb internetes oldalainak egyike.

Az országot vezető Kínai Kommunista Párt számára egyre nagyobb probléma egy ekkora spontán adatforgalom megfelelő ellenőrzése. Minden új technológia újabb kihívást rejt magában: az új évezred első éveiben az SMS-t, mostanában pedig a közösségi és tartalommegosztó oldalakat használják fel a cenzúrát megkerülni próbáló nemzetközi és kínai újságírók (mindkét esetben a figyelőszoftverek és cenzorok újabb generációját hívva életre). Az európai emberrel ellentétben az átlag kínait nemigen aggasztja a cenzúra. Egyrészt nem folytat olyan tevékenységet, ami miatt aggódnia kellene, másrészt az olyan apró kellemetlenségekkel, mint az egy-két napra eltűnő weblapok, vagy a célba nem érő üzenetek, már rég megtanult együtt élni. 2010-ben azonban, amikor a hatóságok fényképes jelentkezőlapot kezdtek kérni a domain-nevek bejegyzéséhez, az üzleti élet résztvevői tiltakoztak, és az igényelt domainek száma is erősen megcsappant.

Tíz éve a világot még az zavarta leginkább, hogy a kínai cégek engedély nélkül felhasználhatják a nyugati találmányokat. Mára Kína is az új fejlesztéseket bejegyző országok élvonalába került, és dinamikusan menetel előre. A máris százmilliárd euró értékű online vásárlói iparág a szárnyát bontogató hitelkártya-rendszerrel karöltve hamarosan a világ legnagyobb összefüggő virtuális piacát hozzák létre. Méghozzá egy olyan piacot, ahol a kínai szolgáltatók lesznek előnyben, és a nemzetközi cégeknek kell ellesniük a helyiek trükkjeit.

Közlekedés

Bambuszkosár és szupervasutak

Az újonnan érkezők számára semmi sem mutatja jobban Kína sokszínűségét és ellentmondásosságát, mint a közlekedése. Már a repülőtérről a nagyvárosba érve elcsodálkozhatunk a négy-ötszintes kereszteződéseken és a mágneses gyorsvasutakon, kapkodhatjuk a fejünket a szabályoknak fittyet hányó, ide-oda cikázó, ismeretlen márkájú autók láttán, és derülhetünk az ószeres öt méteresre pakolt triciklijén.

A közlekedés a szubkontinenst egyetlen birodalomnak megálmodó első császárok óta a nagyhatalmi ambíciók és a központi hatalom jelképe, de elengedhetetlen feltétele is (igaz, hol az élvonalban dübörög, hol a harmadik világ szintjén döcög). Míg Sanghajban a repülőtéri mágnesvasúttal négyszázharminc kilométeres sebességgel roboghatunk be a városba, olyan szecsuáni faluban is jártam, ahová az élelmiszert ma is bambuszkosarakban gyalog viszik fel a kulik, úgy, mint kétezer éve.

Csin Si Huang-ti, az első kínai császár és a szétszakadozott kínai területeket birodalommá szervező államalapító egyik fő intézkedése az utak és a járművek szabványosítása volt. A szabványos úton nyolc katonának vagy egy négylovas szekérnek kellett elférnie (a Nagy Fal tetején futó út is ezt a méretezést követi). A kiépülő útrendszer – a Római Birodalomhoz hasonlóan – Kínában is a kereskedelem és közigazgatás új korszakát nyitotta meg: i.sz. 1000 körül a birodalom már utakból,

hidakból, fogadókból, vámházakból és kocsijavító műhelyekből álló egységes hálózattal rendelkezett.

Míg az úthálózat a birodalom összetartozásának egyik záloga volt, a hajózást a kínai császárok fenyegetőnek vélték: a birodalom felsőbbrendőségébe vetett hitet könnyen alááshatta egy, a külföld felé nyitott ember- és áruforgalom. Bár a X. század körül a kínai hajósok már rekeszelt oldalú, süllyedésbiztos hajókat építettek, iránytűt használtak, ismerték a skorbut elleni védekezést, Kína mégsem vált tengeri nagyhatalommá. A birodalom nagy részén halálbüntetéssel sújtották azt, aki kihajózott a folyótorkolatokból, a folyami hajózás jelentős hányada is kézzel vontatott uszályokon történt.

Az egykori mandarinok helyesen látták: a modern közlekedés valóban felrúgta a sárkányos trón uralkodói által gondosan létrehozott rendet, és a veszedelem tényleg a tengeri kikötők felől érkezett. Az Ópiumháborúkat lezáró szerződések katasztrofálisak voltak Kínára nézve, a feltételek között szerepelt számos nagy kikötőváros, így Kanton, Sanghaj és Tiencsin megnyitása is. Az ország ellenőrzése ezzel kicsúszott az udvar kezéből: a XX. század elejére Kína több világszínvonalú kikötőjét és vasútvonalát jobbára Anglia, Németország, Oroszország és Japán, a császári vámrendszert pedig angol hivatalnokok irányították. A század első felének katonai összetűzéseiben a nagyhatalmak rendre a birodalom saját infrastruktúráját fordították az ország kormánya ellen.

1949-től a Kommunista Párt vezette Népköztársaság hatalmas erőforrásokat mozgósított, hogy modern közlekedési rendszert építsen. A mai vasúthálózat hossza tízszerese a második világháború előttiének, és rohamosan korszerűsödő technológián alapul: a Tibetbe tartó vasút a világ legmagasabban haladó vasúti pályája, Kínában található a világ legforgalmasabb konténerkikötőinek fele, a belföldi légiközlekedést pedig vagy tucatnyi helyi társaság látja el, amelyek a nemzetközi piac felé is nyitottak.

Kína az autóipar legmerészebb álmait is felülmúlja. Az ország az elmúlt tizenöt évben majd egymillió kilométernyi jó minőségű utat épített, és az utóbbi tíz évben kétszer is megdöntötte a leghosszabb híd rekordját (2005-ben a harminckét kilométer hosszú Donghaj híddal, majd két évvel később a harmincöt kilométeres Hangcsói híddal). Mivel évente több millióan szerzik meg a jogosítványt, korán beindult a GPS-rendszer kiépítése is, amelynek jelenleg az a legnagyobb baja, hogy az adatbázisok nem tudnak lépést tartani az útépítések ütemével.

Kína számára mégsem az a követendő, ha egész lakossága volán mögé ül. A motorizálás maihoz hasonló üteme sem az energiagazdálkodás, sem a környezetvédelem szempontjából nem tartható fenn. A gyors utak, a nagyteljesítményű járművek, a kezdő vezetők és az egyre sűrűbb forgalom következtében Kínáé az egyik legrosszabb baleseti statisztika világviszonylatban. A hivatalos adatok szerint az országban évente félmillióan sérülnek és százezren halnak meg közúti balesetekben. Az ok a szabályok be nem tartása: bár a KRESZ itt is ugyanaz, mint nálunk, a helyi vezetők egészen elképesztő mutatványokat adnak elő, amelyek – a számok tükrében – sokszor tragédiába torkollanak.

A kínai kormány ezért két fronton is támadást indított a jelenlegi helyzet ellen: igyekszik az autók számát korlátozni, a lakosságot pedig a szabályok betartására ösztökélni. Az autózás kiváltására városi metrók és városközi szupervasutak egész garmadáját építik. Peking, Sanghaj, Sencsen és Kanton között két-háromszáz kilométeres sebességgel száguldoznak az új vonatok, a metróvonalak számát pedig Sanghajban 2000 és a 2010-es világkiállítás között háromról tizenkettőre növelték. A sanghaji metró napi ötmillió utast szállít.

A járműparknál valamivel nehezebb megváltoztatni az utasok magatartását. A leszállást akadályozók és az ok nélkül tülekedők nagy száma a kínai tömegközlekedés egyik jellegzetessége. Hiába, az utasok többsége még egy keményebb világban nőtt fel. Édesapám, aki a nyolcvanas években élt Vuhanban és Pekingben, még 2000-ben is termosszal és pokróccal készült a vonatozásra – akik húsz éve csak üggyel-bajjal jutottak fel a járatokra, és gyakran állva vonatoztak két-három napig, ma nehezen értik, miért kell szabadon hagyni a leszállók számára az utat. Az átszállásokat minden nagyvárosban karszalagos dolgozók felügyelik, ők terelgetik a fel- és leszállókat, és a hangosbeszélőn utasításokat adnak, hogy ki merre menjen. A szuperviaduktok, a biodízel hajtotta mozdony és a napelemes hibridautó mellett Kínának a jövőben az utasok és az autóvezetők egy újabb nemzedékével is elő kellene rukkolnia.

Étkek

A jótékony tofu és szexuális jelentése

A kínai hagyományok és a társasági élet gazdagságára evés közben érzünk rá csak igazán. „Kínai konyha" mint olyan nem létezik: a mongol kumisztól a hainani kókuszig, a tibeti jakhústól a ningbói rákfélékig itt minden keveredik egymással, és új ízkompozíciók kialakulását inspirálja. Néhány évnyi itt-tartózkodás után az ember azonban már úgy tud különbséget tud tenni a hunani és a kantoni konyha között, ahogyan Európában is megkülönbözteti egymástól a görög és a német eledeleket.

Gasztronómiailag akad tehát néhány alapvető eltérés az egyes országrészek között. A rizst északon (így Pekingben) például a hétköznapokban inkább tészta formájában, míg délen a mi rizsköretünkhöz hasonlóan, főzve fogyasztják. A hegyi emberek, így a szecsuániak és a hunaniak húson és folyami halon élnek, míg a part mentén lakók a tengeri herkentyűk imádói. A nagyvárosokban minden sarkon megtaláljuk a méregerős szecsuáni és hunani ételeket, az édeskés, sok furcsaságot kínáló kantoni választékot, a szójaszósztól nehéz csöcsiangi különlegességeket és a lepénybe göngyölt pekingi kacsát is. A helyi konyhákra szakosodott vendéglőket kivétel nélkül olyanok vezetik, akik Kínának tényleg arról a vidékéről származnak.

Az árakat illetően is nagy a kavalkád: egy háromfogásos ebéd kijön egy euróból is, de akár ötszáz eurót is elkölthetünk egy ritka cápauszony- vagy teknőclevesre. Az étel minősége azonban nem az ártól függ: általában a környezetet és a kiszolgálást kell megfizetni, az eledel ugyanolyan jó lehet egy kis családi kifőzdében is. Sőt, igazából a fapados helyeken ehet csak igazán jókat Kínában az ember. Ha megízleltünk már egy szecsuáni ebédet a napsütötte hegyoldalon bambusz sámlin ülve, vagy egy teaültetvényre néző teraszos kisvendéglőben kipróbáltuk a fucsieni konyhát, esetleg egy sikátorban, a helyiek visszafelé lejátszott magnószalagra emlékeztető dialektusát hallgatva élveztük a kantoni finomságokat, életre szóló élményeket szereztünk.

A kínai konyha sokféleségére számos szomszédos nép és helyi kisebbség hatott. Nyugatról indiai, északról mongol, közép-ázsiai, a híres Selyemúton keresztül közel-keleti, délről pedig polinéz hatások érték. Legvégül a nyugati receptek és alapanyagok váltak a részévé (kedvenc példám ez utóbbira a kantoniak kedvelt és meglepően finom meleg gyömbéres kólája, vagy sörben főtt csirkéje).

A kínai konyha különbségei persze az éghajlattal is magyarázhatók, az ország gasztronómiai térképe ugyanis erősen szezonális, ami szorosan összefügg a kínai orvoslás hagyományaival. Nyáron az úgynevezett keserű dinnye (kugua) segít lehűteni a szervezetet, télen pedig vörös húsokkal és erős ételekkel melegítik magukat az emberek. Odafigyelnek arra is, hogy a fogások között meglegyen a jin és jang energiák egyensúlya: a meleg, száraz vagy csípős ételek jang energiáját zöldségekkel, hideg ételekkel, tofuval és levessel „jingesítik".

A jó étel legfőbb titka mindenhol a friss alapanyag és a gyors elkészítés. Halat, rákot, de még csirkét is élve vesznek, még a felhőkarcolókkal teli nagyvárosokban is. A kínaiak csak a legritkább esetben tesznek el másnapra főtt ételt, konzervet pedig csak végszükség esetén esznek. A kisvendéglők kínálata miatt ezért sem kell aggódnunk: a helyiek mániákusan ügyelnek az elfogyasztott étel frissességére; a rendkívül magas hőmérsékleten

párolt, gőzölt, átsütött alapanyagok garantálják a biztonságos fogyasztást. Ha mégis gyanús valami, itt nyugodtan reklamálhatunk: a legtöbb helyen a fogást zokszó nélkül kicserélik vagy mást hoznak helyette.

Számos oka van annak, hogy Kelet-Ázsiában ritkább az elhízás és a helytelen táplálkozással kapcsolatos betegség, mint nyugaton. A kínai ételekben sokkal kevesebb a hús és az olaj, ami hasznára válik a helyieknek: az átlag kínai koleszterinszintje fele egy átlag amerikaiénak. Bizonyították a szója rendszeres fogyasztásának kedvező hatásai is, márpedig Kínában a szója a csípős szójapörkölttől (mala dofu) egészen a szója ivóléig (doucsiang), a hétköznapok elengedhetetlen eledele.

Ami a nyugati kultúrában az időjárás, a foci és a politika, az Kínában az evés-ivás. Hogy miért pont olyanok, amilyenek a helyi konyhák még a kínaiak sem tudják, de szeretnek elvitatkozni róla. A szecsuániak egyesek szerint a párás levegő miatt eszik az erős paprikát, mások szerint azért, mert Tibeten keresztül Indiából átvették ezt a szokást, esetleg mert a magaslatokon szükségük van a jó vérkeringésre. De az is megbeszélhető, hogy mikor ettünk, mikor eszünk legközelebb, és miért éppen akkor. Cseveghetünk arról is, hogy ki szereti az erőset, ki a sósat, ki a savanyút, ki az édeset, és hogy miért pont azt. A kínai nyelvben majd minden íznek létezik mögöttes jelentése is. Az ember „keserűbe harap" megpróbáltatások idején, „megízleli az édeset", ha jól megy dolga és elbízza magát, a „tofut evésnek" pedig szexuális mellékjelentése van.

Sok külföldinek meggyőződése, hogy a japánhoz hasonlóan a kínai étkezésnek is kifinomultak a szabályai. A mi jól beosztott fogásainktól eltérően a kínai étkezés azonban egymás után érkező kis adagok véget nem érő sora, az ember csak nehezen tudja eldönteni, hogy mit mivel egyen és milyen sorrendben. Kínai barátainktól útmutatásul vagy azt a választ kapjuk, hogy egyél, amit gondolsz, vagy vitába bonyolódnak a helyes sorrendről, amitől megint csak nem leszünk okosabbak.

A frissen érkező ételek mindig az asztal közepére kerülnek, és mindenki ízlés szerint vehet belőlük a rizses tálkájára. A külföldi örömmel konstatálja, hogy lám, itt az édesség, de jó lesz ez a végén! A kínai ember azonban nem hagyja az étkezés végére a desszertet, így a külföldi jobban teszi, ha addig vesz belőle, amíg még van. Sok he-

REEB

lyen az étkezés befejezését a leves jelzi, máshol a rizs felszolgálása után már nem isznak alkoholt, de ezek sem kőbe vésett szabályok. A legelterjedtebb szokás, hogy a gyümölcs felszolgálásával asztalt bonthatunk.

Egy-két általános illemszabályt azért illik megjegyezni. Ajánlatos eljsajátítani a pálcikával evést, majd észben tartani, hogy a kínaiak nem irtóznak egymás tányérjától és evőeszközétől: vendéglátónk gyakran a saját evőpálcikájával tesz ételeket a tányérunkra. Sokan felfigyelnek a kínai étkezések néhány számunkra zavaró szokására is, amelyeknek érdemes tudni a hátterét. A kínaiak a csontokat, szálkát, magot például nem evőeszközzel veszik ki a szájukból, hanem egyből az erre szolgáló tálra köpik, mivel nem akarják a hulladékot a pálcikával megérinteni. Nem tartózkodnak az evés olyan hangos megnyilvánulásaitól sem, mint a csámcsogás, a csontokat nagy cuppogások közepette rágják le, és idősebbek között a böfögés sem tabu, ezeket ugyanis a jó étvágy jelének tartják. Aki vegetáriánus, itt bizony hosszú magyarázkodásra kényszerül – jobb és egyszerűbb, ha azt mondjuk, buddhisták vagyunk, Kínában ugyanis szinte csak a gyakorló buddhisták tartózkodnak a húsevéstől.

Az országban nem illik az ételt egymás pálcikájával átvenni, még kevésbé tanácsos pálcikával döfködni, a használaton kívüli evőeszközt pedig helyezzük a tál szélére vagy az erre hivatott kis porcelán tartóra. Kínai ételhez csak akkor nyúljunk kézzel, ha a velünk lévő kínaiak is így tesznek; néhány ételt nem neveletlenség kézzel megfogni (egyes éttermekben ezért is adnak nylon kesztyűt a báránysülthöz). Sok külföldit zavarba ejt a forgóasztal, pedig ennek egyszerűek a szabályai: hagyjuk, hogy a rangidős forgassa az asztalt, ne próbáljuk azt a másik irányba forgatni, és az előttünk lévő tál felénk eső oldaláról vegyünk.

Tea

Cserjeháborúk

A tea neve állítólag minden nyelvben a kínai „csá" szóból ered. Kevesen tudják azonban, milyen fontos szerepet játszott ez az egyszerű ital Kína történetében: egyszerre volt gazdagságának forrása és legpusztítóbb háborúinak oka. Mégis – a japán teaceremóniákkal vagy az angol ötórai teával összehasonlítva – Kína mintha nem kerítene a teának akkora „feneket". A kínaiak egyszerűen csak isszák, mindig és mindenhol, ezerféle változatban, szomjúság ellen és unaloműzőként. Az üzletemberek gyakran teás termoszukkal jelennek meg a megbeszéléseken, ugyanez a termosz az autózás elengedhetetlen kelléke, és még az olcsóbb éttermekben is egy csésze teával köszöntik a vendéget.

Megoszlanak a vélemények arról, hányféle tea kapható Kínában: hétszáz és ezer közé teszik a fajták számát. A teák legtöbbjének alapja a hagyományos teacserje hajtása és levele, amelyekből az erjesztési és kezelési eljárásoktól függően nyernek különféle változatokat. A cserje korai hajtásaiból úgynevezett fehér és zöld teák készülnek, ezek koffeintartalma alacsony. E teák fogyasztása állítólag méregtelenít, és segít a rák megelőzésében is, természetesen az összes teatermékre jellemző élénkítő hatás mellett. A későbbi hajtásokból és kifejlett levelekből fekete teát és kínai ulong teát készítenek. Ezek koffeintartalma magasabb, és mivel a levelek szívósabbak, a szüretelés után tovább erjesztik őket. A korai és késői hajtásokat a teaszüretelők a hajtás körüli levelek száma alapján különítik el: két-három levélig korai, e felett késői hajtásról beszélünk.

Mivel a kínaiak rendszeres fogyasztók, a késztermékét általában nagyobb mennyiségben vásárolják. A nálunk elterjedt filtert nem kedvelik, a teát inkább zacskóban vagy – a fekete és ulong teák esetében – tömbbe préselve veszik. Teszik ezt azért is, mert a jó minőségű teákat nemcsak egyszer öntik fel, hanem fél-egy napig újabb adagok elkészítésére használják, így az ital íze a napszaknak megfelelően változik. A legelterjedtebb fajta egyébként az egyszerű zöld tea, amelyet úton-útfélen megtalálunk – ezt látjuk a munkahelyi termoszokban, a taxisofőr ülése mellett, de ha igazi ínyencet kérdezünk, olyan zöld teakülönlegességet is ajánlhat nekünk, amelynek kétezer euró kilója.

A tea értékét származási helye és a szüretelés ideje határozza meg. A leghíresebb teatermelő vidékek nevezetesek tiszta vizű folyóikról (ritka kincs Kínában!), vagy a teacserjék számára különösen előnyös klímáról. A Csöcsiang tartománybeli Long Csing vagy a fucsieni Vuji hegy teáiról a gourmand-ok még azt is tudják, hogy melyik szüretből érdemes vásárolni. A vidékeket, szüreteket és hagyományokat a hétköznapi ember számára azonban lehetetlen fejben tartani. Legjobb, ha a gondos vásárló betér valamelyik hagyományos teaboltba, és a tulajdonostól kér tanácsot. Egy jó teaboltos a vásárló egészségéről és szokásairól is feltesz pár kérdést (jól alszik-e, milyen az emésztése, milyen gyakran jár vécére), mielőtt javasol egyet a termékeiből.

A tea egyébként eredetileg orvosi és különféle rituálékhoz is felhasznált növény volt. A legenda szerint a teaivás története úgy kezdődött, hogy Sennong császár i.e. 2737-ben fertőtlenítés céljából vizet forralt, és véletlenül belefőzött néhány tealevelet.

Egy Lu Jü nevű buddhista szerzetes i.sz. 800 körül megírta – a Csan buddhizmus tanításai alapján – az első átfogó teakönyvet (csá csing), amely a teatermesztésről és -fogyasztásról szolgált részletes útmutatással, de Kínában nem vert mély gyökeret a teakultúra e szellemi irányzata. Vándorszerzetesek útján azonban eljutott Japánba, ahol megteremtette a szigetország lenyűgöző teaszertartásainak alapjait.

A teakultúrán kívül Kína magát a készterméket is exportálta, mégpedig jelentős mennyiségben. A Közép-Ázsián áthaladó veszélyes karavánút, a Selyemút három fő terméke a selyem, a tea és a porcelán volt. A tea és a porcelán kereskedelme mindvégig kéz a kézben járt: a kínai teák és porcelánkészletek a XVII. századi Európába is együtt érkeztek meg, ahol valóságos forradalmat indítottak el: az új luxuscikk körül a társasági élet új formája alakult ki, a teakereskedelem pedig mesés lehetőségeket kínált a kalandvágyó kalmároknak.

A XVIII. századtól a vállalkozó kedvű európai tengerészek szárazföldi karavánok helyett a gyorsabb és olcsóbb tengeri úton kezdték szállítani a teát. A tét hatalmas volt, hiszen egyedül Anglia évi százezer kilót vásárolt belőle, így a teakereskedelem körül szó szerint háború zajlott. A mind gyorsabb hajók és mind mohóbb befektetők kegyetlen versenyre sarkallták a kereskedőket. A londoni tőzsdén vagyonokat adtak az év első teaszállítmányáért, a Kínából hazavitorlázó klipperek rivalizálása azonban sokszor csak a Temze folyón dőlt el.

A tea állt a tragikus Ópiumháborúk hátterében is. A császári udvar ebben az időben csak ezüstöt fogadott el fizetségként, az angol kereskedőházaknak azonban ilyen forgalom mellett fogyóban volt az ezüstkészletük. Válaszképpen Indiában termelt olcsó ópiummal fizettek a szállítmányokért, majd húsz évig tartó katonai konfliktust robbantva ki ezzel (lásd a *Koncessziók* című írást).

Az Ópiumháborúk azonban már a teabirodalmak hattyúdalát jelentették. Az ópiummal egyidőben Indiában a teacserjéket is elkezdték nagy mennyiségben termeszteni, olcsó konkurenciát teremtve ezzel a méregdrága kínai teának. A kínai tea ennek ellenére megmaradt, és még ma is képes megújulni. Bizonyíték erre az utóbbi két évtized zöld tea-kultusza Európában és az USA-ban (fagylalttól a kozmetikumig minden készül belőle), vagy az, hogy csomagolt, porított és ízesített teáival a Lipton az egyik legsikeresebb multinacionális cég Kínában.

Kortárs írók

Művészneve: „ne beszélj"

Ha a gazdasági növekedést fanfár-kísérettel táláló híreknél vagy a televíziós dokumentumműsorok megkérdőjelezhető színvonalánál jobban meg szeretnénk ismerni a kínai viszonyokat, bizton számíthatunk a kortárs prózára. Ha Csin elbeszéléseinek nagy része a hatvanas-hetvenes évek hétköznapjait tárja elénk; Vej Huj *Sanghaj Baby*-je a Kínába készülő ösztöndíjasok „kötelező olvasmánya"; az irodalmi Nobel-díjas Gao Hszing-csian *Lélek-hegy* című regénye – bár az említett műveknél komolyabb alkotás – titokzatos világával minden erőfeszítésünkért kárpótol.

A kínai irodalom világsztárjait ennek ellenére nem olvassa, és többnyire nem is ismeri az anyaország. Hasonlóan a képzőművészekhez és a filmesekhez, a kortárs írók is egy most újjáéledő műfaj úttörői, ráadásul mind a politikai vezetéssel, mind a nagyközönséggel csak nehezen találják meg a hangot. Mozgalmuk egyszerre küszködik a cenzúra évszázados hagyományával és a minden erejével a pénzkeresésre összpontosító nagyközönség érdektelenségével. Bár Kína a világ egyik legnagyobb könyvpiaca, ennek nagy részét a ponyvairodalom és a szakkönyv-kínálat uralja.

Hogy az emberek egyáltalán olvasnak, már önmagában is pozitívum. A XX. század közepéig tíz kínaiból hét nem tudott összefüggő szövegeket kibetűzni, a maoista rendszer pedig – bár írástudóvá tette a népet – az irodalmat néhány szocialista-realista propagandaműtől eltekintve- gyakorlatilag kiirtotta. A Kulturális Forradalom alatt Mao felesége, a volt színésznő, Csiang Csing vezette a rendszerellenes művek és művészek elleni irtóhadjáratot – a hatvanas-hetvenes évek könyvégetései, kínzásai és az új kultúraként beharangozott primitíven agresszív írásművek a kínai irodalmi hagyomány teljes megszakadásával jártak. A jelenlegi írógeneráció e környezetben töltötte fiatalságát, és így vagy úgy, de ide is nyúl vissza „nyersanyagért" (Ha Csin világhírű regénye, a *Várakozás* az egyén csendes tehetetlenségét jeleníti meg egy fejetlen világban; míg Jü Hua művei az osztályellenségekkel való leszámolás nevében elszabadult brutális ösztönszférába engednek betekintést).

A Négyek bandájának pere a Kulturális Forradalommal való szakítást érzékeltette. Teng Hsziaoping ösztönzésére kritikusabb művek egész sora jelent meg, amelyeket az ország jövőjével kapcsolatos nyílt vita kísért. A hetvenes éveket vidéki gyárakban, a néphadseregben vagy tanítóként töltő írók nagy része ekkor lépett színre szerzőként, és vállalta valódi nézeteit. 1983-ban azonban a Kommunista Pártban rövid időre megerősödött egy Tenggel szembenálló, szélsőséges maoista klikk: kampány indult a „lelki szennyezés" és a burzsoá gondolkodás visszaszorítására, amit újabb bebörtönzések, könyvelkobzások, és a progresszív írókat támogató kiadók bezárása követett.

A sokkot viszonylag gyorsan kiheverő szerzők a nyolcvanas évek végén újra felemelték szavukat a társadalmi és politikai változások szükségessége mellett, például a későbbi Nobel-díjas Gao Hszing-csian is ekkor vált ismertté. Az évtized vége felé azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a kínai Glasznoszty bevezetését nem kísérik majd Gorbacsov Peresztrojkájához hasonló átfogó társadalmi-politikai reformok, és az 1989-es Tiananmen téri események végül két írógenerációt is elnémítottak. Az ekkor ötvenéves Gao világhírű *Lélekhegye* már Tajvanon jelent meg, ő maga pedig

francia emigrációban dolgozott tovább. A fiatal ösztöndíjas Ha Csin szintén ekkor határozta el, hogy nem tér vissza Kínába, és műveit a továbbiakban angolul írja. Gao és Ha Csin választása egyrészről érthető, hiszen külföldön szabadon dolgozhattak, és onnan a kínai viszonyokat is látványosan kritizálhatták; másrészről azonban jelzi azt is, beletörődtek abba, hogy műveik cenzúrázott verziói csak nagyon kevesekhez juthatnak el az anyaországban.

A vezetés szemében nemcsak az írók politikai kritikája volt szálka, hanem a művek szocialista morállal összeegyeztethetetlen, szexuálisan szókimondó tartalma is (a *Lélek-hegy*et a főhős egyéjszakás kalandjai, a *Várakozás*t a női beosztottait megerőszakoló káder figurája tette a Párt számára elfogadhatatlanná). A szerzők egy része egyfajta kulturális gerillataktikát választott ahhoz, hogy felfedhesse a társadalom kényes kérdéseit. Mo Jan regényei a gazdasági fejlődésből hasznot húzó pártfunkcionárius kiskirályok világát mutatják be, és sem rendszerkritikában, sem erotikus tartalomban nem szenvednek hiányt. Az író művészneve kínaiul annyit tesz, „ne beszélj", ami egyértelműen jelzi az olvasóknak, hogy a szókimondásban is tekintettel kell lenni a határokra. Jü Hua *Egy vérkereskedő krónikája* című művét, amelyben egy helyi pártszervezet a véradókból profitál, de közben megfertőzi a lakosságot, csakúgy betiltották, mint a belőle készült filmet. A szerző művei azonban nagy példányszámban jelennek meg, méghozzá a kínai könyvek felét előállító nemhivatalos kiadóknál, melyek az engedélyezési és ellenőrzési rendszer hézagait és az utcai és internetes árusítás lehetőségeit kihasználva mára valóságos birodalmakat építettek ki.

Az ország többszázmilliós piaca természetesen hatalmas kísértés az írók számára, és ezt jól tudják a kultúrát felügyelő pártszervek is: sokszor születnek kölcsönös engedmények. A *Sanghaj Baby* Kínában a mai napig tiltott mű ugyan (hiszen hősnője egyszerre folytat viszonyt egy nős külföldi felsővezetővel és egy drogfüggő kínai lézengővel), ennek ellenére a könyv széles körben ismert. A történet folytatása Kínában már hivatalosan is megjelenhetett, igaz a politikai és erotikus tartalom jelentős cenzúrázása árán.

Az írók úgynevezett Tiananmen utáni generációja már arra is rájött, hogy a piaci siker hatalmat adhat egy szerző kezébe. A huligáníróként ismert Vang Suo úgy döntött, saját fegyverével száll harcba a rendszer ellen: pénzt fog keresni. Hírnevét ponyvaregényekkel és rockdal-szövegekkel alapozta meg – *Szamszara* és *Ne hívj embernek* című regényei azonban már magas színvonalúak, ráadásul több mint tízmillió példányban keltek el. Sikerét a fiatal szerző főként az arrogáns huligán-imázsnak köszönheti: kiadóitól betűnként három dollárt kér; Hollywood (többek között Francis Ford Coppola) ajánlatait pedig frappánsan visszautasítja.

A Tiananmen utáni generáció másik sztárja: Han Han. A középiskolából kibukott fiú *Az ő országa* című bestseller regényén kívül, közéleti blogjával is feltűnést keltett, aminek háromszázmillió regisztrált látogatója van. A szerző a kihívások megszállottja: könyvei és blogja sikerén felbuzdulva saját magazint indított, autóversenyzőként pedig országos viadalokon szerepel jó eredménnyel. Han egyfajta „irodalmi celeb", egyúttal viszont a fiatal generáció egyik legprogresszívebb személyisége is. Blogján nyílt vitát kezdeményezett a hazai írók idősebb generációjával: míg az éltesebb írók demagógiával és szakmai sekélyességgel vádolják a huligánnemzedéket, addig Han a képmutatást, a megalkuvást és az intellektuális arroganciát dörgöli a befutott korosztály orra alá. Az ifjú szerző hangvétele kiábrándult és nyegle, de határozott, az ország helyzetével kapcsolatos éleslátásról tanúskodik. Személyében a kritikai gondolkodásnak azon új vonulata érvényesül, mely a szellemi célok és a pénz összeegyeztethetőségét hirdeti.

Kortárs képzőművészet

Mao minden formában

A kortárs képzőművészeti galériák a Kínába látogató turisták kedvencei. Peking legendás 798 elnevezésű galérianegyede vagy a sanghaji Szucsó folyó környékén álló raktár-kiállítótermek vonzzák az idelátogatókat. A metropoliszok zaja, tolongása után a galériák pihentetően csendesek és tágasak, a közönség kulturált, a művészeti séta mégis olyan, mint egy múltba tett időutazás: a falakon elmosódott fekete-fehér fotóra emlékeztető családi portrék, rajtuk mindenki Mao-ruhában. Aztán megint Mao-ruha, ezúttal egy torz vigyorú képregényszerű figurán. Nagyfejű babák úttörő egyenruhában, katonaruhában, vörös karszalaggal. A galériák körüli szuvenírboltokban Mao-szobrok, vörös könyvek, mozgalmi feliratos bögrék, trikók, vörös csillagos usánkák kaphatók . Az idei év legnagyobb slágere az „Obamao", vagyis Obama elnök Mao-ruhában.

A művésznegyedek kommunista retro-őrületét nem lehet komolytalanul venni, de igazán komolyan sem: olcsón vagy nagyon borsos áron, különféle színekben és méretben, korhűen, kitekerve vagy eltorzítva, de Mao valamilyen formában mindenütt megvásárolható. Valójában nemcsak a külföldi látogató nem tudja mire vélni a dolgot, a kínaiak sem értik.

A Kulturális Forradalom vizuális világának popművészetté alakítása a kilencvenes években Pekingben kezdődött. Ekkorra a helyi művészeknek feltűnt, hogy a kommunista csecsebecséket a külföldi turisták a legkelendőbb portékák között tartják számon: ki hitte volna, hogy az évezred végén újra kell nyomni a Mao útmutatásaiból álló vörös könyvet, mert akkora kereslet mutatkozik iránta?

De nem csupán ez inspirálta az új művészeti irányzatot. Az alkotók a Kulturális Forradalmat gyermekként vagy fiatalon átélő generáció tagjaiként a nyugati művészeten nőttek fel (többen külföldön is tanultak), a hétköznapokban azonban a kínai valósággal szembesültek. Peking hutong néven ismert sikátoraiban, a Mao-csecsebecsék mellett idővel az új művészeti áramlatok is megjelentek – ilyen volt a „Cinikus realizmus" nevezetű iskola, amely a posztmodern realizmus technikáját a Vörös Kína vizuális világával elegyítette. Az irányzat képein jól kivehető, hogy az ország gazdasági felemelkedése, a beözönlő import és luxus mögül az alkotók szerint hiányzik az igazi megújulás. A képek legtöbbjén sok a figura és a szín, az emberek és a tárgyak azonban egyformák, mintha annak a sorozatgyártásnak lennének a termékei, amelynek Kína kezdeti gazdasági felemelkedését köszönheti.

Az erőszakos uniformizálás traumája Kínában a mai napig feldolgozatlan: sem a szellemtudományok, sem a pszichiátria számára nem engedélyezett a kibeszélés. Az elfojtott pszichózisok így a modern művészetben találnak utat: a pop-art festő, Jüe Min-csün hahotázó figuráiban; Caj Guo-csang pirotechnikai happeningjein, ahol a művész a saját épségét is kockáztva puskaporcsíkokat gyújt meg a vásznon; vagy Fang Li-csün rémálomszerű kopasz figuráiban, amelyek mellett még Munch művei sem tűnnek lehangolónak.

A művészek nem csupán azért választották a Kulturális Forradalom világát alapanyagként, mert a hatvanas-hetvenes évek lincseléseiben, könyvégetéseiben legvadabb fantáziaképeiket látták visszaköszönni, hanem mert a szocialista realizmuson kívül minden más műalkotást törő-zúzó

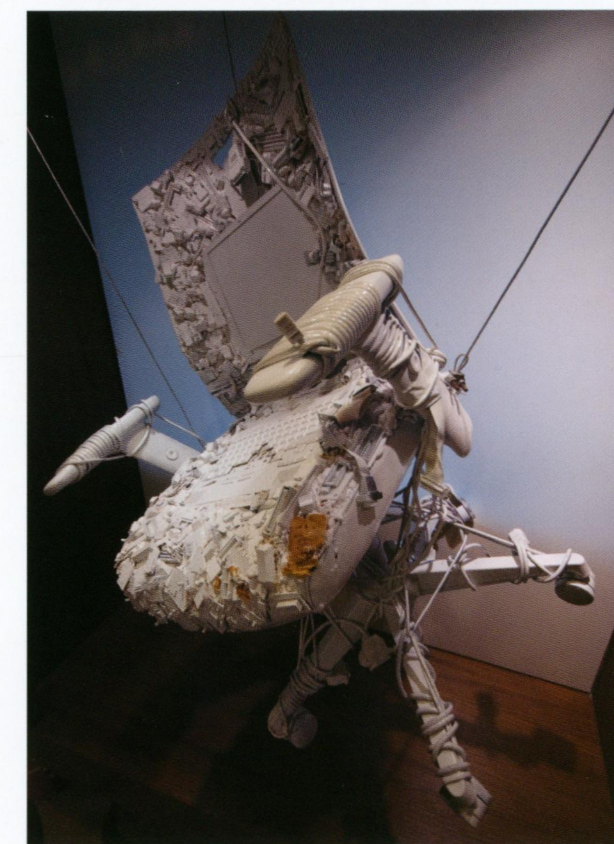
vörösgárdisták megjelenésével szakadt meg a kínai művészeti hagyomány, ide kellett hát visszatérni a folytatáshoz.

Az irredenta művészetnek és művészeknek eleinte sok bajuk volt a hatalommal, amikor azonban maguk is Kína jövedelmező exportcikkeivé váltak, a nyomás enyhült. A kilencvenes években – mint az egyik pekingi galéria tulajdonosától megtudtam – a festőknek nem szívesen adtak ki műteremlakást, mert a háziak attól tartottak, hogy ott valami rendszerellenes tevékenység folyik. Mára azonban a modern galériák környékén magasak az ingatlanárak, hiszen a marketingcégek, divatügynökségek imázsának is jót tesz, ha a művésznegyedben van a székhelyük.

A fordulat azonban nem jött volna létre, ha nincs külföldi kereslet a kommunizmus egzotikus bájára. A kilencvenes években valóságos roham kezdődött a szoc-szürreál műalkotásokért: Párizs, London és New York galériái mind kínai képeket akartak. A művészek maguk is meglepődtek azon, hogy munkájuk valódi értéket képvisel, és hogy kiapadhatatlan az igény rájuk. A hutong-mozgalom vezéreiből néhány év alatt nemzetközi sztár lett: Jüe Min-csün 1992-ben adta el az első képét ezerötszáz dolláros áron, pár év múlva szocreál módon újrafestette Delacroix *Khiosi mészárlás* c. képét, és a mű négymillió dollárért kelt el; a mozgalom másik tagja, Liu Je *A fényes út* című képét idén két és félmillió dollárért árverezte el a Sotherby's.

A sikerszéria eredményeképpen a művészek és a hatalom maguk sem tudják, hányadán állnak egymással. Ai Weiwei, a 798 galériapark egyik létrehozója egyrészt a rendszer legádázabb kritikusa, másrészt a madárfészekként ismert pekingi nemzeti stadion tervezője. Caj Guo-csang az 1999-es Velencei Biennálén egy szocreál remekműre alapozott happeninggel mutatkozott be (magára is vonta Peking haragját), két évvel később viszont mint a sanghaji APEC-konferencia pirotechnikai látványtervezője bukkant fel. Az alkotók hol együttműködnek a rendszerrel, hol annak bomlasztására használják fel népszerűségüket: Caj a 2010-es világkiállítás tűzijátékának megtervezését már nem vállalta el; Ai Weiwei pedig valóságos hadjáratot folytat a pártvezetés ellen a hatalommegosztást szorgalmazó *Charter 08* aláírásától kezdve a korrupciós ügyek feltárásának szorgalmazásáig.

A változó valóság és az ország vezetésének ideológiai rendíthetetlensége érdekes kombinációkat eredményez: Sanghaj egyik egykori vörösgárdistája ma egyedi tervezésű pólókat készít. Amikor megkérdeztem tőle, hogy külföldi vevőinek származhat-e baja abból, ha a trikókat Kínában is viselik, a tervező „Ezt nyugodtan" felkiáltással rámutatott arra a termékre, amelyik Lej Feng-et (Kína Csapajevjét) ábrázolta. Majd a másikkal kapcsolatban megjegyezte: „Azt, amin a Kínai Néphadsereg jelvénye van, inkább ne! Ugyanis nincs engedélyem rá, hogy használjam a védjegyüket."

Koncessziók

A külföld sikeres szigetei

Kevesen tudják, hogy mit is takar a „koncesszió" kifejezés, és hogy ez miként határozta meg majd száz éven át Kína viszonyát a világhoz.

Az ország külkapcsolatait mindig is tudatosan korlátozták, a birodalom azonban a mandzsu Csing dinasztia idején, a XVII. századtól kezdve szigetelődött el igazán. A technológiailag stagnáló társadalom a háborúiban rendre a rövidebbet húzta, így jobbnak látta lezárni határait. A begubózás ideológiai indoklása így szólt: a Mennyei Birodalomban minden megvan, a külföldre nincs is szüksége Kínának. Ez időben kereskedelmi statisztikákat sem vezettek: az országba érkező árukat mint vazallus népektől befolyó hadisarcot, a kimenő forgalmat pedig mint a birodalom ajándékait jegyezték fel, és jelentették a császárnak. Valójában Kínának ekkor is volt külkereskedelme: teát és kézműipari termékeket, főleg selymet és porcelánt exportált, cserébe azonban csak ezüstöt fogadott el, hiszen a külföld termékeire nem tartott igényt. Amikor azonban Európában fogyóban volt az Újvilágból kisajátított nemesfém-készlet, egyre égetőbbé vált, hogy a rendkívül jövedelmező kínai árukért más termékekkel fizethessenek. Nagy-Britannia a XVIII. század végén több delegációt is küldött az udvarba, a mandarinok azonban vazallus államok követeiként bántak velük, és elutasították a kereskedelem bővítésére vonatkozó javaslataikat.

A brit oroszlán szerencséjére az angol kereskedők hamar rábukkantak egy, az ezüstnél is kelendőbb árucikkre. Kínában az ópiumfogyasztás az elit szenvedélye volt, ám helyi termesztése és feldolgozása nehézségekbe ütközött. A britek azonban Indiából olcsón és korlátlan mennyiségben jutottak hozzá, és olyan hatásosan árasztották el vele a piacot, hogy 1800-as évek elejére a rakodómunkástól a császári hivatalnokig mindenkinek lehetett ópiummal fizetni. Bár az ópiumfogyasztás hivatalosan tilos volt, a legyengült államhatalom nem tudta megállítani a terjedő járványt, ráadásul addigra már a britek sem akartak egyezkedni. Miután egy ügybuzgó udvaronc 1839-ben lefoglalt és elégetett egy nagyobb ópiumszállítmányt, az angol flotta támadásba lendült: elfoglalta Hongkongot, majd Kínára erőszakolt békefeltételei részeként megnyitotta Kanton, Sanghaj és három további város kikötőit a nemzetközi kereskedelem előtt. A hadászati erejét túlbecsülő császári udvar több kísérletet tett az idegenek kiebrudalására, amivel ismét ürügyet szolgáltatott arra, hogy újabb területeit gyarmatosítsák. Az úgynevezett Ópiumháborúkat lezáró 1860-as Tiencsini szerződés idejére romokban hevert a császári udvar büszkesége, a pekingi Nyári Palota, az egyezmények értelmében ráadásul jóvátételt is kellett fizetnie az országnak. Tan Szitong századvégi császári hivatalnok szerint a külföldiek sáskajárásszerű beözönlése az ég büntetése volt, amiért az udvar letért az erkölcs útjáról. Angliát az 1800-as évek végén Franciaország, Németország és Oroszország, a századfordulón Olaszország, Spanyolország, Belgium és Hollandia, végül pedig Japán és Oroszország követte. A recept mindig azonos volt: katonai incidenst provokálni Kínával, majd a technikai fölényt kihasználva koncessziókat, tehát átadott területeket kikanyarítani az országból. A század elejére Kína legjelentősebb tengeri és folyami kikötői kivétel nélkül angol, francia, német, orosz vagy japán kézen voltak, a koncessziókkal nem rendelkező országokból pedig kereskedők, térítők és kalandorok tömege érkezett az országba.

A császári udvar egyik földrajztudósa jelentésében úgy vélte, Európában már alig akad ember, annyian költöztek át Kínába.

Tény, hogy a koncessziók folyamatosan megalázták a birodalmat, nemcsak azért, mert katonai hódítás útján jöttek létre és maradtak fent, hanem azért is, mert területükön az államhatalom tehetetlen volt. A koncessziók nem fizettek vámot és adót, de ott bonyolították a külkereskedelem több mint négyötödét, miközben a kínai állam még nyögte az Ópiumháborúk jóvátételi terheit. A szerződések értelmében külföldit a kínai jogrendszer nem vonhatott felelősségre, a koncessziós területeken a kormányzó ország jogrendszere vonatkozott a kínai lakosokra is.

A történelmi hűséghez hozzátartozik azonban Kína felelőssége is. A császári udvar elmaradott, korrupt és végtelenül arrogáns volt, ezzel ürügyet szolgáltatott az újabb atrocitásokhoz. Az első koncessziók idején alakult ki az a szokás – melyre utaltunk már –, hogy a kormánypropaganda minden rosszért a külföldieket tette felelőssé. Az egykori császárság és a mai Népköztársaság történészei is a koncessziókat okolták és okolják a kábítószerfogyasztásért, a szerencsejátékokért és a prostitúcióért, holott ezeknek addigra már több száz éves hagyománya volt Kínában. Sok kínai számára épphogy a koncessziók jelentették a rend szigeteit egy elhanyagolt, polgárháborús országgal szemben. Míg a Tajping-felkelés idején a császári udvaroncok megkurtították a rend helyreállítására szánt költségvetést, és földönfutóvá tették a lakosságnak majdnem a felét, Sanghajt Kína legfejlettebb hadserege védte, amelynek soraiban és vezetőik között kínai, angol, amerikai, indiai, vietnámi és fülöp-szigeti katona is szolgált. Olyan koncessziós területeken pedig, mint Csingtaó vagy Makaó tengerre néző német kisvárosok, portugál villák nőttek ki a földből. A külföld szigeteinek megítélését jól mutatja, hogy a húszas évek polgárháborújában több kínai hadúr is koncessziós státuszt kért saját területeinek.

A koncessziós rendszer azzal, hogy letörte az udvar ellenállását és megnyitotta a világ felé az országot, betöltötte rendeltetését. A koncessziók többmilliós kínai lakosságából kialakult egy olyan középosztály, amely külföldön tanult, franciául és angolul beszélt, részvényekbe fektetett, és Charleston-t táncolt a hétvégén. Az ország általános felfordulása közepette azonban egyre drágább lett fenntartani a rendet, a beáramló szegényekkel szembeni bánásmód pedig szégyenfolt volt a nagyhatalmak szemében (a nincstelen kínai lakosságot az idegenek jobbágyokként kezelték – az amerikai vasútépítésekhez gyakorlatilag rabszolgamunkára exportáltak több tízezer építőmunkást).

1938-tól a megszálló japánok a külföldi lakosságot először megkülönböztető karszalagok viselésére kötelezték, később pedig gettókba terelték. A tényleges katonai irányítás eltörölte a különbséget a japán és más országbeli koncessziók, valamint a nem koncessziós városok között. A második világháború alatt a koncessziós területekről nemzetközi egyezmények sora született az egykori nagyhatalmak, a megszálló japánok, majd a győztes szövetségesek között. A koncessziós státusz megszüntetését célzó hosszú folyamat vége Hongkong és Makaó visszaszolgáltatása volt a kilencvenes években. Az egykori koncessziók azonban ma is Kína legfejlettebb részei, és nagyságuk újjáélesztése Kína egyik legfontosabb feladata, legyen szó Sanghaj pénzügyi szolgáltatásairól, Csingtao tengeri üdülőiről vagy Makaó kaszinóiról.

Külföldiek

Vonzó ázsiai ara

Ritkán fordul elő manapság egy, a világban utazgató emberrel, hogy olyasvalakivel találkozzon országhatárain túl, aki életében először lát külföldit. Kínában azonban elég egy egyhetes út ahhoz, hogy ezt megtapasztaljuk. Az ország a közelmúltig hosszú elszigeteltségben élt, az idegen a helyiek szemében sokszor egy egész országot vagy kontinenst képvisel – én magam is hetente hallom a megjegyzést: „Te vagy az első magyar, akivel találkozom!"

Kína és a nagyvilág viszonya nem egyszerű. Egy magát a világ közepének tekintő nemzet büszkesége keveredik benne egy szegény ország kisebbrendűségi komplexusával. Ennek számos oka van: az ország hatalmas, határainak nagy része tengerpart, hegyvidék vagy sivatag, a külföld földrajzilag sincs közel; a lakosság több mint kilencven százaléka Han kínai, így etnikailag is csekély a változatosság; és – mint azt már említettük – Kína történelmének nagy részét elszigeteltségben töltötte. Ráadásul az ország megnyitása nem felvirágzást, hanem hanyatlást hozott. Az idegen hatalom a második világháború végéig realitás volt: angol, német, orosz és japán megszállók adták-vették Kína területeit, ásványkincseit és lakosságát a dekadens császári és köztársasági kormányzat aktív közreműködésével.

A Népköztársaság kormánya Mao Ce-tung vezetésével elhatározta, hogy megszabadul a gyarmatosítóktól és a burzsoáziától, ez azonban csak úgy volt lehetséges, ha a külföldiek elhagyják az országot. Elvándorlásuk a világháború alatt kezdődött, az ötvenes évekre pedig gyakorlatilag már száz százalékuk távozott Kínából (a Kulturális Forradalom propagandaplakátjain látható cilinderes amerikai kapitalista a képzelet szüleménye). Külföldiek hiányában a vörösgárdisták azokon a kínaiakon töltötték ki a haragjukat, akik előzőleg külföldi cégeknél dolgoztak, külföldön tanultak, vagy idegen nyelveket beszéltek.

A jelenlegi nyitás, ha eredményes lesz, új korszak kezdetét jelentheti; a folyamat azonban lassú és akadozik. A nyolcvanas éveket megelőzően Kínában a legtöbb külhoni orosz volt – az idősebbek gyakran még ma is oroszul szólítják meg az európai látogatót és orosz néven mutatkoznak be (a szomszédomban lakó hetvenéves kínai néni például a Mása névre hallgat). Időbe telt, amíg más nemzetek is megjelentek a kínai nagyvárosokban: a beáramló külföldi tőke első hulláma például Hongkongból érkezett.

Míg a nyolcvanas években a külhoniak csak az erre kijelölt szállodákban lakhattak és csupán kísérővel nézelődhettek és utazhattak, mára a hivatalosan Kínában tartózkodó külföldiek száma hárommillióra nőtt százhúsz ország állampolgáraiból. Sanghajban, ahol az idegen országbeliek csaknem tíz százaléka él, nem ritka sem az egzotikus arc, sem az európai, afrikai, indiai vagy délkelet-ázsiai étterem, élelmiszerbolt. Húsz éve gyakorlatilag csak diákként vagy üzleti úton jártak idegenek Kínában: az utóbbi időben már egyre könnyebb nekik is vállalkozni, dolgozni, letelepedni, esetleg lakást venni. Meredek ívben nő a vegyes házasságok száma is, bár kilencvenöt százalékuk külföldi férfi és kínai nő között jön létre. Ennek egyik oka, hogy jóval több az egyedülálló külhoni férfi, mint nő, de az szintén fontos indok, hogy a más országbeli férfiak számára vonzóbb a hagyományos nőszerepre szocializálódott ázsiai feleség, mint a kínai férfi számára az egzotikus megjelenésű, ám emancipált európai vagy amerikai nő. A kínai családok, ha eleinte idegenkednek is

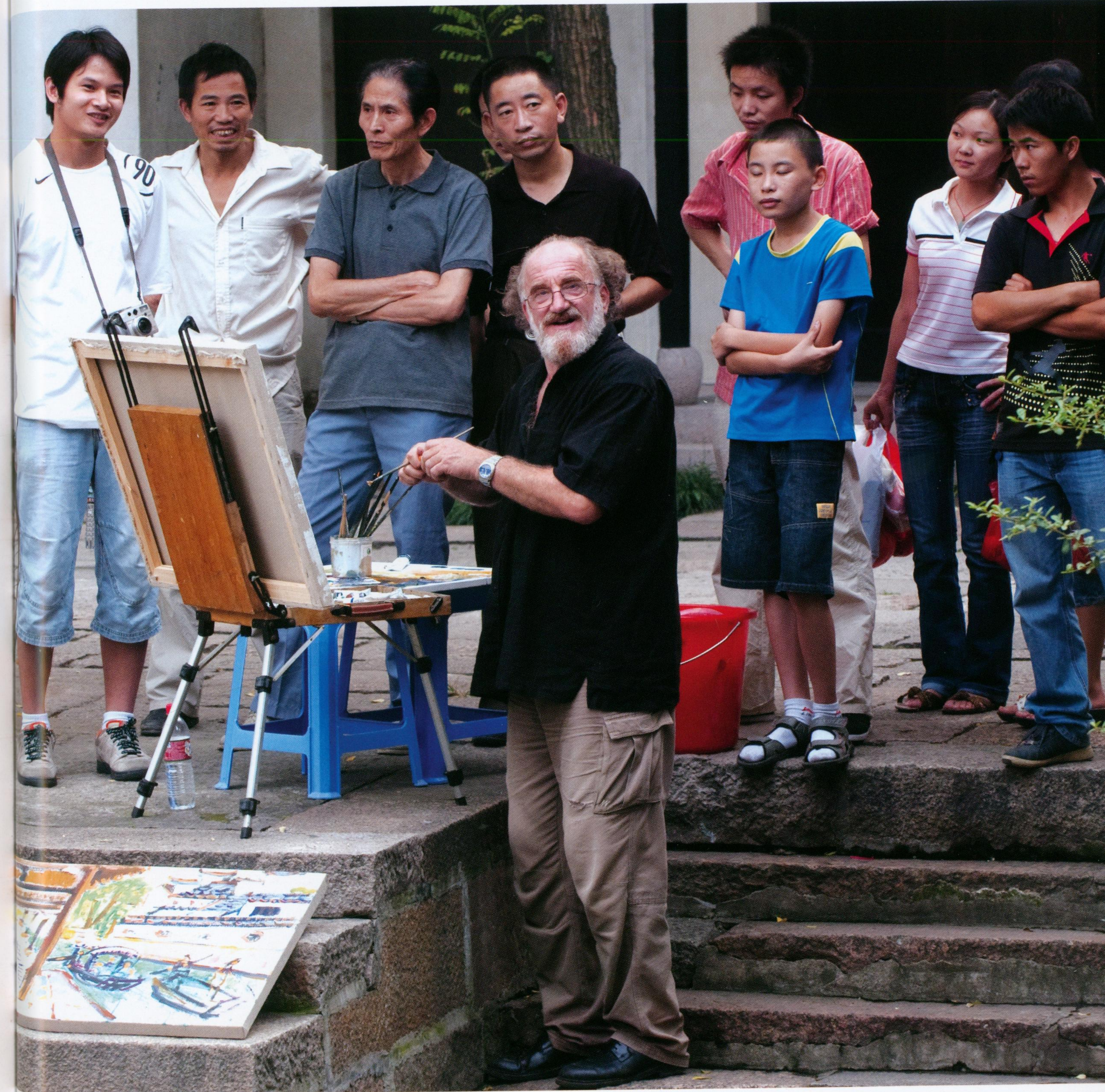
attól, hogy fiuk-lányuk nem kínai párt választ, az új családtagot nagy érdeklődéssel fogadják (a vegyes házasságokból született gyerekek a kínaiak szerint ugyanis szebbek és okosabbak az átlagosnál).

Mivel az elmúlt húsz évben, a kommunizmus nélkülözése után annyi kívánatos dolog érkezett az országhatáron túlról, kereslet mutatkozik mindenre, ami nem kínai, legyen az a nass vagy luxuscikk, japán vagy amerikai. Ahogy a Kínában élő külföldi kitapasztalja a zöld teák titkait, akupresszúra-tanfolyamra jár, vagy megtanul kantoni ételeket főzni, a kínai nagyvárosok helyi lakossága ugyanolyan örömmel veti rá magát a külhoni életformára. Kína lassan, de biztosan a golf, sznúker és tangó élvonalába kerül, és az USA és India után itt van a világon a legtöbb Toastmasters klub. A bevásárlóközpontokban egymást érik a világ négy tájáról átvett ünnepek: a boltok karácsonyi, Valentin-napi vagy a Halloween-re jellemző díszekbe öltöznek. Ezek a fejlemények kellemesebbé teszik az életet az itt élő idegenek számára is, és mérsékelik a helyi és a más országbeli lakosok közötti különbségeket. Az elmúlt húsz évben a Kínában élő külföldiek gyermekei is felnőttek – ők már tizenévesen beszélik a kínai nyelvet és a barátaik java része is helyi.

Ugyanakkor a felmérések szerint Kína még mindig a relatíve nehezen élhető térségek közé tartozik, és az idegenek nagy része csupán az üzleti lehetőségek miatt tartózkodik itt. Az ország belsejében, ahol ezeknek a vállalkozásoknak egy hányada is található, még nehezebb külhoninak lenni. A helyiek kíváncsi pillantásait, megjegyzéseit könnyű idegengyűlöletként értelmezni, és bajos az olyan áruk beszerzése is, mint a kenyér és a tejtermékek. A nagyvárosokkal ellentétben itt az üzletelés is kiismerhetetlenebb, ráadásul megköveteli a közös poharazgatást a helyiekkel, méghozzá olyan italokból, melyekért kevés messziről jött ember lelkesedik.

Növekvő probléma a külföldiek számára a nyelv is, mivel Kína nemzetközi befolyását hangoztatva egyre inkább elvárja, hogy a világ tanuljon meg kínaiul. Ma akár Sanghajban vagy Sencsenben sokkal nehezebb munkát találni kínai tudás nélkül, mint tíz éve, bár több is a kínaiul beszélő jelentkező. A helyiek hiányos nyelvtudása lehet viszont az egyik oka annak, hogy a Kínába irányuló turizmus messze elmarad attól, ami az ország kultúrájához és természeti adottságaihoz méltó volna. A 2010-es sanghaji világkiállításon például csupán a látogatók kevesebb, mint öt százaléka volt külföldi.

Álomváros

Kelet ribanca

„Sanghaj az élet élvezetének netovábbja" – írta a brit Aldous Huxley a húszas évek végén. Tíz évvel később a várost japán csatahajók és bombázók ébresztették fel delíriumos álmából, az utcák kiüresedtek, a lokálok elnémultak. 1937-ben egy olyan korszak ért véget, aminek még a hátrahagyott limlomai is lenyűgözőek. A húszas-harmincas évek Sanghaját nevezték „Kína Bábelének" és a „Kelet Párizsának", de a pénz- és hatalohméhes életművészek által kőbe és acélba álmodott városra leginkább ez, a kortárs bulvársajtó által felkapott név illett: a Kelet ribanca.

A húszas évek közepén Sanghaj a világ egyik legfejlettebb nagyvárosa volt. A Huangpu-folyó partján a londoni mintára épített banknegyedben és a környező irodákban a világ nagy nemzeteinek diplomatái, kereskedői, vállalkozói dolgoztak. Üzletüket külföldön végzett kínai vállalati vezetők tartották kézben, pénzüket a város zsidó fináncai fektették be Ázsia legnagyobb tőzsdéjén, miközben az utcán az autómobilok, villamosok, riksák, lovaskocsik és kulik áradata hömpölygött. Sanghaj filmszínházai a párizsi és New York-i bemutatóval majd egy időben vetítették a filmújdonságokat, a város emancipált női kávéházakban csevegtek, és helyi cigarettát szívtak, miközben férjeik a lóversenyen vagy egy klubban múlatták az estét. A kikötőváros életét verekedések, lövöldözések élénkítették, amelyek remek témát szolgáltattak a helyi újságoknak.

Sanghajban minden eladó volt, hiszen generációk óta az jött ide, aki skrupulusok nélkül akart meggazdagodni. Az 1800-as évek Ópiumháborúit

kirobbantó Kanton után Sanghaj a második kínai koncesszió volt, ahol a kínai óvárost hamarosan fallal választották el a terjeszkedő angol, francia, német és amerikai kerületektől. A koncessziók lakói a barátságtalan éghajlat, a nyelvi akadályok és a rossz közbiztonság ellenére hatalmas profitot zsebeltek be az újonnan megnyíló piacon.

vég nélküli tőkéje a századfordulóra metropoliszt emelt a kereskedővárosból. A szovjet forradalom elől Sanghajba emigráló zsidók és politikai üldözöttek érkezésekor a városban már kialakult a társadalmi hierarchia, az újonnan jötteknek végig kellett járniuk az egyes lépcsőfokokat, ha boldogulni akartak: testőrként, pincérként, riksa-húzó-

Az angol gyarmati tisztek és a kínai erszényeket megnyitó ópium mellett, az indiai szubkontinens küldöttei is megjelentek Sanghajban; a brit koncesszió területén szikh rendőrök posztoltak, a hindu kalmárok pedig az angol pamutkereskedelemből húztak hasznot. A gyarapodó álomváros elitjéhez hamarosan bagdadi zsidó kereskedődinasztiák és befolyásos kínai családok csatlakoztak, akiknek

ként helyezkedhettek el, vagy a kémkedést és a szervezett bűnözést választhatták.

Bármilyen mélyről is kezdték azonban, ha eligazodtak a város és pénzarisztokráciájának útvesztőiben, és a helyi recept szerint hajlandóak voltak időről időre mindent kockára tenni a sikerért, magasra juthattak. Sanghajban nem ismerték a felekezeti vagy politikai üldözést (katolikus,

anglikán, ortodox templom és zsinagóga jól megfért egymás szomszédságában), és a szerencsevadászokat is más értékrendszer alapján bírálták el: a Közel-Kelet feléledő nacionalizmusa elől a városba menekülő bagdadi zsidócsalád leghíresebb sarja, Victor Sassoon a mai Peace Hotel tetejéről, egy körpanorámás lakásból gyönyörködhetett pénzügyi birodalmában; egy, az első hónapokban riksa-húzásból tengődő fehérorosz keményfiú a számtalan titkos szövetség egyikében akár rövid időn belül élet-halál urává válhatott.

A Kelet ribancát a haladás és a dekadencia furcsa egyvelege hajtotta. A húszas években Sanghaj termelte ki Kína külkereskedelmének, külföldi befektetéseinek és autógyártásának a felét és gyakorlatilag a teljes tőzsdeforgalmát. A századfordulóra volt itt telefon és távíró, innen indult el a kínai postaszolgálat, vám-, biztosítási és tőzsderendszer; itt kezdte meg munkáját először a rendőrség és a szakszervezet. A koncessziókból meggazdagodott kereskedők részvénytársaságokat alapítottak és ezek zavartalan működését bírói vagy alpolgármesteri minőségben is biztosították. Li Hong-csang, az 1800-as évek végének legendás üzletember-diplomatája például császári megbízottként béketárgyalásokat folytatott, tartományi kormányzóként magánhadsereget tartott fenn, létrehozta az ország első gőzhajózási magánvállalatát és bányákat vásárolt, ám maga is érdekelt volt a drogkereskedelemben, amivel fél évszázadra meg is határozta a sanghaji sikerember ideálját.

Az ópiumvagyonokra épült metropoliszban a valódi hatalom mindvégig a szervezett alvilág kezében összpontosult.

A Zöldek Bandája néven ismert szövetségnek nem csupán Ragyás Huang volt a tagja, de maga Csang Kaj-sek is, így Huang a Generalissimo uralma alatt is folytathatta a tevékenységét – cserébe kínai és fehérorosz keménylegényekből álló testőrséget biztosított a vezér számára. Kettőjük szövetsége áll a Triádok legendája mögött is, amelynek működését az utókor chicagói mintára készült maffiafilmjei alaposan kiszínezték.

A Zöldek idegenellenes szövetségként kezdték, a profit reményében azonban hamar megbékültek a koncessziók vezetőségével (Du Jüe-seng, másnéven „Nagyfülü Du", Ragyás Huang utódja – aki háromszintes villájának egyik emeletét lakta a nejével, miközben egy másik szinten az ágyasait tartotta – mindvégig Csang és a Kuomintang szövetségese volt).

A polgárháború előrehaladtával azonban a helyzet mind követhetetlenebbé vált, és az általános éhínségben a város életszínvonalát és közbiztonságát is egyre több pénzbe került fenntartani. A nyugati nagyhatalmakat szintén számos kritika érte: a több millió civil áldozatot követelő polgárháború agresszorainak folyósított hiteleket és katonai támogatást egyre nehezebb volt Londonban és Párizsban kimagyarázni.

Az 1932-től kiújuló japán támadások visszaverését a kor politikai helyzetében egyetlen nyugati ország sem óhajtotta magára vállalni. Amikor Nagy-Britannia 1937-ben visszaszolgáltatta a nemzetközi koncessziókat a Kínai Köztársaságnak, Csang Kaj-sek ezt saját győzelmeként ünnepelte, jóllehet jelképes gesztus volt csupán.

A várost ekkor már a megszálló japán hadsereg kormányozta és gettóba terelte az egykori külföldi lakosság azon töredékét, amely még nem menekült el Hongkongba vagy Szingapúrba. A menekülteket szállító hajókon – útban az ismeretlen felé – a Keleten felnőtt külföldiek két generációja tolongott.

„Ne feledd, hogy angol vagy!" mondják a kort feldolgozó *A nap birodalma* című film Jamie-jének, aki válaszában tulajdonképpen a várost elhagyni kényszerülők letargiájának ad hangot:

„Igen, de soha nem jártam Angliában!"

Kalandorhősök

Az igazi Trebitsh

A századforduló Kínájának szinte minden napjáról regényt lehetne írni. A határtalan lehetőségek és mérhetetlen ambíciók kora volt ez az odavetődő külföldiek számára, a kínaiak azonban úgy tekintettek rá, mint a polgárháborúk, a kataklizmák és a világvége-várás időszakára. Az egykor büszke birodalmat ópiumkereskedők, zsoldosok, kiskirályok és szerencsevadászok uralták. A bányákat, kikötőket, erdőket egymás között felosztó külföldi érdekcsoportokat sokszor maguk a császári tisztviselők hívták be – hatalom és jutalom reményében. A lecsúszó Mennyei Birodalom eme figuráiban a nyugati nagyhatalmak saját felsőbbrendűségük ékes bizonyítékát látták: Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Oroszország, Japán és az USA az erőszakos terjeszkedést szent küldetésnek tekintette. Az ilyen küldetésekhez azonban nem elég a katonai fölény: legendákra, hősökre is szükség van hozzájuk.

A kor nem szűkölködött önjelölt kalandorokban, akik szívesen váltak olyanná, amilyennek a titokzatos keletről érkező hírekre éhes közönség látni akarta őket. Sokuknál még ma sem tudható, hol ér véget a valóság, és hol kezdődik a mesevilág. Az igazságosztó lovag szerepére például egy francia-amerikai tengerésztiszt pályázott: Henry Andres Burgevine a tények szerint azonban inkább opportunista kalandornak tűnik. A XIX. század hatvanas éveiben dúló Tajping-felkelés idején előbb a császári erők, majd a tajpingok oldalán harcolt, amikor azonban immár harmadszor is köpönyeget akart cserélni, a császári udvar megelégelte a játékot, és eltetette láb alól.

Kevesen vonták viszont kétségbe a kor egyik legismertebb Kína-szakértőjének, a brit Sir Edmund Backhouse-nak az életművét. Backhouse a Boxerlázadás idején, a századfordulón érkezett újságíróként Pekingbe, a tízes évek végére azonban már műgyűjtőként és a kínai történelem ünnepelt szakértőjeként tartották számon. Rajongóinak idegeit főként az a nyílt titok borzolta, hogy kéziratgyűjteményéhez és bizalmas információihoz is a Ci-hszi anyacsászárnéval folytatott titkos szerelmi viszonya révén jutott hozzá. Backhouse kéziratainak jelentős részéről később kiderült, hogy ugyanúgy hamisítványok, mint a *Times*-nak írt több száz cikke és a császárnéról publikált számtalan szaftos elbeszélése. Történeteit azonban sokan még ma is igaznak szeretnék hinni, feljegyzései pedig máig sikerkönyvnek számítanak.

Ebben a kétes Pantheonban egy hazánk fiának is jutott hely: Trebitsch Ignácnak, aki Rejtő Jenő Igazi Trébicsének (*Piszkos Fred közbelép*) szintén ihletője lett, bár igazinak semmilyen szempontból nem volt tekinthető. Élete egy nyughatatlan sors krónikája: a tízes-húszas évek tumultusa közepette három kontinensen és számos szélsőségen keresztül kereste önmagát. Trebitschet családja rabbinak szánta, de ő 1887-ben Pestre szökött és színészi tanulmányokba kezdett. Amikor tolvajlásért kirúgták az egyetemről, hittérítőnek állt: Németországban, Kanadában majd Angliában hirdette az igét főleg zsidó származású híveinek, akiket előbb a református, majd később az anglikán hit igazáról akart meggyőzni. Sikkasztásért már szorult körülötte a hurok, amikor a beszédében és megjelenésében rendkívül meggyőző fiatalemberre felfigyelt egy politikai játszmákban járatos gyártulajdonos, akinek köszönhetően hősünk nemsokára Darlington város parlamenti képviselője lett Trebitsch-Lincoln néven. A világrengető tervekhez méltó költekezést a képviselői fizetés azonban nem tudta fedezni: a csőd szélére került honatya, aki véget nem érő beszédeivel amúgy is halálra untatta a Tisztelt Házat, jobb lehetőségek után nézett.

Trebitsch élete az első világháború éveiben vált igazi kalandregénnyé. A Balkánon olajvállalkozást alapított, közben azonban a német és az angol titkosszolgálattal is együttműködött, ezért kiutasították Európából. Az Egyesült Államokban, tetézve néhány további csalási ügyét, visszaemlékezéseiben olyan részletességgel teregette ki a birtokában lévő államtitkokat, hogy Washington – példátlan módon – kiadta őt az angol hatóságoknak. 1919-es szabadulását követően a szélsőjobboldali Kapp-puccsal hatalomra jutó, kérészéletű német kormány tisztviselője lett. A puccsisták bukásával a kalandor számára bezáródni látszott minden ajtó: Angliában és az USA-ban börtönviselt csalóként, Kanadában és Európában köpönyegforgatóként tartották számon. A politikai intrikák világában otthonosan mozgó Trebitsch számára logikus lépésének tűnt, hogy szerencsét próbáljon a nagyhatalmak gyűrűjében vergődő polgárháborús Kínában.

Hogy várakozása beigazolódott, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy néhány éven belül már kínai politikai delegációkat vezetett Németországba – útjai során megpróbált támogatókat szerezni ahhoz, hogy a helyi hadurak egyike, Vu Pejfu hatalomra jusson. A negyvenes éveiben járó Trebitschtől ez szinte rutinfeladatnak számított, különösen annak fényében, hogy legnagyobb pálfordulása még hátravolt: Kína nem Trebitsch Ignácként, még csak nem is Lincoln-Trebitscként,

hanem Csao Kung buddhista apátként őrzi őt az emlékezetében.

Trebitsch a húszas évektől növekvő érdeklődéssel tanulmányozta a buddhizmust – Kínában és Srí Lankán több szent helyen töltött el hosszabb-rövidebb időt, és 1931-re a papi beavatás igen magas fokára jutott. Újdonsült küldetésében jól jött a hittérítői múlt: nemsokára saját sanghaji kolostora élén külföldiekből toborzott maga köré követőket, akiket könnyedén elkápráztatott megvilágosodott lelki vezetőként. A hívek elragadtatásukért azonban komoly árat fizettek: Chao Kung kolostorához csatlakozva vagyonukat az apát gondjaira kellett bízniuk. Nem lehettek biztonságban a közösséghez csatlakozó apácák sem: az apát körül egymást váltották a személyes szolgálatokra kijelölt szemrevaló női segítők.

Az idősödő kalandort azonban lassan felőrölték az állandó metamorfózisok. A harmincas évek végére valóságos hattyúdalba kezdett, amelynek előadásához minden eddigi tehetségét latba kellett vetnie. Először a fekete mágia iránt érdeklődő Hitlert kezdte ostromolni beadványaival, amelyekben delejes erejét ajánlotta fel a Harmadik Birodalomnak (a Führerrel egyébként még a Kapp-puccs idején ismerkedett össze, zsidó származása miatt azonban akkor hűvös fogadtatásban részesült). Csao Kung szerzetes javaslatát – amely azt indítványozta, hogy a tibeti mágia segítségével rejtőzködő tengeralattjárókat derítsenek fel, és India népét angol-ellenes felkelésekre buzdítsák – Rudolf Hess komoly megfontolás tárgyává tette. Trebitsch azonban megint rossz lóra tett: Hess 1941-es dezertálása után a nácik hallani sem akartak róla.

Ezután egykori munkaadói, szövetségesei, ellenségei és saját alteregói is ellene fordultak. Szerzetesei elpártoltak tőle, a japán megszállókkal nem sikerült zöld ágra vergődnie, Európában persona non grata lett, és Horthy Miklós sem méltatta válaszra hazatérési kérelmeit. Önigazolásként ebben az időben írta meg emlékiratait, melyből

sugárzik a tönkrement családja felett érzett mély megbánás (fiát 1926-ban gyilkosság vádjával kivégezték, feleségével pedig megszakította a kapcsolatot). A Kínában tevékenykedő titkosszolgálatok, amelyek ügynökként figyelemre sem méltatták, fecsegő memoáríróként tartottak tőle: eleget tudott ahhoz, hogy hatást gyakoroljon a csendes-óceáni háború diplomáciai folyamataira. 1943-ban Sanghaj magyar éttermében, a Pannóniában elköltött ebédjéről a mai napig nem derült ki, hogy romlott volt-e, vagy valamelyik nagyhatalom megbízásából mérgezett. Nyugvóhelye, akárcsak élete: rejtély. E kötet írója és fotográfusa még a korabeli dokumentumok útmutatásai alapján sem tudta megtalálni az Igazi Trébics-et.

Építészet

Az égbetörő magyar

1918 októberében egy orosz hadifogságtól és viszontagságos szökéstől elgyötört, hazafelé igyekvő huszonöt éves fiatalember érkezik az észak-kínai Harbin városába. A felvidéki születésű Hugyecz László Ede (L. E. Hudec) 1916-os elfogatása óta lesoványodott és megsántult, a hadifogság ideje alatt azonban megtanult oroszul és franciául, és a hamis orosz útlevelén kívül szert tett jó néhány befolyásos ismerősre is. Az év vége felé még nincstelenül utazik tovább Sanghajba, a harmincas évek közepére azonban már a város egyik legbefolyásosabb építésze, számos nemzetközi díj nyertese, bérháztulajdonos és a Sanghaji Magyar Egyesület elnöke.

Hugyecz élete egybefonódott Sanghaj történetével. A város az építész érkezésével egyidőben kezdett hozzá, hogy hatalmához méltó monumentális középületeket emeljen, a helyi elit egymással versengve húzatta fel a lenyűgöző villákat és nyári lakokat. És Kelet Párizsa csak a legjobbal érte be – a koncessziókra jellemző gyarmati stílust hátrahagyva a megrendelők az európai és amerikai nagyvárosok formáit akarták itt viszontlátni. Az impozáns elképzelésekhez pedig a legújabb technológia dukált, amelyet a kikötőváros dinamikus gazdasága meg is engedhetett magának.

Hugyeczet kielégíthetetlen kíváncsisága és lenyűgöző munkabírása tette alkalmassá arra, hogy mind esztétikailag, mind technikailag lépést tartson ezzel a nyaktörő tempóval. Az egyébként műegyetemi végzettségű magyar egy amerikai vállalkozó építészirodájában kezdett dolgozni műszaki rajzolóként, de hamarosan irodavezetővé lépett elő. 1925-ben saját céget alapított, épp időben ahhoz, hogy az újonnan hatalomra lépő Csang Kaj-sek kormány nagyszabású terveiben az egyik kulcsszereplő legyen.

A húszas évek végére elégedett megrendelők és stílusbravúrok öregbítik hírnevét: Sir Robert Ho-nak neoklasszicista villát tervez; az iparmágnás Vu Tong-tól szabad kezet kap, így – korát megelőzve – több art deco stílusú épületet is megalkothat, elsőként honosítva meg ezt az irányzatot a Távol-Keleten. A Hugyecz által megálmodott irodaházak, bérházak – így az impozáns Normandie Apartments (most Wukang Épület) és Hubertus Court (ma Dahua Hotel) – , vagy akár a Sanghaj határában felépült sörfőzde (Union Brewery) épp azért teszik egyre keresettebbé és elfogadottabbá a nevét, mert mind forma, mind funkció tekintetében a legteljesebb mértékig megfelelnek a megrendelő igényeinek.

A munkamániás építész-vállalkozó és csapata a húszas évek végéig elképesztő mennyiségben ontja magából a terveket és épületeket. Hugyecz tehetsége és lelkesedése a középületekben bontakozik ki leginkább: cége megalapításának évében elkészül az akkor már három éve épülő American Club; 1926-ban pedig az ötemeletes Country Hospital kórházépület, amely már igazán nagyratörő vállalkozás a pályáján: az építész a modern szerkezet, a légkondicionált belső tér és a klasszicista szimmetria mellett arra is ügyel, hogy az arányokkal enyhítse a kórházakra rendszerint jellemző nyomasztó légkört.

Hugyecz karrierje során mindig is inkább mérnöknek, mint építésznek vallotta magát. Európai útjai alatt módszeresen tanulmányozta a legújabb építészeti megoldásokat, hogy a sanghaji torkolatvidék laza talajához és a sajátos városképhez szabva Ázsiában elsőként alkalmazhassa azokat. Technológiai maximalizmusának állít emléket az 1931-ben épült Park Hotel, amely 22 emeletével,

kilencven méteres konstrukciójával Ázsia akkori legmagasabb épülete volt (a Huangpu-vidék süppedős talajára álmodott felhőkarcoló megépítése csak egy olyan cölöpökre támaszkodó acélszerkezettel volt lehetséges, amellyel még Németországban is csak akkor kísérleteztek).

A szálloda méltó sikere egy csapásra Ázsia egyik legnépszerűbb építészévé tette Hugyeczet; hamarosan elkészíthette a kontinens legkorszerűbb színházát, a kétezer-ötszáz férőhelyes Grand Theatre-t is. Magán- és középületei mellett szintén a nevéhez fűződik Sanghaj keresztény épületeinek jelentős része is, amelyeket kisebb gázsiért vállalt ugyan, de legihletettebb munkái között tartott számon. Épített templomot a német evangélikus, a kínai katolikus és az anglikán egyháznak is; „Ágostai evangélikus létemre a jezsuita rend itteni főnökségének építésze voltam" – írta önéletrajzában.

Köszönhetően annak, hogy a vallási épületekhez tehetsége legjavát adta, a húszas-harmincas évek politikája rendre keresztezte útját, bár az is igaz, hogy sikereihez is hozzájárult. A Monarchia bukásával hontalanná vált szakemberre ugyanis nem vonatkozott az extraterritorialitás elve (a koncessziós jog védelme alatt álló angol és francia kollégáival szemben a helyi jogrend kötelezte), így kínai megbízói vele szívesebben kötöttek szerződéseket.

Ekkorra azonban Sanghaj már harmadik éve japán megszállás alatt állt, a város hajdani fénye és lendülete megkopott, a külföldiek helyzete egyre súlyosbodott. Hugyecz megbízóinak egy része elhagyta az országot, mások tönkrementek vagy a japán hadsereg kijelölte gettókban voltak kénytelenek folytatni életüket. 1942-ben a városból menekülő magyar közösség a hátramaradó Hugyeczet tette meg tiszteletbeli konzullá, a megszállás káoszában azonban ez csak jelképes gesztus volt. A háború három év múlva véget ért ugyan, a polgárháború azonban Hugyecz számára is ellehetetlenítette, hogy Sanghajban maradjon.

www.hudecproject.com

1948-ban vállalkozását feladva, több mint száz általa tervezett épületet hátrahagyva először a Vatikánban, a Szent Péter sírját feltáró elit szakértőcsoport tagjaként vállalt munkát, majd az Egyesült Államokban a neves kaliforniai Berkeley Egyetem építész építészprofesszoraként dolgozott haláláig. 2008-ban a Sanghajban és Budapesten megrendezett Hugyecz-év óta Kína, Magyarország és Szlovákia több eseménnyel is megemlékezett a munkásságáról.

Misztika és babonák

Hogyan nevezzelek?

Ezoterikával áthatott korban élünk. Amerika és Európa nagyvárosaiban a saját hagyományaiktól elszakadt emberek a védikus meditációban, a szúfi táncban vagy a sámándobolásban keresik önmagukat. A New Age-hívők körében a kínai hiedelmeknek is rengeteg a rajongójuk. A tibeti buddhista varázslattól, a taoista szerelmi praktikákon át a zen buddhista meditációig a távol-keleti misztikum számtalan formában bukkan fel a boltok polcain és a népszerű (ál)tudományos tévéműsorokban. Ironikus, hogy míg a progresszív nyugatiak tajcsiznak és zöld teát iszogatnak, a kínai fiatalok kávéznak, teniszezni és golfozni járnak. A kínai hétköznapokban ennek ellenére észrevétlenül is jelen van az évezredes hagyomány, bár talán nem olyan misztikusan és jelentőségteljesen, ahogy azt Európából látni szeretnénk.

Az ország hiedelmeinek nagy része nem a népi hagyományokban gyökerezik, hanem az ősök rituális tiszteletére, a taoizmusra vagy más szellemi irányzatokra vezethető vissza. A személynevekhez kötődő misztikus gondolkodás például az őskultusz egyik figyelemre méltó hagyatéka. Kínában (mint sok más ázsiai országban) a magyarhoz hasonlóan a családnevet a keresztnév elé írják, velünk szemben azonban a kínai keresztnév legtöbbször két tagból áll. Kínában nem szokás az újszülöttnek ugyanazt a nevet adni, mint idősebb családtagjának, mivel ezzel a gyermek az ős utánzata lenne, és az ő árnyékában nőne fel. Az sem dívik, hogy történelmi személyiségekről nevezzék el a csemetéket (tehát nincs a mi bibliai neveinknek kínai megfelelőjük). Épp ezért a neveknek egy rendkívül kreatív rendszere jött létre az országban: a kínaiak is az apai családnevet öröklik, de a keresztnevet sok gonddal, a hangzás, a leírás és a jelentés figyelembevételével választják ki.

Hogy melyik kínai karakter mellett döntenek, függ a csecsemő személyiségjegyeitől és a család reményeitől is. A kínaiak egy- másfél hónapos kora körül adnak nevet a gyereknek, így elnevezésében már megjelenhet, ha a csemete erős, okos vagy kíváncsi. A gyereket hívhatják aszerint is, hogy tudósnak, hírességnek vagy gazdag embernek szánják-e. Az írásjegyeket viszont mindig úgy kell megválasztani, hogy azok kifejezzék a baba nemét (vannak jellemzően férfi és női karakterek), és hogy megjelenjen bennük a jin és jang energiák egyensúlya is.

A régi időkben a keresztnév második tagja (így a Szung Csing-ling névben a „ling") úgynevezett generációs név volt, amin az egy generációban született testvérek és unokatestvérek osztoztak. A generációs nevet egyes családok a lánygyermek nevéhez nem tették hozzá, hiszen ő nem számított örökösnek, mások olyan nevet választottak a kislánynak, mely a hiedelem szerint elősegítette, hogy a következő gyerek fiú legyen.

Az idő előrehaladtával a névválasztási szokások idomultak az ország politikai helyzetéhez. 1949 után a Népköztársaság reményeit kifejezendő sok újszülött kapott olyan neveket, mint „hazaszeretet", „a nép ereje" vagy a „keleti szél", ezzel szemben háttérbe szorult a jin-jang-hagyományrendszer. Az egykepolitika feleslegessé tette a generációs neveket, viszont néhány új szokás is meggyökeresedett: például az anya családneve megjelent a keresztnévben. A mai törvények szerint bármely kínai karaktert lehet anyakönyveztetni, és már

kezdenek újra megjelenni a kisebbségekre jellemző, sokáig perifériára szorult nevek is.

Az ősök tiszteletére vezethető vissza a nagy nyugati kedvenc, a feng shui. A hagyományrendszer bizonyos taoista elvek alapján eredetileg a sírok, majd később a lakóépületek és a városok betájolását szolgálta. Célja a békés élet biztosítása volt a másvilágra megtért ősök számára. A feng shui (ejtsd „fong sü-ej") név jelentése: „szél és víz", a tradíció szerint ugyanis a szél szétszórja, a víz pedig összegyűjti az életenergiát (más néven csi-t), így a kettő együtt örök körforgást eredményez. A feng shuiban a ma élő hiedelmek egyik legrégebbi válfaját tisztelhetjük: i.e. 3-4000 környékéről már fennmaradtak e tradíció alapján tájolt épületek.

Az energiaáramlás tudománya a Tiltott Város észak-déli tájolásán, koncentrikus elrendezésén is tetten érhető. Az egyik ma is szem előtt tartott feng shui alapelv szerint nem szabad az energiának csak úgy átfolyni egy építményen, ezért is vannak a Tiltott Városnak (és a legtöbb kínai műemlék épületnek) kacskaringós ösvényei, és állnak a bejárati ajtó előtt paravánok. A rossz szellemek elrettentését szolgálják a bejáratot őrző kőoroszlánok, amelyek a császári palotáktól kezdve a családi vendéglőkig, mindenhol megtalálhatók.

Attól függően, hogy miként akarjuk befolyásolni az életünket, a tér energiáit szabályozhatjuk akváriummal vagy halastóval, növényekkel is (lehetőleg őshonosakkal, Budapesten tehát ne ültessünk bambuszt), valamint a bútorok vagy akár faliképek elhelyezésével. Az ősi elveket százemeletes felhőkarcolók tervezésekor szintén figyelembe veszik, így került (a környező energiát áteresztendő) tátongó üres hely Pudong legmagasabb épületének közepére, vagy szentély alakú felépítmény egy ismert sanghaji felhőkarcolóra. Különös fontosságot tulajdonít a feng shui a tükröknek, amelyek a fényhez hasonlóan az energiát is visszaverik, tehát gondosan, az épület alapos ismeretében kell helyet találnunk a számukra (ez az elv a borotválkozó tükörre

ugyanúgy érvényes, mint a több száz négyzetméteres tükörablak-felületre).

A régi hagyományok ma már sokszor csak szokásként, a kozmológiai háttér ismerete nélkül öröklődnek tovább. Az *I Csing* néven ismert taoista jóskönyvet valamikor olyan fontosnak tartották, hogy része volt a birodalom közigazgatását évszázadokon át meghatározó mandarinvizsga anyagának is. A jin és jang energiák hatvannégyféle kombinációjának leírásán alapuló kézikönyvet az idők folyamán a közemberek egyre nehezebben értelmezték, így kialakult egy, a taoista zsargont és archaikus nyelvet jól ismerő réteg, mely ma is jóslással foglalkozik. Egykor felhevített teknőspáncélok, ma a hatvannégy kombináció jeleit viselő bambuszpálcikák vagy pénzérmék segítségével jósoltathatunk magunknak a taoista templomokban.

Az újkori Kínában számos alkalommal babonának bélyegezték az ősi hagyományokat, és megpróbáltak megszabadulni tőlük. Való igaz, hogy a hiedelmek gyakran gátat szabtak a technikai fejlődésnek: Kína első vasútvonalát például a föld szellemének nyugalmáért aggódó feng shui tudósok tanácsára szedette fel a császári udvar, az indóházakat pedig vezeklésképpen templomokká alakították. A kommunista kormányzat többször is babonaellenes kampányokat indított, a legdrasztikusabbak közülük a Kulturális Forradalom burzsoáellenes leszámolásai voltak, amelyek során számos műemlék mellett, a jóslással és taoista bölcselettel kapcsolatos kéziratokat is elpusztították a vörös gárdisták.

Manapság hatalmas a kavarodás a kínai elmékben: az ősi kelet, a kommunizmus és a nyugati gondolkodás lényegében egyszerre fejti ki hatását az országra. Tabu például a négyes szám, mivel ez több ázsiai nyelvben úgy hangzik, mint a „halál" szó, emellé azonban betársult a tizenhármas is, így sok felhőkarcolóban nincs negyedik, tizenharmadik, tizennegyedik és negyvenedik emelet (a tizenkettedik után közvetlenül a tizenötödik emelet következik). Szerencsét hoz viszont a nyolcas szám a „bőség" szóhoz hasonló hangzása miatt.

Az utóbbi években Kínában is reneszánszukat élik a titokzatos hagyományok, nem utolsósorban a hozzájuk kötődő üzleti lehetőségek miatt. Az emberek sokáig utcai kalligráfusokkal terveztettek maguknak szerencsét hozó aláírást, és a konfuciánus templom tanácsát kérték ki az újszülöttek névadásához. Ma már ezek a szolgáltatások az interneten is megrendelhetők: ha üzleti vállalkozásunk nem megy jól, a telefonon kihívott energiatisztító órákon belül az irodánkba érkezik. Mobiltelefon vásárlásakor egy szerencsés telefonszámért egy átlagos szám tízszeresét is megfizetik; a hongkongi Disneyland kialakításakor helyi feng shui szakértőket is bevontak a tervezés folyamatába. Az ország egyik legismertebb kortárs művésze, Caj Guo-csiang pedig több milliárd dolláros ingatlanbefektetési projektek számára szolgál ilyen irányú tanácsadással: rossz energiákat távol tartó, saját készítésű kőoroszlánjai több tízezer dollárért kelnek el a világ nagy művészeti árverésein.

Szerencse-játékok

A kínai burzsoázia diszkrét bája

Kína a szerencsejátékokat kedvelő turisták paradicsoma. Ha a látogató beszéli a nyelvet, vagy angolul értőkre lel, itt reggeltől estig talál magának játékos kedvű társaságot, helyet és okot arra, hogy kipróbálja a szerencséjét. A magukra adó hoteleknek, éttermeknek, de még a konditermeknek is vannak madzsong-szalon, ahol a vendéglátók étel és ital felszolgálásával, váltócipővel és nyakmasszázzsal gondoskodnak arról, hogy a játékosok akár egész nap a szenvedélyüknek hódolhassanak. Az éjszakai szórakozóhelyek dobókockák koppanásaitól hangosak; az idősek a házak közötti sikátorokban a hsziangcsi nevű kínai ős-sakkot játsszák; kártyázni pedig mindenhol lehet: az ötcsillagos szállodák pókertermeiben, teaházakban, a rakományra váró téglás tricikli platóján vagy az irodai számítógépen. Mindezt egy olyan országban tehetjük, ahol több mint száz éven át tilos volt a szerencsejáték, és a drogfogyasztáshoz, valamint a prostitúcióhoz hasonlóan ma is az. A fogadás minden formájának törvényi tiltása az országot vezető Kommunista Párt antiimperialista ideológiájának egyik fontos eleme.

Az Ópiumháborúkat követően a külföldi koncessziók területén, a császári hatalomtól védve (amely elvben tiltotta, a gyakorlatban azonban

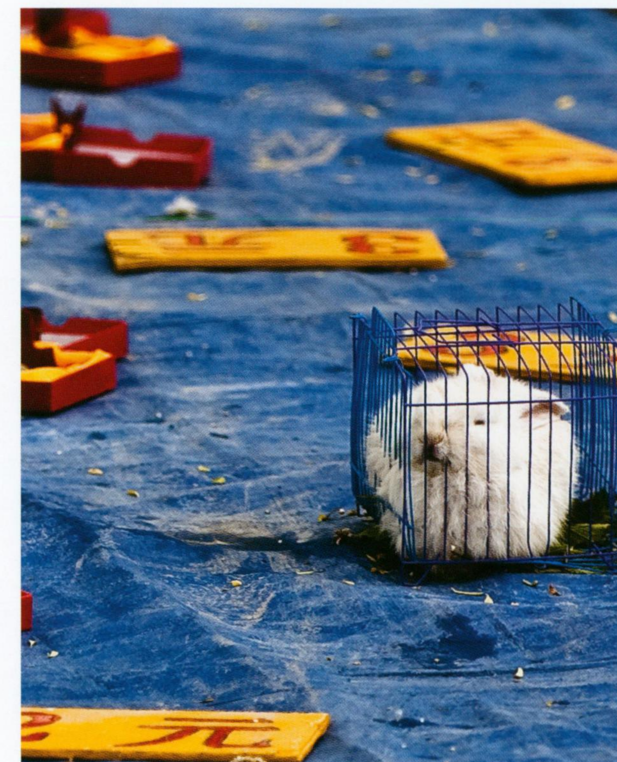

szemet hunyt a befolyásos hivatalnokok és üzletemberek üzemeltette játékbarlangok felett) a szerencsejáték az ópium mellett az egyik legfontosabb bevételi forrás lett. A koncessziók vezetése nem bánta, hogy a terület kínai lakossága gyorsan és minimális szolgáltatás ellenében szabadul meg a pénzétől. Az ópiumbarlangok, nyilvánosházak és kaszinók tulajdonos-cápái Sanghaj, Kanton és Tiencsin táplálkozási láncának csúcsán álltak, és birodalmuk szorosan összefonódott a koncessziók vezetőségével. A sanghaji Ragyás Huang, a húszas-harmincas évek legendás keresztapja volt a tulajdonosa a mai Zsenmin Kuangcsang (Néptér) közelében lévő Új Világ kaszinókomplexumnak, amelynek ötödik emeleti teraszáról a legenda szerint többen azért ugrottak le, mert már liftpénzre

sem futotta nekik. A rendbontás az ilyen helyeknek természetes velejárója volt, a Ragyás Huangéhoz hasonló bandák és a koncessziós rendőrség élén azonban ugyanazok az emberek álltak, így könnyű volt intézkedni.

A Népköztársaság szándékosan űzte fennhatóságán túlra ezt az életformát. A játékos kedvű gazdag kínaiak ma Hongkong és Makaó kaszinóiban próbálhatnak szerencsét. Kínai útlevéllel azonban errefelé nem lehet fogadni, így az egykori Triádok legendáját feléleszteni próbáló bandák komoly hasznot fölöznek le abból, hogy a kliensek nevében teszik meg a téteket, és kaszinóutakat szerveznek a számukra. Jól jön ez a kuncsaftoknak is, hiszen majd ötven százalékuk pártfunkcionárius, akiknek hivatalos dossziéjában még ma sem mutatna jól az ilyesfajta kiruccanás. Az elvtársak és Kína újgazdag rétegének játékszenvedélyét azonban mi sem mutatja jobban, mint hogy Makaó tíz év alatt felülmúlta Las Vegas kaszinóinak bevételét. Mivel a volt portugál gyarmat jövedelmének felét a kaszinók szolgáltatják, Peking pedig részesül e bevételből, a helyzet a jövőben sem fog jelentősen megváltozni.

A kínai emberek híres játékszenvedélyének nem könnyű gátat szabni. Kína a világ internet kaszinóinak egyik leglelkesebb látogatója, de fogadnak focimeccsre, cégek leépítésekor arra, ki megy és ki marad, mi több az amerikai választásokra is. Az ötvenes évektől a hetvenes évekig megbélyegzés, de akár halálbüntetés is várhatott az óvatlan játékosra; a mai hatalom inkább az üzletszerű szerencsejátékra vadászik (ha egy különteremben a hatóságok pénzfogadáson kapnak egy kártyázó társaságot, a szálloda és a szerencsejátékosok is a bíróság előtt találhatják magukat). Nem pénzben játszanak tehát a madzsong-termek látogatói és a bárokban kockázók, inkább arra fogadnak, hogy ki állja a következő kört, vagy iszik többet büntetésből. Otthon, négy fal között azonban ugyanezen játékoknál sokszor nagyok a tétek.

Mint mindenütt, így Kínában is a vallásra és a jóslásra vezethető vissza a hazárdjátékok eredete. A megfestett csontdarabokból való jóslás a mai kockajátékokkal, a bambuszlapokkal és pénzérmékkel történő pedig a madzsonggal mutat hasonlóságokat. A császárok nagyobb hadjáratok előtt kikérték az udvari jósok véleményét, sokan ettől datálják a hszingcsi nevű stratégiai játékot, amelyet Kína-szerte írásjelekkel díszített korongokkal, táblán játszanak.

A leghíresebb kínai játék mégis a madzsong, amelyet ennek megfelelően számos legenda övez. Sokan tartják úgy például, hogy a játékot maga Konfuciusz dolgozta ki filozófiájának etikai elvei szerint (a bridzshez hasonlóan két egymással szemben ülő pár játszotta játékohoz valóban szükség van a türelem konfuciánus erényére). Valójában azonban a madzsong-készletek csak a XIX. században bukkannak fel a régészeti leletek között, így hihetőbb az az eredetlegenda, hogy a játék a Tajping-forradalom idején született meg.

Hogy miért, arra nincs elfogadott magyarázat, sokan azonban arra gyanakszanak, hogy a Tajpingek soraiban sok, más-más dialektust beszélő kínai tudta elütni közösen úgy az időt, hogy a főként természeti jelenségeket ábrázoló lapokat sorba rendezte. A kínaiak játékszenvedélye a világ kártyakultúráját is gazdagította – az országból származik a híres kínai Blackjack.

Nemcsak a kaszinókban lehet azonban kockáztatni és nyerni. A helybelieknek szinte a vérükben van a szerencse kísértése. Nem véletlen, hogy itt került sor az emberiség legmerészebb politikai kísérleteire, amelyek során a vezetők mindent egy lapra tettek fel (sorshúzással döntöttek hadjáratok sorsáról, vagy a Csing dinasztia idején arról, hogy ki lesz a Dalai Láma következő reinkarnációja).

A játék most a világpiacon folytatódik. Kína nagy kedvvel vásárolja fel a csődbe ment országok hiteleit, intézményeit és brandjeit, annak ellenére, hogy az üzleti siker esélyei nem múlják felül a rulettjátékét. Az így születő hatalmas vagyonok újabb játékosok százezreinek reményeit táplálják. A kockáztatni vágyó kis- és nagybefektetők Kínában a világ legdinamikusabb tőzsdéit hozzák létre, amelyek még úgy is vonzzák a külföldiek tízezreit, hogy a helyi szabályok ismerete nélkül befektetéseik rendre balul sülnek el.

Hogy milyen károkat is okoz a tömeges szerencsejáték Kínának, nem tudhatjuk pontosan, hiszen erről nincsenek nyilvános adatok. A jéghegynek csak a csúcsa érzékelhető. Tudjuk például, hogy az internetes játékok riasztó függőségi statisztikákat mutatnak. A netfüggőknek a Néphadsereg átnevelő táborokat tart fenn, amelyeknek egy-egy lakója évről évre rejtélyes körülmények között belehal a katonatisztek vezette foglalkozásokba. Miközben a televíziós kvízműsoroktól a promóciós nyereményjátékokig a szerencsejátékoknak újabb és újabb típusai özönlenek be az országba, a vezetőség mindet megtesz azért, hogy a játék konstruktív formáit különválassza a játékfüggőségtől.

Holdújév

Majom, kakas, kutya vagy disznó?

Minden kultúrának megvan a maga tavaszünnepe. A közösség túlélte a telet, a dolgok mehetnek tovább a megszokott kerékvágásban, itt az ideje a nagytakarításnak, az istenségek előtti áldozatoknak, az ünneplésnek, a bőséges lakomáknak, a sérelmek megbocsátásának és a családok megbékélésének. Kína a holdnaptár szerint számítja az időt – az újév itt általában a második újhold idejére esik. A régi időkben ekkor lett vége a család téli begubózásának és kezdődtek az első mezőgazdasági munkák: a termőföld előkészítése az egész hátralévő év sikerét meghatározta.

Az új év nem egyszerűen az előző év újrajátszása: a kozmikus rend szerint minden év mást hoz. A kínai ember szemében ennek legékesebb bizonyítéka a tizenkét állatövi jegyre épülő asztrológiai rendszer. Ma már Kínában is kevesen tudják, hogy az ősi kínai csillagászok a Jupiter ciklusait megfigyelve alakították ki ezt – a patkány, ökör, tigris, nyúl, sárkány, kígyó, ló, kos, majom, kakas, kutya és disznó éveinek körforgása a család, a gazdálkodás és az egész birodalom ciklusait meghatározta (a könyv írásakor, 2010-ben a tigris évében vagyunk, tehát 2011 a nyúl éve lesz).

Az újév kezdetén az öregek emlékezetükbe idézték a tizenkét, huszonnégy éve vagy még régebben történteket, hogy előre láthassák az új év áldásait és veszélyeit. A patkány gyűjtögető állat, így az ilyen évben könnyebb félretenni; a disznó

viszont lusta hedonista, ekkor az élet élvezete kerül a középpontba; az ökör az állhatatosság jele, remek időszak ez a hosszútávú tervezéshez és családalapításhoz; a sárkány éve pedig ihletet és bölcsességet hoz. Az egyes állatok évében születettek a hagyomány szerint magukban hordozzák jegyük tulajdonságait is, így előre megtudhatják, hogy mire számítsanak, és mire vigyázzanak az elkövetkezendő esztendőben. A saját állatjegy évében mindenkit nagy körültekintésre intenek, mert ekkor könnyen végletekbe sodródhat az ember, és kihívhatja maga ellen a sorsot.

Egykor a családok a tavaszünnepig nem is számoltak az újszülöttekkel, hiszen csekély volt az esélyük a túlélésre, a hideg tél rendszerint közülük szedte a legtöbb áldozatot – ezen szokás hagyatéka, hogy Kínában az életkort az első tavaszünneptől jegyzik. Manapság már két életkort tartanak számon, amelyek közül a hagyományos kínai rendszerben az ember több hónappal idősebbnek számít, mint a személyi okmányokban szereplő hivatalos életkora. Mivel az újév január vége és február közepe közé esik, a novemberi születésűek a holdnaptár szerint akár két-háromhónaposan is elérhetik az egyéves kort. A hagyománytisztelő kínaiaknak a legegyszerűbb megmondani, hogy milyen jegyben születtünk, így ahelyett, hogy a számokkal bajlódnának, rögtön tudni fogják, hogy mennyi idősek vagyunk (hacsak a valódi életkorunknál nem nézünk ki tizenkét évvel fiatalabbnak vagy idősebbnek).

A holdújév minden ünnepi szokása a hagyományokra emlékeztet. A rideg, sötét táj a tél végén, a tavasz kezdetekor tele van még ártó szellemekkel – elriasztásukra egykor az emberek bambuszcsutkákban robbantottak puskaport a földeken, ennek emlékét őrzi manapság az ünnep elmaradhatatlan sok ezer petárdája. A hiedelem szerint a korai vetéseket pusztító „nyen szörny" a piros színtől fél, ezért öltözik újévkor piros papírfüggőkbe, lampionokba, fényekbe Kína, és ezért illik ilyenkor valami pirosat magunkra vennünk. Az ünnepi ételek szimbolikáját a közelgő bőség reménye hatja át: az északon népszerű gombócok (bao-ci) érmeformát idéznek, a déliek nyen-gao nevű eledelének a neve pedig „bőséges évet" jelent.

A legismertebb újévi szimbólum azonban a bőség kínai karaktere (kiejtve „fú"), amelyet fejjel lefelé szoktak az ajtókra festeni vagy akasztani, és amely a kínai ajándéktárgyak közül is sokon ott virít (felkerül ruhákra, süteményekre, taxikra, felhőkarcolókra, még a tévéképernyők sarkára is). Rengeteg mulatságos legenda fűződik ahhoz, hogy miért lett ez az újév jele, és miért kell a feje tetejére állítani. A legelterjedtebb „magyarázat" ezek közül egy szójáték. A „dao" szó (ereszkedő hanglejtéssel) „érkezést" és „fejtetőre fordítást" is jelenthet, így a „fu dao" kifejezést fordíthatjuk „közelgő bőségnek" is.

Ez a karakter díszíti a kis piros borítékokat is, amelyekben a családtagok, kollégák, barátok kisebb-nagyobb, esetenként hatalmas összeget ajándékoznak egymásnak az újév alkalmából. A „hong bao" néven ismert díszes papírtok őseibe

áldozati adományt csomagoltak, mielőtt rituálisan elégették volna azt – buddhista templomokban még ma is láthatunk piros borítékban papírpénzt égető hívőket.

Mára a legtöbb embernél a vallásos hagyomány helyett a családon és a szebb jövőn van a hangsúly. Az egyhetes ünnep egyes napjai más és más funkciót töltenek be. A második nap a családok közös napja, amikor a bőséges étkezés mellett az idősebb generáció a már említett piros borítékkal örvendezteti meg a fiatalabbakat (a fiatalok, ha sikeresek, szintén kitesznek magukért, és próbálják túllicitálni az idősek ajándékait). A hét közepén és végén egy-egy nap kifejezetten az üzleti gyarapodásnak szól. Ilyenkor a cégek rendezvényein a sor: a kollégák vacsora mellett ünnepelnek, és megint előkerülnek a karcsúbb-vaskosabb piros borítékok, attól függően, hogy milyen évet zárt a cég.

Az újévi céges vacsora remek alkalom az éves mérleg megbeszélésére, de ilyenkor tekint vissza az elmúlt esztendő eredményeire, és készül a közeljövő terveire az ország is. A televíziókon a vezetők évértékelő beszédet mondanak, rendszerint a pártfőtitkár vagy az államfő (jelenleg mindkét tisztet Hun Csin-Tao tölti be). A sajtóban megjelennek az éves munkaerőpiaci, kulturális, befektetési, közlekedési, vendéglátóipari és turisztikai statisztikák.

Ezek komolyságát azonban ellensúlyozza az egész országot magával ragadó népünnepély. Mindenhol vendégségbe igyekvők hada az utcákon, a levegőben étel és – téli szokás szerint – felmelegített rizsbor illata száll. A háttérzenét a napi több tízmillió petárda és tűzijáték szolgáltatja, amelyek a levegőt füsttel, a járdákat pedig széthulló, élénkvörös papírhéjakkal töltik meg (Egy alkalommal az ünnep második estéjén szálltam fel a sanghaji repülőtérről; a falvak és a városok fényorgiája ameddig a szem ellátott egyetlen kristályszőnyeggé változtatta a vidéket).

Az ünnepek végére Kína több száz millió dollárnyi petárda nyomait takarítja el, és jólesően hallgatva a hirtelen beálló csendet, az új esztendő állatövi jegyéből igyekszik kiolvasni, hogy mi vár rá.

SZTE Egyetemi Könyvtár
SZEGED
3.

© Holch Gábor, Balogh Attila, Jószöveg Műhely, 2010

Szerkesztette:
Hungler Tímea

Layout, borítóterv:
Gábor Enikő,
Fóti Lázár

Minden jog fenntartva!
A kiadvány még részleteiben sem reprodukálható, keresőrendszerben nem tárolható, illetve semmilyen módon nem tehető elektronikus, mechanikai, fotómásolati terjesztéssel a copyright tulajdonosának előzetes írásos engedélye nélkül.

ISBN 978-615-5009-16-7

jószöveg
műhely kiadó

© Jószöveg Műhely Kiadó
FÁY ÉVA - DR. FÓTI PÉTER
1066 Budapest, Ó u. 11.
Postacím: 1244 Budapest, Pf. 826
Telefon: 06 1 302 16 08
Fax: 226 59 35
www.joszoveg.hu
E-mail: info@joszoveg.hu

Készült a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-ben,
a nyomda alapításának 128. esztendejében
Felelős vezető: Fazekas Péter vezérigazgató
Telefon: 66/887-400
http://www.gyomaikner.hu
E-mail: knernyomda@gyomaikner.hu

X 134124

Ferber Katalin

Japán szép, kevésbé szép, vagy éppen nehezen elviselhető hagyományairól tényszerűen és őszintén írt átfogó ismertetőt Ferber Katalin, a tizenhét éve Tokióban oktató professzor asszony. KERESSE A KÖNYVESBOLTOKBAN.

Mindenki szellemi kalauza

JAPÁN

HOLCH GÁBOR vezetési tanácsadó 1971-ben született Budapesten.

Az ELTE Bölcsészettudományi Karán angol és filozófia szakon tanult, majd a Közép-Európai Egyetemen (CEU) nemzetközi kapcsolatokból és Európa-tanulmányokból szerzett mesteri fokozatot. Rövid kutatói és tanári munka után a bécsi Diplomáciai Akadémián tanult, ahonnan az ENSZ bécsi, majd az EBESZ bosznia-hercegovinai missziójához került.

2002 óta Kínában él és tanácsadóként dolgozik. Szakterülete: az intézményfejlesztés, kommunikáció és az interkulturális vezetési módszerek. 2005-ben helyi munkatársával Campanile Consulting néven megalapította sanghaji székhelyű vállalkozását, amely Kelet-Ázsia és az EU több országában végez tanácsadói tevékenységet.

Írásai nemzetközi szaklapokban, antológiákban és kötetben jelentek meg. A magyar olvasó elsősorban a Heti Világgazdaság hasábjairól ismerheti Kína-tárgyú cikkeit.

BALOGH ATTILA informatikus 1963-ban született Debrecenben.

A BME Villamosmérnöki Karának Híradástechnika szakán szerzett diplomát. A VIDEOTON Rádiógyárában kezdte pályafutását, majd az állami nagyvállalat széthullása után magánvállalkozásokban próbált fejlesztőmérnökként megélni.

1994-ben úgy döntött, hogy Kínába költözik. 1997 óta Shanghaiban vezet egy informatikai vállalkozást.

Fotózással gyerekkora óta foglalkozik, egy Robot Junior, majd Zenit, Praktica fényképezőgépekkel kezdte. Fotói illusztrációként szolgáltak a „Culture Shock! Shanghai" című könyvben.

Fotói a http://photo.azsia.net és http://photo.guczo.com oldalakon találhatók.

Igazi HAGYOMÁNYOS KINAI VEZETŐORVOS

feltárja a betegség valóságos okát.

MINDENFAJTA FÁJDALOM KEZELÉSE, reuma, ideggyulladás, a trigeminus ideg betegsége, depresszió, visszér, légző-, emésztőszervi betegségek, immunrendszer, inkontinencia, fájdalmas menstruáció, sikertelen teherbeesés, vércukorproblémák, magas koleszterinszint, vérszegénység hatásos kezelése és eredményes más súlyos, komplikált betegségek esetében is.

ÉRDEMES BÍZNI BENNE!

Tel.: +36309864161, +36306026678, +36307279072, +36-1-7890513

BEVEZETŐ

KÍNA: SE VELED, SE NÉLKÜLED

Ez a kötet nem Kína múltjáról, jelenéről és jövőjéről szól, hanem a mi Kínánkról. Mire ez a könyv elkészülhetett a szerzőpáros sok helyet megjárt és sokat megélt: jót is, rosszat is. A *mi Kínánk* olyan, mint Petőfi Tiszája. Elbűvöl és elborzaszt, inspirál és meggyilkol. Mosolygós, vágott szemű baba. Mao-zubbonyos, vérgőzös agresszor. A türelem és a harmónia országa.

Az elfojtott félelmeké, a haragé és a vágyé.

A *mi Kínánk* önfeláldozó és szolgalelkű. Büszke, rasszista, nagyvonalú és fanatikus.

Kiszámíthatatlansága, egzotikuma, befogadóképessége, végtelensége ópium, amire mi is, mint sokan mások előttünk és utánunk, rászoktunk. Mégis, amit akár egy életen át megtanulhatunk róla, nagyon kevés.

És persze ez nem Kína, csak a *mi Kínánk*, úgy ahogy mi látjuk, halljuk, lélegezzük, érezzük és éljük.

Holch Gábor - Balogh Attila

jószöveg
műhely kiadó

1066 Budapest, Ó u. 11.
Postacím: 1244 Budapest, Pf. 826.
Telefon: 302-16-08
Fax: 226-59-35
www.joszoveg.hu
E-mail: info@joszoveg.hu

中国

A TARTALOMBÓL:

Férfiak és nők, család, nyelv, oktatás, táj - és időjárás, természet, háziállatok, egészség, kung fu és tajcsi, sport, pártállam, társadalom, luxus, belső útlevelek, kisebbségek, arc, vallás, cég, elektronika, közlekedés, étkek, tea , kortárs írók, kortárs képzőművészet, koncessziók, külföldiek, álomváros, kalandorhősök, építészet, misztika és babonák, szerencsejátékok, holdújév

6990 Ft

ISBN 978-615-5009-16-7

